EMIL ŢÎRCOMNICU

OBICEIURI ŞI CREDINŢE MACEDOROMÂNE

DICŢIONAR

Editura
Biblioteca Bucureştilor

EMIL ȚÎRCOMNICU

OBICEIURI ȘI CREDINȚE MACEDOROMÂNE
DICȚIONAR

EMIL ȚÎRCOMNICU

OBICEIURI ŞI CREDINȚE MACEDOROMÂNE

DICȚIONAR

Editura Biblioteca Bucureştilor
Bucureşti – 2009

Redactor: Adelina Dogaru

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ȚÂRCOMNICU, EMIL
Obiceiuri și credințe macedoromâne : dicționar /
Emil Țârcomnicu. - București : Biblioteca Bucureștilor, 2009

Bibliogr.
ISBN 978-973-8369-32-0

398.3(=135.1)(497)

Coperta I: *Măști de Aruguciari,* Muzeul Gheorghe Celea, localitatea Mihail Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
Coperta IV: *Cruce, detaliu în zidul unei biserici din Moscopole, Albania,* fotografie de Radu Baltasiu, 2004.

CUVÂNT ÎNAINTE

Există patru momente istorice când, prin strădania generaţiilor de profesori, învăţători, preoţi, publicişti şi cercetători, s-au cules materiale de teren care ne-au permis nouă astăzi să realizăm această lucrare. În primul rând trebuie spus faptul că păstrarea, în revistele vremii, a documentelor, aşa cum s-au cules, referitoare la credinţele şi obiceiurile macedoromâne, se datorează şcolii româneşti din Peninsula Balcanică, profesorilor care le-au adunat şi publicat, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. Această perioadă a stat sub semnul a două personalităţi marcante: Gustav Weigand şi Pericle Papahagi. Perspectiva pierderii datelor folclorice şi etnografice de la românii de la sud de Dunăre a determinat personalităţile culturale din ţară şi din Balcani să încerce salvarea patrimoniului imaterial macedoromân. În anul 1900, Gr. Tocilescu conştient de faptul că în privinţa culegerii de date etno-folclorice pentru românii balcanici era o nevoie stringentă de adunare, sistematizare şi publicare, introducea lucrarea lui Pericle Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, 1900, ca al II-lea volum, în cadrul trilogiei *Materialuri folkloristice*. În *Precuvântarea* la acest volum, Tocilescu scria: „Dacă pentru adunarea materialurilor folkloristice ale Românilor din Nordul Dunării se mai poate avea răgaz, pentru fraţii noştri Aromâni lucrul nu mai îngăduie nici o întârziere."

Dezmembrarea Imperiului otoman (1912-1913), apariţia şi extinderea statelor balcanice, a produs un grav dezechilibru în viaţa comunităţilor macedoromâne. Doar mici insule de cultură mai licăreau în jurul şcolilor, liceelor sau bisericilor, păstrate în Balcani, cu mari eforturi naţionale.

Un al doilea moment de prestigiu privind apariţia unor lucrări de lingvistică şi etnografie macedoromână în România a fost perioada dintre cele două războaie, marcată de alte două personalităţi: Theodor Capidan şi Tache Papahagi. Printre multele iniţiative, deseori disparate, privind promovarea culturii macedoromâne, amintim că la 17 februarie 1924 s-a înfiinţat la Bucureşti Societatea cultural-naţională Apostol Mărgărit, care avea drept scop „editarea oricăror lucrări sau publicaţiuni făcute de vreun Avdel´iat... Societatea îşi propune şi editarea generală şi ştiinţifică a unei biblioteci naţionale a Aromânilor, care să îmbrăţişeze întreaga literatură poporană şi cultă aromânească, precum şi toate aspectele etnice, istorice, lingvistice etc. ale neamului românesc". Privitor la situaţia geopolitică a aromânilor şi implicaţiile culturale, Tache Papahagi scria: „Cultivarea şi înflorirea literaturii dialectale româneşti era în funcţie de existenţa politică a fostului imperiu otoman în peninsula balcanică, în ale cărui hotare dezvoltarea şi propăşirea vieţii naţionale a Aromânilor putea fi privită cu încredere. În adevăr, după redeşteptarea efectivă a sentimentului de naţionalitate din a 2-a jumătate a secolului al 19-lea, paralel cu apărarea pe calea armelor a individualităţii noastre etnice se simţea puternicul aport al instituţiilor noastre culturale, precum şi înălţătoarea înviorare sufletească datorită efemerei noastre eflorescenţe literare şi culte. Dar, odată cu prăbuşirea imperiului otoman, avântul vieţii noastre naţionale îşi vede aripile iremediabil înfrânte, intrând treptat-treptat într-o agonie al cărei deznodământ fatal nu

va întârzia să devină fapt împlinit: dominanta și copleșitoarea tărie eterogenă a omogenităților etno-politice în care trăiesc frânturile elementului aromânesc va înghiți, prin câteva fluxuri și refluxuri ale apelor sale asimilatoare, toate enclavele de origine latină de prin meleagurile Pindului și ale Balcanilor. În cadrul unor asemenea transformări etno-politice, evident că perioada literară efectivă se încheie odată cu anul 1912. Manifestări literare dialectale apar și după războiul turco-balcanic, până în zilele noastre; dar acestea sunt, de fapt, licăririle unei candele ce se stinge, deși multe din ele se reliefează prin calități remarcabile."[1]

Comunismul a dat lovitura de grație și românilor balcanici. Statul român și-a întrerupt legăturile culturale cu comunitățile românești din Balcani. Alte principii au guvernat relațiile dintre statele balcanice în perioada 1945-1990.

În România, după 1960, în perioda comunistă, au putut să scape cenzurii unele lucrări privitoare la aromâni. Tache Papahagi a reușit să publice lucrarea monumentală Dicționarul dialectului aromân. Autorul prevestea, în Introducere, stingerea implacabilă a culturii macedoromâne: „Acest al douăzecilea secol va fi secolul stingerii aromânilor, cunoscuți mai mult sub numele de macedoromâni: treptat va dispărea graiul acestei populații romanice, care - fără ecouri în viața istorică și politică a Europei - a îndeplinit anumite misiuni în evoluția generală a popoarelor conlocuitoare din Peninsula Balcanică."[2]

A patra fază în evoluția culturală macedoromână este cea de după 1990, perioadă marcată de apariția sau retipărirea a numeroase lucrări în România și străinătate. Într-o evoluție sinusoidală, situația românilor din sudul Dunării este marcată de creșteri și descreșteri în planul afirmării naționale și identitare.

Cultura macedoromână se diferențiază categoric de cea mediteraneeană, cea aromână fiind eminamente pastorală, iar cea meglenoromână de tip agricol și pastoral. Meglenoromânii reprezintă veriga de legătură între aromâni, românii timoceni și cei carpato-dunăreni. Cu toate că există diverse teorii privind migrarea meglenoromânilor din spațiul nord-dunărean, ei pot să fie rupți din trunchiul timocean sau strămutați dintr-un alt areal sud-dunărean al vetrei străromâne. Referitor la etnogeneza aromânilor, probabil că este vorba atât de un strat autohton traco-roman în spațiul macedonean, cât și de suprapunerea unor alte straturi străromâne de-a lungul timpului, după apariția slavilor.

Lucrarea de față se prezintă sub formă de dicționar de termeni etnografici macedoromâni (aromâni și meglenoromâni), organizați în ordine alfabetică de la A la Z. Primul termen este cel din dialectul aromân urmat, atunci când s-a găsit corespondentul, de cel în dialectul meglenoromân și de explicațiile în dacoromână. În cadrul fiecărui articol s-a încercat o scurtă prezentare, cu denumirea specifică preluată din Dicționarul dialectului aromân (Tache Papahagi) și Dicționarul meglenoromân (Th. Capidan). S-a ales un sistem de trimiteri la alți termeni existenți în lucrare, caz care s-a semnalat prin *. Nu întotdeauna s-a găsit un corespondent pentru a defini un obicei sau a descrie un moment ritual, astfel că a fost necesar folosirea unei denumiri generice propuse de autor, semnalându-se aceasta cu semnul #.

Dicționarul se bazează pe o vastă documentare în revistele apărute de-a lungul timpului, începând cu Albina Pindului (1868-1869), Revista pentru istorie, arheologie și filologie

[1] În *Introducere* la volumul Poezii, de Nuși Tulliu. Editura Societății cultural-naționale Apostol Margarit. București, 1926.
[2] În *Introducere* la Dicționarul dialectului aromân, Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1974.

(1883-1894), Albina (1898-1900), Lumina (1903-1908), Convorbiri Literare (1883-1942), Revista Nouă (1888-1894), Grai şi Suflet (1923-1937) ş.a.

Cartea pune la dispoziţia cititorului, într-un sistem modern şi uşor de parcurs, principalele elemente de cultură populară din patrimoniul cultural românesc sud-dunărean. Se observă lesne, pe parcursul lecturării lucrării, că fondul culturii populare macedoromâne este în proporţie covârşitoare asemănător cu cel românesc nord-dunărean, aducând o completare necesară acestuia.

Diversitatea obiceiurilor şi credinţelor pot fi grupate în mai multe categorii: obiceiuri din ciclul familial, legate de naştere, căsătorie şi înmormântare; sărbători şi obiceiuri din ciclul calendaristic, de la 1 ianuarie la 31 decembrie; obiceiuri legate de ocupaţiile tradiţionale; reprezentări mitice (duhuri, demoni); personificări (fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe); substitute sacre şi profane.

O primă observaţie se impune: macedoromânii, ca şi dacoromânii, au păstrat şi în tradiţia populară un fond comun, extrem de unitar, indiferent de spaţiul mare care i-a despărţit peste 1300 de ani, de la mare dislocare produsă prin invazia slavă. Cultura populară românească (nord şi sud-dunăreană) ţine de o civilizaţie a lemnului în care s-au exprimat artistic şi în care şi-au reprezentat divinităţile. De asemenea, o civilizaţie a aluatului, din care şi-au modelat zeii, sfâşiaţi şi mâncaţi ritual la marile sărbători din calendarul popular sau din ciclul vieţii. Populaţie eminamente pastorală, aromânii nu au dezvoltat o civilizaţie a ceramicii, dar au avut o abilitate deosebită în domeniul construcţiilor din piatră (poduri, case, biserici ş.a.) şi a prelucrării artistice a metalelor.

Unele obiceiuri şi sărbători sunt comune şi celorlalte naţionalităţi balcanice (greacă, albaneză, bulgară, sârbă) existând inerente împrumuturile de-a lungul vremii între populaţiile conlocuitoare. Albanezii şi românii sunt autohtoni în spaţiul balcanic, având un fond comun tracic. Grecii sunt, de asemenea, autohtoni, având o impunătoare extensie în spaţiu de-a lungul coastelor litorale, fiind purtători ai unei vechi civilizaţii. Slavii au preluat, probabil, de la fondul străromân (traco-roman), multe din elementele de cultură populară, odată cu asimilarea şi a unui important segment etnic. De aceea, apariţia unui fond comun cultural, îmbrăcat în forme naţionale bulgare, sârbe, muntenegrene, croate, slovene ţin probabil de această sinteză traco-română-slavă.

În cadrul reprezentărilor mitice macedoromâne avem o serie de divinităţi ajunse la pragul morţii şi renaşterii: Baba din munţii Codrughionului care la începutul lunii martie urcă mieii la munte râzând de zeul Februarie, corespondentul babei Dochia din Carpaţii româneşti; zeul Crăciun (babnic, bodnic), sub reprezentare fitomorfă, ca butuc de stejar, care este incinerat puţin câte puţin în perioada dintre Crăciun şi Bobotează, iar a cărui cenuşă este dată animalelor şi pomilor pentru rod bogat. Avem şi zeităţii tinere, feciori sau fecioare care populează spaţiul mitic macedoromân (albe, muşate, hărisite, mire, zâne/zâni, sămuvile, argeande, lazarine, pirpirune, ş.a.). Întâlnim divinităţi tinere care mor accidental şi sunt înmormântate cu mare fast (Lazăr) sau reprezentări ale bolilor (dalac, dinafoară, diucleare, duşmana), ale oamenilor (colaci, steag de nuntă, furcă, măr, poamă coaptă ş.a.), ale duhurilor (aumbre), ale diavolilor (armeri, dautis, drac, calacadzu, vârcolac, abraşu). Cete de flăcăi colindau satele, mai ales în perioada de sfârşit de an, pentru o reînnoire a timpul şi alungarea duhurilor rele: mascaţi înarmaţi (Aruguceari, Bubuşari, Mascaţi, Rusalii), cete de tineri (colindători, suruvari).

În cea mai mare parte nu am făcut paralele între divinităţile macedoromâne, obiceiurile şi tradiţiile din ciclul familial şi calendaristic cu cele din spaţiul românesc. Studii comparative

limitate s-au mai realizat de-a lungul vremii (I. Candrea, L. Şăineanu, T. Papahagi). O astfel de lucrare poate să fie elaborată în viitor. Dicționarul se axează mai mult pe patrimoniul imaterial macedoromân, pe ceea ce este propriu culturii româneşti sud-dunărene.

Ca etnograf am avut în vedere realizarea unui sistem unitar de prezentare a credințelor şi obiceiurilor macedoromâne în oglinda etnografică/etnologică/antropologică. Întrucât partea lingvistică întrecea puterile noastre, ne-am străduind totuşi, lucrând cu dicționarele celor două personalități aromâne, Theodor Capidan şi Tache Papahagi, să prezentăm cât mai corect denumirile termenilor folosiți. În cazul în care au existat scăpări trebuie ştiut faptul că autorul nu este un vorbitor al celor două dialecte sud-dunărene, astfel încât apelăm la îngăduința cititorului, cu speranța că se va opri la ceea ce este bun şi folositor în acest demers al nostru. Etimologiile termenilor în aromână şi meglenoromână au fost preluate din Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX, 1996), Dicționarului Dialectului Aromân (1974), Dicționarul Meglenoromân (1934) şi Dicționarul Etimologic al Limbii Române (2001).

În prezenta lucrare sunt înfățişate aproximativ 300 de articole. Ele compun un puzzle care, la sfârşit rămâne totuşi neterminat deoarece, permanent, se pot adăuga noi şi noi elemente care să dea o imagine de ansamblu mai structurată. Cercetările în spațiul balcanic, axate pe identificarea, înregistrarea, arhivarea şi cartografierea elementelor de cultură populară care vor urma, de preferat realizate chiar de macedoromâni, vor putea da elemente noi privind cultura macedoromână, parte a culturii perene româneşti din arealul sud-est european.

Emil Țîrcomnicu

A

ABRÁȘU (ar), om cu înfățișarea spâlcuită, având pielea obrazului galben-albicioasă, părul corpului, sprâncenele, genele, mustața și barba alb-gălbuie. Se crede că astfel de oameni sunt fii de vârcolaci, având puteri asupra acestora, putând să-i ucidă, împușcându-i, dacă îi întâlnesc colindând, sau turnând apă descântată și var nestins peste ei, în mormânt. (tc. abrach)

Indic.bibl: Iliescu, 1903: 209.

ACĂȚÁREA ALUÁTULUI, S-ACAȚĂ, S-APRINSIRĂ ALUÁTURILE (ar), **LI CĂTSARĂ LQTURLI** (mgl), plămădirea aluatului, obicei desfășurat joi, în săptămâna nunții, când femeile frământau aluatul pentru pâine. Acest ritual de plămădire a aluatului nu trebuie interpretat ca fiind unul obișnuit. Tehnicile străvechi de preparare a colacilor, modelare și sacrificare prin mâncarea sau frângerea rituală, similare cu cele de creare și modelare a ceramicii, a oalelor, au un substrat profund, fiind metode de reprezentare a zeităților substituite în colac și oală. În dialectul aromân, chiar sensul cuvântului prin care se specifică începutul lucrului la aluatul colacilor *s-acáță aluátu*, desemnează zămislirea, crearea sufletului. P. Papahagi specifica, la sensul cuvântului *acáțu* următoarele: vb. [din lat. accaptiare] «apuc, prind»; pe lângă aceste sensuri ale cuvântului avem însă și pe cel de «a zămisli». În Atlasul Lingvistic Român, la dospirea aluatului găsim corespondentul aromân *să scoálă* și meglenoromân *si stăfseáști*. Iată ce aflăm despre obiceiul de plămădire (zămislire) a aluatului de la unul din informatorii noștri din M. Kogălniceanu (în 2003): „Joi seară se făcea pâne cu simitea: aluatul (*maiaua*) în loc de drojdie se făcea cu năut pisat. Se făcea maiaua

1. Acățarea aluatului (plămădirea aluatului)

băiatului și maiaua fetei. A cui creștea mai repede se spunea că ăla era mai iute." O informație asemănătoare este cea relatată de M. Cernea (în 1938): „În aluatul lor [colacilor] se pune busuioc și *aruvitli* (un fel de năut), ca să-i dea un gust deosebit. Uneori, pentru dospit, se pune coca în două oale, una pentru băiat, alta pentru mireasă, și a cui parte se umflă mai mult, acela e mai iute. Acești *colați cu aluatlu di simiți* (pâini cu aluat dulce), sunt foarte gustoși." Avem o adevărată reprezentare a nuntașilor în colaci: *culacul nunlui, culacul a li soacri, culacul hăsăγăiárului, culacu a li surati și a li fărtatu.* Pentru invitarea la nuntă, atât fata cât și băiatul trimiteau câte un colac fiecărei rude. Acestea erau datoare să ajute la pregătirea nunții. Cu prilejul frământării aluatului femeile cântau în cor următorul cântec: «*Nu va dada s'mi mărită,/ Ma-ñi ziçe că escu ñica,/ ñica, ñica ca perdică./ Scólă dado s'mi mărită,/ Nu escu fétă de nouă ani,/ Di nouă ani călcai tu zace,/ Ma ñica, nă óră dadă nu mi façe.*» (În transpunere): „Nu vrea mama să mă mărit,/ Ci îmi zice că sunt mică,/ Mică, mică ca potârnichea./ Scoală mamă și mă mărită,/ Nu sunt fată de nouă ani,/ De nouă ani călcai pe zece,/ Dar mică, încă odată mama

nu mă naşte." (acáțu, lat. accaptiare; aloát, lat. allevatum)

Inf.bibl: Papahagi P., 1909: 188; Burada, 1883a: 418; *ALR*., 1965, vol IV: harta 1055; Țîrcomnicu, 2004b: 91; Cernea, 1938: 185; Cosmulei, 1909: 24; Ghinoiu, 1999: 50-51.

ADÁRĂ MURMÍNDU (ar), **DARĂ MURMINTU (GRUBU)**# (mgl), construiesc mormântul, obicei de a ridica un mormânt din pietre la marginea unor drumuri frecventate, fântâni sau răspântii pentru a pedepsi pe împilatorul poporului, comunității, pe cel care a adus mari prejudicii şi a rămas nepedepsit. Pietrele sunt aşezate una peste alta până ajung la înălțimea persecutorului şi la capătul mormântului se înfige un băț de care se prinde o hârtie cu acuzațiile aduse. Se pune şi un blestem popular prin care persecutorul este aşteptat de mormânt, neavând ce să mai caute printre cei vii. Acest mormânt se face în timpul nopții şi nu sunt divulgați cei care l-au ridicat. Printre cauzele ridicării mormintelor enumerăm: biruri mari, trădarea intereselor satului către străini, neapărarea intereselor comunității. Se crede că persecutorul, dacă nu se căieşte şi continuă abuzurile, se va usca, carnea-i va cădea de pe corp şi va muri. Dacă se căieşte, cei care i-au ridicat mormântul se duc şi-l strică. (adár, et.nec.; mărmintu, lat. monumentum; grobu, lat. grob)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 308.

ADÉTE (ar), **ADÉT** (mgl), datină (tc. adet).

ADÉTE DI ΘIMIL'IUSÍRE (ar), obicei de întemeiere prin sacrificarea unui animal sau a unui om (urmă de om), la începutul unei construcții (casă, pod, mânăstire), în scopul de a rezista construcția, dar şi la începutul realizării unui lucru important în viață, cum ar fi căsătoria: **1.** Omului căruia i se lua urma, după 40 de zile, murea. **2.** Există în spațiul macedonean legenda *Púntea di Narta**, asemănătoare ca motiv Meşterului Manole, în care trei frați, meşteri zidari, sunt nevoiți să zidească în zid pe soția unuia dintre ei, pentru ca podul să dăinuie. **3.** Exista credința că cine dormea în casă nouă, murea curând, astfel că un bătrân se oferea să doarmă în prima noapte. **4.** În Legenda Luguntei se spune că, după ce locuitorii au fost îngroziți de un balaur (*Lamn'e**) şi satul le-a fost distrus, au construit un nou sat şi de teamă să nu se apropie de sat altă pacoste au înjugat patru boi la un plug nou trăgând o brazdă în marginea satului, ca hotar. Apoi au îngropat plugul şi boii la marginea satului, locul luând numele de *Potna*. **5.** La fărşeroți, ginerele, când pleca spre casa miresei, trebuia să treacă peste un miel sacrificat. Informații de teren (Constanța, 2003): „La fărşeroții plisoț ginerica, când ieşea din casă, sărea peste un miel [sacrificat] dar trebuia să fie cu lână neagră. În rest toate obiceiurile erau la fel şi cântecele aceleaşi." „Îi cântă [mirelui], îi pun bani, îl îmbracă ginerică. Îi pun o cană cu apă şi când trece mirele o varsă. Se taie şi un miel. Cineva din urma lui aruncă cu orez. După ce varsă pe pragul uşii cana cu apă, când ajunge să păşească de pe scară jos,

2. Sacrificiul mielului la plecarea ginerelui spre casa miresei

atunci cineva taie un miel negru şi ginerica sare peste el. Când iese ginerică din casă, cineva stă cu cuţitul la gâtul mielului. I-a luat gâtul şi el sare peste miel." (θimil'iusire, gr. θεμελιόνω)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 52-53, Olah, 1903: 305; Ţîrcomnicu, 2006: 135.

AFUMÁRE (ar), afumare, procedeu de a izgoni duhurile rele prin folosirea fumului. Există momente peste an când se fac focuri rituale iar oamenii şi vitele trec peste foc. De asemenea, fumul alungă gângăniile (1 mai), spiritele rele, afumându-se casa şi grajdurile. (lat. affumare)

AΓIAZMÓ (ar), agheasmă, apă neîncepută, sfinţită de preot, având calitatea de a se păstra tot anul fără să se strice şi care se poate folosi pentru vindecarea şi alungarea spiritelor rele.

Inf.bibl: Papahagi P., 1900: 227.

AΓIU (ar), *Să'mtu**, sfânt. (gr. ἅγιος)

AΓIU-ATHANAS (ar), Sf. Atanasie, sărbătorit duminica dinaintea *Stî-Măriei**. În această zi se fac vizite, stabilindu-se relaţii de amiciţie şi logodne.

AΓIU-MIHAIL (ar), Sfântul Mihail, protectorul ţinutului Meglen. Deşi ziua sfântului este la 8 noiembrie, pe 6 septembrie, zi în care se considera că s-ar fi găsit icoana Sf. Arhanghel Mihail pe locul unde s-a înălţat mănăstirea de lângă Oşani, se sărbătorea hramul mănăstirii, prilej cu care se desfăşura un mare bâlci, la care participau chiar şi nântenii musulmani, în obişnuinţa vechilor tradiţii creştine. Se credea că Arhanghelul Mihail călăuzea sufletul omului după moarte, spre lumea de dincolo.

Indic.bibl: Hâciu, 1936: 239.

AΓIU-NAUM (ar), Sf. Naum de Ohrida,

3. Aγiu-Mihail (Sf. Arhanghel Mihail)

4. Aγiu-Naum (Sf. Naum)

5. Aγiu-Nicola (Sf. Nicolae)

prăznuit la 23 decembrie, a fost apărător al sfintelor icoane, sec. al IX-lea, în Imperiul bizantin. Numele sfântului se regăsește în onomastica aromână.

AΓIU-NICOLA, SÂN-NICOÁRĂ, SIMNICOARĂ (ar), **SFETI-NIKOLA** (mgl), Sfântul Nicolae, sărbătoare celebrată la 6 decembrie. *Sân-Nicoáră, Simnicoară* s-au păstrat doar în nume locale. Întâlnim, la macedoromâni, derivat din Nicoară, numele Nicăruș. În această zi se sărbătorește ziua numelui.

Indic.bibl: Capidan, 1942: 51.

AΓIU-SARANDU (ar), sărbătoare creștină celebrată la 9 martie, în cinstea jertfei celor 40 de mucenici din Sevastia. În această zi aromâncele prepară gogoși tradiționale (*tiγăni pi chiriche*), care diferă de cele făcute la naștere sau botez. Acestea se fac în modul următor: pe vatră, la foc mare, se pune un țest de fier și după ce se încălzește bine, femeia ia cu o lingură mare din aluatul din *tingire* și-l întinde pe țest, unde-l lasă până se întărește. Se fac astfel minim 40 de gogoși *(tiγăni)*, câte una pentru fiecare mucenic. Tot în această zi se scoate mărțișorul (*Marțu**). La masă se servesc prune fierte și grâu fiert.

Indic.bibl: Macedoneanul, 1904b: 69-70; Papahagi P., 1902a: 115.

AΓIU-PÓSTALU (ar), Sfinții Petru și Pavel, sărbătoare la 29 iunie.

AGUDÍT DI ALBE (ar), lovit de Iele, boală numită și *Dinafoară**, datorată *Albelor**, *Mușatelor**, care se vindeca prin înduplecarea zânelor. Procedeele de vindecare constau în deplasarea, pe nemâncate, în zorii zilei, la un izvor al Albelor, pentru a le îmbuna. Persoana bolnavă se îmbracă în alb, ia un buchet de busuioc uscat legat cu ață roșie (*tortu aroș*) unsă cu miere și cu un ban de argint (*aspru*) pe care-l pune pe apă. La izvorul Albelor aprinde o lumânare și rostește următoarele formule: «Zână albă,/ Zână curată,/ Zână fără prihană,/ Zână fără spurcăciune,/ Iacă venii la tine, strălucită,/ Sânt creștină curată,/ Ca argintul strecurat,/ Dă-mi, albo, sănătate,/ Căci sunt fără păcate,/ Vindecă-mă de lingoare,/ Ca o împărăteasă mare,/ Să aibi milă și mai mare,/ Căci om am fost și mă înșelai:/ Căci n-am băgat de seamă, unde am călcat,/ N-am simțit, unde am scuipat». Apoi se spală cu apă din izvor și pleacă fără a se mai uita înapoi și merge pe alt drum decât cel pe care a venit (Crușova). Un alt obicei: La izvor se face o mătanie și crucea către soare, apoi se acoperă capul cu o năframă albă, se aruncă în izvor un ban de argint iar lumânarea, busuiocul, zahărul, tămâia și turta unsă cu miere se lasă pe marginea izvorului. Se rostesc următoarele: «Albelor și dulcelor,/ să veniți să desmierdați pe cei mici,/ ce-mi ați dat,/ să-mi luați;/ ce-mi ați luat/ să-mi dați». (Gopeși) (agudéscu, discutabil din sl. goditi, care în limba rusă înseamnă "a se bucura")

Inf.bibl: Papahagi P., 1900: 233-234.

ALĂXIREA NVEÁSTEI (ar), schimbarea miresei, gătirea pentru cununie. Prin hainele mirilor se trec, înainte de a se îmbrăca, un fier, clește sau vătrai, ca să fie sănătoși ca fierul. La aromânii fărșeroți (șopañ) din M. Kogălniceanu, jud. Constanța, mireasa este gătită, duminică dimineața, de către fete și femei tinere într-un ceremonial care durează peste două ore. Cei prezenți dăruiesc (*mesc*) bani miresei, în timp ce o fată cinstește (*nchirdâseaști*) oaspeții cu rachiu și bomboane. Pe cap i se pune miresei

6. Alăxirea nveástei (gătirea miresei)

o coroniță cu flori. Ceremonia gătirii se desfăşoară sâmbătă seara, la grămostenii din jud. Tulcea, veniţi din Bulgaria. În unele comune din Pind era obiceiul ca fetele, retrase într-o cameră, să gătească mireasa vopsindu-i părul în galben cu un praf numit *ucna*, unghiile cu roşu şi sprâncenele negre cu *mezi*. (alăxéscu, gr. ἀλλάζω; niveástă, sl. nevesta)

Inf.bibl: Ţircomnicu, Wisoşenschi, 2003: 105; Caraiani, Saramandu, 1982: 424-425; Burada, 1883a: 419.

ALÂNDURÍŞE, HILIΔRUN'EÁUĂ (ar), iarba rândunicii (*lăndăruşe*), rostopasca, este întrebuinţată la vindecarea ochilor şi este cunoscută doar de rândunici. Iarba se obţine astfel: iei un pui de rândunică şi dacă îi faci rău la un ochi rândunica merge imediat în căutarea ierbii pentru a se vindeca. Această iarbă se fierbe bine şi cu apa rezultată bolnavul îşi spală ochii în fiecare dimineaţă. (lat. hirundo)

Indic.bibl: Candrea, 1928: 19; Papahagi P., 1900: 270.

7. Pasăre cu iarbă în cioc

ALBELE, ALBILE (ar.), **1.** Eufemisme, nume atribuite *Dzânelor**, *Muşatelor** pentru îmbunare. **2.** *Mire**, ursitoare. (álbu, lat albus)

AL'IU (ar), **AL'** (mgl), usturoi, plantă cu funcţii protectoare împotriva duhurilor rele. Se foloseşte pentru a se unge uşile, cu scopul de a goni duhurile rele, strigoii şi vârcolacii. (lat. alium)

Indic.bibl: Cosmescu, 1909: 52.

ALÚMTĂ-K'ETRE, ALÚMTĂ-MUNŢÎ, ALÚMTĂ-CĂL'IURI (ar), Sfarmă-piatră, Sfarmă-munţi, Sfarmă-drumuri, personaje de basm cu puteri supranaturale. (alúmtă, lat. luctare)

Inf.bibl: Capidan, 1932: 522.

ALÚN (ar), alun, arbust cu calităţi magice. Băţul de alun aduce protecţie împotriva şerpilor sau este folosit în aprinderea *Focului yiu**. (lat. abellonus)

AMÁIE (ar), vrajă, magie, farmec, legătură, despre care se crede că aduce răul, boala, moartea pentru cei împotriva cărora se face. Vrăjile şi magia au avut o răspândire foarte mică la aromâni. Femeile care erau bănuite că fac vrăji erau privite rău, crezându-se că «*îşi vindu súflitlu la draţi*» (îşi vând sufletul la draci). Puterea acestora era considerată foarte mare. Pentru a te feri de vrăji trebuia să atârni la pragul casei ramuri de *usă'c* (soc). Tot pentru aceasta, se luau unghii de vacă sau de bou, se fierbeau şi se mâncau (Avdela). Şi usturoiul (*Al'iu**) avea mare efect împotriva vrăjilor. (gr. μάγια)

Inf.bibl: Papahagi P., 1900: 310-311; Papahagi T., 1974: 142.

AMANÉTE (ar), cadou de logodnă, colac încărcat de cercei, brăţări şi monede de aur, trimis la logodnă de părinţii mirelui, miresei. (tc. émânet)

Inf.bibl: Cosmulei, 1909: 20.

AMIRĂ-ALBU, AMIRĂ AROŞ, AMIRĂ-VEARDE, AMIRĂ-LAIU, AMIRĂ-ARAP (ar), Împăratul Alb, Împăratul Roşu, Împăratul Verde, Împăratul Negru, Împăratul Arap, personaje de basm, conducători ai unor ţinuturi imaginare. (amiră, tc. âmyr)

Inf.bibl: Capidan, 1932: 522.

ANCURUN (ar), **ANCURUNÁRI** (mgl), denumire dată cununiei, de aici avem *ancurunátic*, denumire dată plăţii slujbei de cununie săvârşită de preot. (lat. corono)

Inf.bibl: Capidan, 1934: 16.

ANDZÁRE (ar), Zorilă: **1.** Personificare a stelei Sirius, astru vizibil cu ochiul liber ziua, pe timp de vară, după răsăritul Soarelui. **2.** Personificarea aurorei, zorii zilei, când soarele încă nu apare deasupra orizontului.

Inf.bibl: Papahagi T., 1974: 160; Ghinoiu, 2008: 343.

ÁNGIL (ar), **ANGHIL** (mgl), înger, fiinţă supranaturală, dotat cu aripi, posedând calităţi spirituale benefice, fiind mijlocitor între om şi Dumnezeu. Îngerul se luptă cu

diavolii pentru a face să triumfe binele asupra răului. (gr. ἄγγελος)

Inf.bibl: Capidan, 1934: 18.

ANGUCÍREA NATLUI (ar), ghicirea copilului, a sexului viitorului copil, se realizează prin diferite practici superstițioase folosindu-se organe sau părți din corpul animalelor: fierea de la găină pusă pe foc, dacă pocnește, copilul este băiat, altfel fată; furca pieptului de la găină (*numațitlu*) se pune în cenușă, aproape de foc și dacă coarnele osului se adună, copilul va fi băiat, dacă se depărtează, va fi fată; osul capului la pește se pune pe capul femeii însărcinate, fără ca ea să știe, și dacă se scarpină la nas, va naște fecior, altfel, fată. Elemente chimice: femeia însărcinată aruncă piatră acră (*stipse*) pe foc și dacă se face bășică, va naște băiat. Fazele lunii: dacă luna este în creștere în timpul nașterii, viitorul copil va fi de același sex cu cel născut, dacă luna e în scădere, copilul viitor va fi de sex opus. (angucire, et.nec.; nat, lat. natus)

Inf.bibl: Cosmulei, 1909: 6.

ANȘĂRĂTÚRĂ (mgl), colan, salbă făcută dintr-un fir de mătase pe care sunt înșirați mai mulți bani vechi, de aur sau argint, dată la pețit tatălui fetei în semn de înțelegere. (derivat din șor, șir)

Inf.bibl: Capidan, 1925: 41.

8. Aromâncă purtând salbă cu monede (flurii)

ÁPĂ MUTĂ (ar), apă mută adusă de la izvor de către o femeie, fără a vorbi cu cineva pe drum. (ápă, lat. aqua; mut, lat. mutus)

ÁPĂ NIGRITĂ (ar), apă negrăită, fiind adusă fără a vorbi. (gréscu, sl. grajati)

ÁPĂ NI-NȚIPÚTĂ (ar), apă neîncepută, *Ápă nigrită**, *Ápă mută**, din care nu s-a băut. (nțipút, lat. incepere)

APĂRÁREA LAPTELUI LIHOÁNEI[#] (ar), apărarea laptelui lăuzei prin practici divinatorii sau protective realizate pentru ca lăuza să nu-și piardă laptele. Ea nu dădea mâna și nu vorbea cu vizitatorii, nu scotea obiecte din odaie după lăsarea întunericului, acoperea geamurile ș.a. Ușa de la camera lăuzei nu era deschisă până dimineața deoarece *Sămovilele** (duhurile rele) încercau să atingă lăuza pentru a-i fura laptele. Așa cum existau superstiții pentru protejarea laptelui, ferirea de a-l pierde, întâlnim și din cele legate de revenirea laptelui matern, folosindu-se pentru aceasta un aluat preparat cu lapte de arbori și apa neîncepută, pentru realizarea colacilor, pe care lăuza îi mânca ritual. Astfel, se folosea laptele din trunchiul arborilor care, împreună cu făina, se făcea aluat, se cocea și se dădea dimineața lăuzei s-o mănânce. Alt procedeu consta în a lua grâu de la trei bătrâne atunci când îl duceau la moară pentru a fi măcinat. Cu acest grâu se făcea o turtă, împreună cu *Ápă mută**, se punea turta coaptă pe un ulcior, în care se aducea, de asemenea, *Ápă nigrită**. Apa din ulcior și turta, se serveau lăuzei care nu avea lapte. Piatra morii semnifica altarul pe care se realiza jertfa grâului. Aluatul și oala erau folosite ca reprezentări ale omului. Folosirea în acest ritual de revenire a laptelui a unui ulcior și a unei turte nu este întâmplătoare. Turta și lutul, simbolic, erau însuflețite prin ardere. Obiceiul ne duce cu gândul la cuminecarea creștină, la trasformarea vinului și pâinii în trupul și sângele Mântuitorului. Dacă pierderea laptelui este provocată de forțe necurate (impure), revenirea lui trebuie realizată prin puritate, sacrificiu și renaștere

(însufleţire). O practică egoistă era aceea de a fura laptele altei mame, prin furişarea la ferestrele lăuzei, lângă care se bea apă, ca şi de a lua laptele de la animale (capre, oi). (ápăr, lat. apparare; lapte, lat. lac; lihoană, gr. λεχῶνα)

Inf.bibl: Cosmulei, 1909: 13-14; Papahagi P., 1900: 305-306; Ghinoiu, 1997: 50; Caraiani, Saramandu, 1982: 398-399; Buradă, 1892: 46.

APĂRÁREA NATLUI# (ar), apărarea pruncului prin practici magice pentru că acesta era considerat expus mai ales în perioada de până la botez. După naştere femeii i se punea în cap o bucată de pâine, sare şi o pietricică, pentru ca pruncul să fie sănătos şi norocos. În faşa copilului se puneau, pentru a nu fi deocheat (*Diucl'eáre**) şi a fi ferit de duhurile necurate (*Aumbre**), usturoi (*Al'iu**), trei sâmburi de lămâie, pâine şi un inel. Uneori faţa copilului era unsă cu cărbuni, pe obraz i se punea bumbac, peste care se aplica o pânză cu noroi. Tot împotriva deochiului, după botez, naşul îl scuipa pe prunc de trei ori în urechi şi-i atârna la căciuliţă (*scufă*) un bănuţ. Mama îi punea la gât o amuletă, o punguţă cu dinţi de animale, tămâie, peri de porc, picior de arici, argint viu pus într-o alună, corn de şarpe ş.a. O altă practică împotriva deochiului, importantă prin conţinutul informativ, era următoarea: „Se ia un vas plin cu apă *mută* (neîncepută) şi după aceasta, femeia, care ştie să descânte, ia cu un cleşte un *cărbune aprins* (jar), şi făcând cruce de-asupra vasului, zice la fiecare atingere de vas vorbele următoare: *Hristolu** (Hristos, când atinge creştetul vasului) şi *Stă-Măria** (şi Sfânta Marie, când atinge partea opusă a primei atingeri) şi *dosprezeţili apostuli* (şi cei doisprezece apostoli, când atinge partea stângă a vasului), *s'u pată* (să învingă, când atinge partea dreaptă a vasului). Aruncă cărbunele apoi în vasul plin cu apă. Apoi mai repetă acelaşi lucru cu alţi doi cărbuni şi dacă cărbunii se cufundă în apă se zice, că într-adevăr este deocheat; iar dacă nu se cufundă suferă de altă boală. Dacă însă mama băiatului stăruieşte să se mai repete încă o dată această încercare, nu trebuie să se facă încercarea decât numai cu doi cărbuni, căci aşa e bine. Dacă se cufundă în apă cărbunii, şi prin aceasta se dovedeşte că suferindul este deocheat, se iau trei grăunţe de sare şi după ce se face cruce de-asupra vasului cu fiecare grăunte, după cum am văzut că se face cu cărbunii, întâiul grăunte se aruncă în vas, al doilea în foc şi al treilea se dă bolnavului să-l mănânce, după ce-i se face cu dânsul cruce, adică femeia cu grăunţele în mână îi face o cruce suferindului ca şi cum ar fi făcut-o cu mâna sa, şi pronunţă cuvintele următoare: *mi-escu pătizat* (îmi sunt botezat), *mi-escu mirusit* (îmi sunt mirosit, uns cu mir) *şi nu pot si aravda* (şi nu pot să rabd, să sufăr). După asta cu apa din vas, femeia spală pe cel deochiat, însă cu mâna întoarsă *anapoda*, adecă cu podul mânei, astfel ca să-i facă o cruce şi din ce-i rămâne, îi stropeşte corpul." Atunci când nu trăiau copiii, gravidei i se făcea urarea: «*hier* (fier) *s-fucă!*» Un pericol putea veni în cazul în care, într-o familie erau doi copii născuţi în aceeaşi lună, lunatici *(Munumñeat**). Pruncul era permanent supravegheat pentru a nu fi deocheat sau luat de lună (*Loari di lună**). „Până ce pruncul nu împlineşte trei ani, nu-l lasă să se uite în oglindă, căci se îmbolnăveşte de boala *cade din afară* (ducă-se pe pustii, epilepsie)." În cazul în care copilul scoate bube pe corp, ceea ce se zice că *easte din năfoară*, se ia o burtă de miel negru, se curăţă şi se trece copilul prin ea de trei ori. Pe urmă atârnă burta în coşul vetrei şi se lasă acolo până se usucă. La aromâni, „cu peri de urs şi chiar de lup se afumă adesea cei bolnavi spre a se vindeca de boală." Meglenoromânii ungeau copilul cu rachiu iute sau de struguri, apoi îl presărau cu cenuşă, îl înfăşau şi îl aşezau lângă lăuză. „Niciodată pruncul nu se lasă singur în odaie; de se întâmplă ca muma sa să meargă până în odaia de alături, atunci ea pune lângă el o mătură care ţine loc de o persoană, căci

altminterea se crede că vine strigoiul îndată și-l schimbă, văzându-l singur sau îl face vampir (liliac)." Bineînțeles că nu era vorba de corpul copilului (adăpostul), ci de sufletul lui care, netrecând anumite praguri de purificare, putea fi influențat de duhurile necurate. După lăsarea serii, ușa de la camera lăuzei rămânea încuiată, nimeni nemaiputând intra în odaie, crezându-se că astfel se pot strecura și duhurile rele. În cazurile excepționale, persoanele care intrau în cameră trebuiau să treacă peste o cărămidă încinsă pe care se punea tămâie. (nat, lat. natus)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 7, 13, 15-16; Canianu, 1894: 127-128; Burada, 1892: 44-45; Papahagi T., 1979: 301; Zuca, 1903: 6; Nenițescu, 1895: 536; Papahagi P., 1900: 249; Baravache, 1904: 340-344.

APRIR, APRIL (ar), denumirea lunii aprilie. *Apririre* înseamnă a se face ziua, cu înțeles de începutul renașterii naturii, aprilie fiind luna a doua din calendarul roman. (lat. aprilis)

Inf.bibl: Papahagi T., 1923: 74.

APRÍNDU DI ANLU NOU (ar), Ajun de Anul Nou. Există credința că în noaptea dinspre Anul Nou, se poate vedea norocul anului și ghici cât are omul de trăit. În familie, se alege câte un bob de grâu pentru fiecare membru și, punând în cenușa încălzită pe rând aceste boabe, se urmărește cât de mult sare, semn al unei vieții îndelungate sau scurte.

Inf.bibl: Macedoneanul, 1904a: 17.

APRÍNDU DI PÁȘTI (ar), Ajun de Paști, ziua când se înjungheau mieii. Femeile găteau și nu adormeau înainte de slujba de la biserică, *Grailu Mare**.

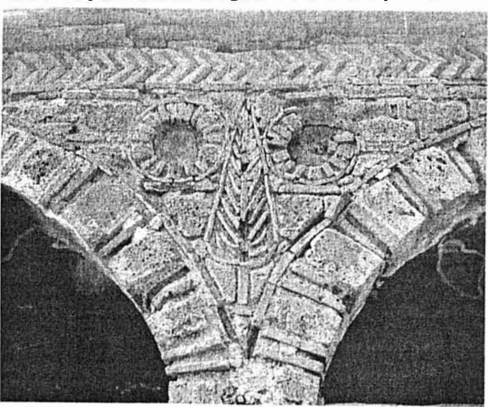
ARĂBDĂSÉSCU (ar), a boci mortul. Femeile din familie, de obicei cele mai în vârstă, se așezau în jurul mortului și începeau a boci, a pune în bocet cuvinte mișcătoare privind pe încetatul din viață, pe un ton prelungit și funebru. Nu boceau două femei în același timp. În cântece improvizate era înfățișată viața omului decedat, virtuțile sale, faptele mari din timpul vieții. Cântecele de jale erau compuse pe loc, amestecându-se versuri știute din alte bocete și versuri personalizate pentru mortul respectiv. Era înfățișată în cântece situația familiei rămasă fără sprijinul celui decedat, animalele și gospodăria care îl așteaptau zadarnic. Cântecele erau însoțite de refrenuri exclamative ca, «*ai ai*», «*au au*» sau «*u u*», femeile bătându-și palmele, plângând și suspinând. Cu această ocazie, femeile din sat, prin bocet, puteau transmite prin intermediul mortului, considerat mesager pentru lumea de dincolo, vești despre familia lăsată în lumea de aici. Nu se bocea după apusul soarelui deoarece se credea că sufletul se va despărți greu de trupul mortului și că mortul se va preface în *vârculacú* (vârcolac, strigoi).

Inf.bibl: Nenițescu, 1895: 437-438; Caraiani, Saramandu, 1982: 479; Cosmulei, 1909: 34; Caragiani, 1869: 368-388; Papahagi T., 1974: 186.

ARĂVOÁNĂ (ar), semn la logodnă (*Isusire**), care pecetluiește legământul între familii, format din câteva monede (una sau trei) de aur sau un inel. (gr. αρραβωνα)

Inf.bibl: Cosmulei, 1909: 21; Papahagi, 1974: 192.

ÁRBURE (ar), **ÁRBUR** (mgl), arbore. **1.** În ghicitorile aromâne arborele reprezintă personificarea anului. Ex: „Un arbore mare, frunzele își are: albe de o parte, negre de cealaltă parte". „Un arbore lung, cu multe frunze, jumătăți albe, jumătăți negre". „Un arbore lung, lung, jumătate din flori le are albe și jumătate negre". „Pe un pom sunt

9. Pomul vieții

patru cuiburi, fiecare cuib cu trei ouă". **2.** În simbolistica creştină avem arborele vieţii, pomul cunoştinţei binelui şi răului din Grădina Edenului. (lat. arbor)

Inf.bibl: Papahagi P., 1900: 350-351.

ARGEÁNDĂ (ar), zână, *Albă**, *Muşată**.

ARMERI (ar), duhuri necurate.

Inf.bibl: Cosmulei, 1909: 13.

ARNIU (ar), iernatic, iarnă pastorală, perioadă de timp cuprinsă între Sf. Dumitru şi Sf. Gheorghe, în care păstorii coborau cu oile de la munte la câmpie pentru a ierna. Fărşeroţii plecau la *arniu* împreună cu *Fălcările**. Procesiunea trecerii fălcărilor către locurile de iernare era impresionantă: mii de oi conduse de ciobani, cărăvane încărcate cu întreaga avere, femei, copii, bărbaţi înarmaţi. (lat. hibernivum)

10. Coborârea aromânilor la arniu (iernatic)

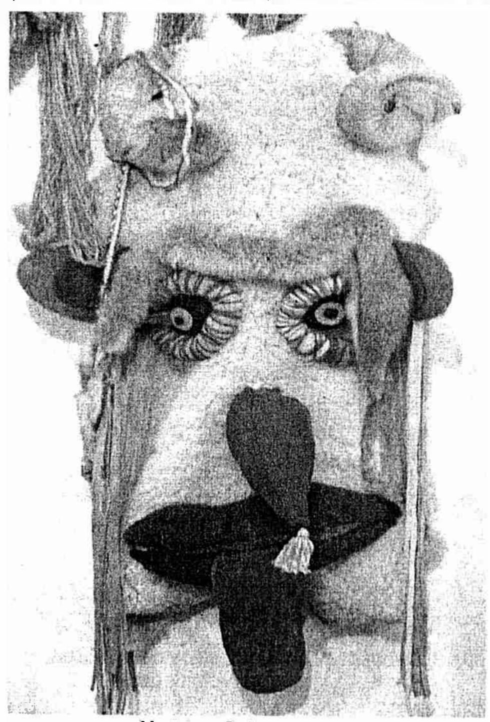
ARÚCĂ FEATILI# (ar), aruncă fetele, modalitatea prin care se poate determina ca lăuza, la viitoarele naşteri, să nu mai aibă fete. Pentru aceasta se procedează astfel: lăuza (*Lihoana**) când iese după 40 de zile din casă, ia în braţe fetiţa nou-născută şi caută să se întâlnească cu altă lăuză cu fecior. La întâlnire zice: «*Feciorlii a tăi la mine, featele mele la tine.*» (arúc, lat. eruncare; feátă, lat. feta)

Inf.bibl: Zuca, 1903: 7.

ARÚCĂ PLÂNGUL# (ar), aruncă plânsul, procedeu realizat în cazul în care un prunc plânge şi nu există remedii prin descântece. Plânsul este investit cu puteri nefaste. La meglenoromâni se proceda astfel: când veneau vacile de la văcar, bătrâna lua căciula micului copil şi se ducea de le aştepta şi arunca căciula între ele ascunzându-se, ca să ia aminte, să treacă neapărat vreo vită peste ea; apoi îşi lua căciula şi acasă o punea copilului. Şi un alt procedeu: bătrâna ieşea seara şi căuta prin munţi un foc, se întorcea şi lua trei tăciuni aprinşi din cămin, ieşea iarăşi în curte (arie) şi zice: «Până acuma plânsul era pe X..., iară de aici încolo să se ducă pe focul acela de munte.» La fiecare zicere, arunca câte un tăciune către acel foc din munte, apoi intra în casă. (plâ'ngu, lat. plangere)

Inf.bibl: Papahagi P., 1902: 101; Cosmulci, 1909: 21.

ARUΓUCEÁR, LIΓUCEÁR (ar), colindător care umblă în ceată, asemănat deseori cu căluşar (lingviştii aromâni au făcut această asemănare, cu toate că mai degrabă este vorba de un joc cu măşti, ţinând de cultul strămoşilor, care marchează

11. Mască de aruγucear

pragul timpului calendaristic), este încă întâlnit în satele locuite de aromâni. Un grup format din feciori, având roluri precise (doctor, mireasă, ginere, arap, moș, babă, hoț etc.), mascați, travestiți, purtând clopote și bețe (săbii), străbat ulițele de la o casă la alta, în ajunul Anului Nou și de Sf. Vasile, colindând, realizând adevărate scenete. Rolul acestora este de a asigura renașterea naturii, fecunditatea, bunăstarea și bogăția viitoare. În centrul satului se joacă hora *Aruγuceárilor.* Primesc bani și fructe, având obligația ca jumătate din câștig să-l doneze bisericii. În cazul unui refuz (vezi *Discolinda**), ei se răzbună furând din curtea gospodarului un obiect sau, în special, cârnați și rostesc: «*Aestă casă mari/ Mari și fără hari/ Anlu s'adună găili/ Găil' s'cucuvăile.*» (Ezibei, Cadrilater, 1934). Costumul *aruγuceárului:* principala podoabă este masca făcută din carton, având un fund de scândură, în care se înfige un sul de fier, iar în el o coadă de vulpe, cât mai mare și cât mai păroasă. În partea anterioară a măștii se fac găuri pentru ochi, se coase un nas artificial sub care se prind pereche de mustăți enorme de lână. Mai jos se face o tăietură ca să poată respira, pentru că masca se îndeasă pe cap până sub bărbie, nelăsând vizibil decât gâtul. În jurul fundului de scândură se cos alte cozi de lână și tot așa în sens vertical. În partea de jos și anume unde vine bărbia se atârnă o lungă barbă, făcută tot din păr de lână. Pe corp se atârnă un număr mare de clopoței, de diferite mărimi. Ca armă, arugucearul poartă o sabie, iar ca îmbrăcăminte, portul popular format din fustanelă albă cutată. Vezi: *Rusalii**, *Bubair**, *Bubucear**.

Indic.bibl: Papahagi P., 1903: 83; Macedoneanul, 1904a: 18-19; Capidan, 1942: 77; Constantinescu-Mircești, 1934: 603.

ASPARSE OÁLA# (ar), spargerea oalei, de pragul casei, la scoaterea mortului. În spiritualitatea populară românească oala este văzută ca adăpost al sufletului, substitut al Zeiței Pământ. „Confecționarea și spargerea oalei de pământ a fost asemuită cu nașterea și moartea omului. Fazele tehnologice ale ceramicii, una din marile invenții neolitice, începe cu tăiatul pământului, amputare violentă a trupului-mamă, continuă cu zdrobirea și fărâmițarea acestuia, cu adăugarea apei și obținerea lutului, cu frământarea și dospirea, cu modelarea chipului și se încheie cu taina însuflețirii simbolice, printr-un rit funerar de incinerare, arderea oalei. Arsă în cuptor, oala are viață și, ca urmare, poate fi jertfită, adică dată de pomană în locul oricărui organism însuflețit, uman sau divin." Ca și la înmormântările din multe sate din România, atât la aromâni cât și la meglenoromâni, la plecarea mortului spre cimitir, se sparge o oală, adăpost al sufletului celui decedat. (asparse, lat. spargere; oálă, lat. olla)

Indic.bibl: Ghinoiu, 2001: 138.

AÚMBRĂ, UMBRĂ (ar), umbră: **1.** Divinitate negativă, fantomă, duh necurat, care se pot apropia de copil și să-i provoace o boală sau să-l deoache. **2.** Spirit care, datorită faptului că nu i s-au făcut rânduielile după moarte (*arăzle*), rătăcește prin lume. **3.** Umbra copilului, reflectată pe zid de lumina lunii, văzută de copil, putea să-i provoace moartea. **4.** Străin. (lat. umbra)

Inf.bibl: Papahagi P., 1905: 20; Cosmulei, 1909: 7; Capidan, 1925: 36; Papahagi T., 1974: 240.

AUȘEÁTIC, AUȘÁTIC (ar), bătrânii comunității, care luau hotărâri, împreună cu celnicul, asupra vieții *Fălcării**, *Farei**. (aúșu, lat. avus)

AVDE-TUTE (ar), Aude-tot, personaj de basm. (avdu, lat. audire; tot, lat. totus)

Inf.bibl: Capidan, 1932: 522.

AVÉGL'IU, VÉGL'IU (ar), **VÉGL'U** (mgl), veghea, priveghiul mortului, este obligatoriu, mortul nelăsându-se singur, pentru ca niciun animal să nu treacă pe sub el și să se facă *Vârcolac** sau *Strigă**. Mortul stătea expus acasă timp de 24 de ore. Noaptea femeile vegheau, iar mortul se acoperea cu giulgiu (*zăvon*). Femeile

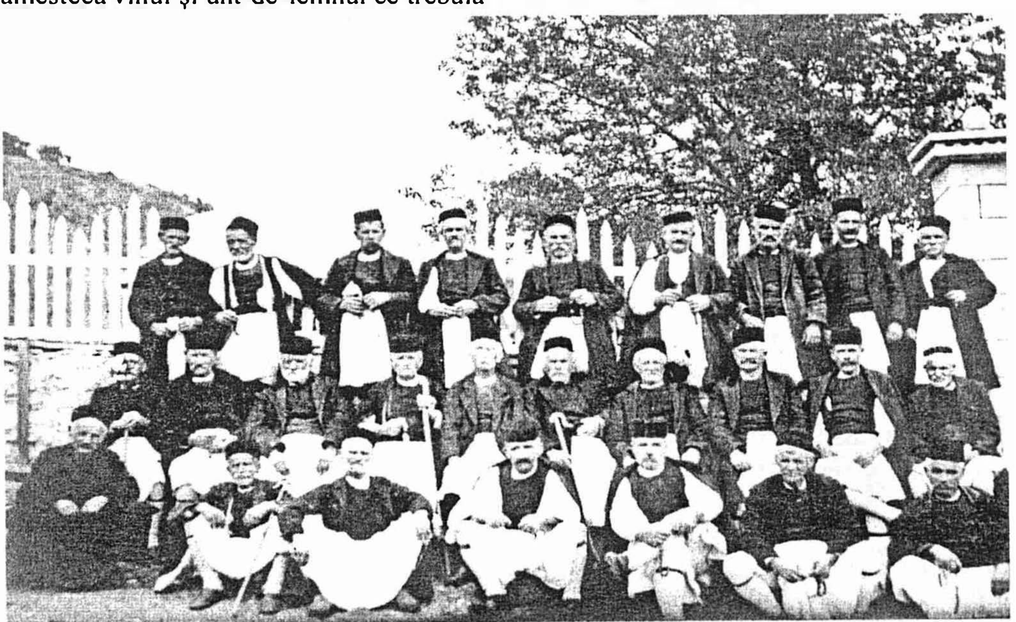
12. Auşatic (bătrâni)

13. Avégl'iu (veghe) la mort

casei preparau grâul fiert (colivă) în două farfurii, găteau pâinea şi brânza de împărţit la mormânt. Se pregătea o sticlă în care se amesteca vinul şi unt-de-lemnul ce trebuia să fie vărsat peste sicriu. În gura mortului se punea o monedă de argint, spre a plăti cu ea pe acela care îl va conduce până la Rai, la poarta căruia Sf. Petru stătea cu cheile în mână. Armânii din Albania şi cei din Olimp puneau în mâna mortului această monedă. Persoanelor lunatice (născute în aceeaşi lună cu mortul), le era interzis să-l vadă. În cazul în care insistau să-l însoţească la groapă purtau în buzunar o cheie timp de 40 de zile. (lat. vigilare)

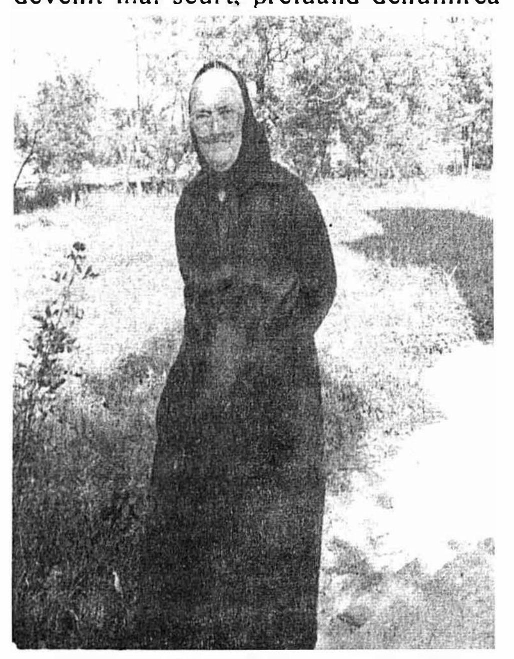
Inf.bibl: Neniţescu, 1895: 440-441; Caraiani, Saramandu, 1982: 479.

14. Grup de păstori din Perivole

B

BABĂ (ar, mgl), **1.** Babă, femeie bătrână. **2.** Moaşă (*Moaşe**). **3.** Divinitate agrară ajunsă la bătrâneţe, care moare şi renaşte la 9 martie, Anul Nou agrar şi echinocţiul de primăvară în calendarul Iulian. Legenda spune că, la începutul lunii martie, în munţii Albaniei, o babă, văzând ca iarna a trecut, a scos iezii şi i-a mânat spre muntele Codrughion. Pe drum, ea zicea: «câşi... câşi... iezii mei. N-aveţi teamă dragii mei. Am scăpat de iarna grea. Am scăpat de furtuni şi de zăpadă. N-aveţi frică, Martie nu mai are putere, oricât de rău ar fi!"» Auzind Martie cum vorbeşte baba de el, s-a supărat şi s-a dus la fratele său, Februarie, rugându-l să-i împrumute două zile, pentru a da un îngheţ şi a o pedepsi. Astfel, baba şi iezii au îngheţat pe muntele Codrughionului, iar Februarie a devenit mai scurt, preluând denumirea *Şcurtul**. În spaţiul carpato-dunărean baba este cunoscută sub numele de Dochia. (bg. baba)

15. Babă (bătrână) din com. Tariverde

Indic.bibl: Ghinoiu, 1997: 64; Strocscu, 1903: 47.

BABNIC (ar.), **BODNIC, BOADNIC** (mgl), butuc, reprezentând trupul neînsufleţit al zeului vegetaţiei, care moare violent prin tăierea arborelui şi renaşte printr-un rit funerar de incinerare la Crăciun. Arborele (*Árbure**) este personificarea anului. Obiceiul de a se arde un butuc de stejar din Ajunul Crăciunului până la Bobotează este întâlnit în toate zonele locuite de români, având o vechime incontestabilă. Semnalăm faptul că la meglenoromâni butucul este numit cu apelativul de moş (*dedu*) *Bodnic*, semnificând zeul ajuns la vârsta senectuţii. La aromâni butucul poartă numele de *Babnic*, iar cărbunii rezultaţi din arderea acestuia sunt investiţi cu puteri terapeutice, fiind folosiţi pentru vindecarea vitelor de boala numită *Duşmana** sau *Foca**. Uneori aromânii numesc butucul chiar Crăciun, ca în următoarele expresii: «*trî Crăciún ... tu fóclu γiu si-arúcă nişti trúpuri mări di árburi ţe s' cl'eámă crăciún'i*» (de Crăciun ... în focul viu se aruncă nişte trupuri mari de arbori care se cheamă crăciuni). În legătură cu acest foc din noaptea de Crăciun, aromânii zic următoarele: «*árde fóclu, că feátă úrsa*» (arde focul, căci fată ursoaica), în sensul că dacă nu păzeşti focul viu, acesta se poate stinge şi ursoaica vine şi fată în vatră. Din altă informaţie aflăm că în Ajunul Crăciunului toţi macedoromânii pun în vatră o buturugă mare şi groasă pe care o numesc «*Calacanger*» (sau *Calacándzu**) spre a putea ţine focul nestins zi şi noapte până la Bobotează. Dacă din întâmplare s-ar stinge, ceea ce nu se întâmplă, pentru că timp de

12 nopţi, o fată mare, sau în lipsa unei fete în familie, un bătrân, veghează aţâţând focul ca nu cumva să se stingă, ar fi semn rău. La meglenoromâni, butucul (*Bodnic. Boadnic*) era adus din pădure, iar capul familiei ieşca în curte (*aric*) şi înconjura *strejurul* (parul din mijlocul ariei de care se legau caii ca să treiere grâul). Femeia ducea în braţe o tipsie de aramă (*sinie*) plină cu fructe şi colaci. Bărbatul făcea o rugăciune către Dumnezeu, invitându-l la cină: «*Doamne, doamne! Vin de ţinăm! Cu birichet, cu casmet cu sânătati şi cu tot ţe dideşi.*» (de trei ori), în transpunere însemnând «Dumnezeule! Dumnezeule! Vin să cinăm cu belşug, cu noroc, cu sănătate şi cu tot ce ai dat.»" Meglenoromânii mai numeau butucul şi *Cfacică** (cloşcă), iar copiii, cu rămurele în mână, stând în jurul părintelui, imitau puii, punând rămurelele în foc. Preluăm dintr-o cercetare desfăşurată la meglenoromânii din com. Cerna, jud. Tulcea, informaţii privind obiceiul Bodnicului: „*Era obiceiul ca în seara de Crăciun să se bage buturuga...?* Ooo! În seara de Crăciun ce făceau? Se duceau şi adunau rămurele mici, tăiate, tăiate, şi spuneau că sunt pui. Se duceau şi tăiau un arbore sau un lemn mare şi-l duceau. Şi ăla, bodnicul, buturugul şi cu puii ăia, ardeau până la Bobotează. *Şi purta un nume buturuga asta?* Bodnicul, dedu Bodnicul. Dedu, adică bunicul. *Dar buturuga din ce trebuia să fie?* Din stejar. Aduceau buturuga aia, o puneau în foc, ardea puţin, o scoteau iar, şi-o ţineau până la Bobotează. *Cu cărbunele ce făceau?* Cu cărbunele făceau pâinea, cu ţestul." (bg. budniku)

Indic.bibl: Ghinoiu, 2001: 32; Ţîrcomnicu, 2004b: 135; Papahagi P., 1902a: 110-111; Belimace, 1906: 344. Capidan, 1942: 76: Papahagi T., 1974: 384; Papahagi T., 1979: 177; Apostolescu, 1899: 1639.

BĂRDAC (mgl), **1.** Ulcior cu două guri, una mare, *gură*, şi una mică, *ţoţă*, utilizat la nuntă. **2.** Obicei desfăşurat la două, trei săptămâni de la schimbarea *Bileagurilor**, într-o zi de duminică, când se spunea *si duc la feta lu bărdac*. Mama băiatului anunţa părinţii fetei de intenţie. Se invitau apoi rudele şi cunoscuţii care veneau cu daruri şi cu o ploscă cu vin. *Bărdacul* era împodobit cu flori şi umplut cu rachiu păstrat de la schimbarea semnelor de logodnă. Ceremonia era condusă de soacra mare care mergea în fruntea alaiului spre casa fetei unde erau aşteptaţi la poartă de rudele fetei. Se punea masă şi se petrecea până seara. La plecare logodnica dăruia rudelor băiatului un mic dar şi primea un ban (de aur sau argint). Apoi amesteca rachiul din *bărdac* cu apă şi îl dădea soacrei mari. Soacra o săruta pe obraz şi conducea înapoi alaiul spre casă. (tc. bardak)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 129-130.

BĂTEÁREA FĂRTATLUI# (ar), bătaia rituală a fărtatului, obicei de nuntă care consta în aplicarea unei corecţii corporale însoţitorului mirelui, fărtatul. De la un subiect originar din Avdela, astăzi stabilit în Techirghiol, aflăm următoarele: „După ce încălţau mireasa şi voia să iasă cavalerul, fărtatul, afară, atunci băieţii care stăteau acolo îl luau la bătaie. Când a ieşit fărtatul nostru de la noi, l-au luat la bătaie de era să cadă cu capul pe pietre, cum stătea afară şi aştepta mireasa să iasă." Obiceiul se întâlneşte şi la meglenoromâni. (bate, lat. battere; frate, lat. frater)

Indic.bibl: Ţîrcomnicu. 2007: 137.

BIKIAR (ar), **BICHIAR** (mgl), băiat neînsurat, trecut de vârsta adolescenţei.

Indic.bibl: Capidan, 1934: 38.

BILEAG (mgl), **1.** Semn. **2.** Obicei de a schimba semne (inele) la logodnă (*mines dau bileagurli*). **3.** Crestătură la oaie, făcută cu foarfeca, pentru a o deosebi de a altui păstor. (bg. beleg)

Indic.bibl: Capidan. 1934: 39; Candrea. 1923-1924: 33.

BOB DI GRÂN (ar), **GRQN** (mgl), bobul de grâu este un substitut al omului în credinţele populare. (bob, sl. bobu; grân, lat. granum)

16. Sărbătoarea Bobotezei în Veria (Grecia)

BOBOÁTEM, BUBUTÉAZĂ, BOBOTEÁDZĂ (ar), **VĂDITSĂ, VÓDITSĂ** (mgl), Bobotează, Botezul Domnului, sărbătoare la 6 ianuarie. **1.** La Bobotează şi la Sf. Ion, fiecare familie se duce la o fântână şi lasă acolo o cruce făcută din pâine; de asemenea lasă şi grăunțele de grâu şi bețişoarele din plăcintă (mandra, cârligul etc.) păstrate de la Anul Nou, ca anul ce vine să fie îmbelşugat în bucate. **2.** În Ajunul Bobotezei femeile fac doi colaci pe care îi ung cu unt sau cu miere şi după ce ung şi pragul uşii pe dinafară cu aceleaşi unsori, lasă colacii afară ca în timpul nopții să vină lupii să mănânce. Exista credința că lupii ospătați cu colaci nu vor face în tot timpul anului nicio pagubă oamenilor. **3.** După sfințirea apei, preotul aruncă crucea în apă iar flăcăii sar şi o prind. (voditsă, bg. vodici)

Indic.bibl: Apostolescu, 1899: 1639-1640; Cosmulei, 1909:43.

BÓHCE (ar), boccea, legătură în care sunt puse daruri pentru nuntă (ciorapi, *căniscu* format din carne de berbec, *culac mare* şi o ploscă cu vin sau o sticlă cu gât îngust numită *birbiliu*), adusă de rudele apropiate joi seara, mirelui. (bóhce, tc. boghtcha)

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 154.

BOGORODIȚA (mgl), nume dat Maicii Domnului. (sl. bogorodica)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902b: 59.

BÓIA MORTLUI[#] (ar), lungimea mortului. O femeie lua măsura (*bóie* - statura) mortului cu o ață şi confecționa, cu ceară de casă, o lumânare pe care o înfăşura ca o spirală. Această lumânare era aprinsă timp de 40 de zile, cât se considera că îi trebuie sufletului să călătorească spre lumea de dincolo. În arealul carpato-dunărean, această lumânare poartă denumirea de statul mortului, sinonim cu trupnicul, toiagul sau privighetoarea. În cercetările de teren la aromâni, megleno-români şi românii din Timoc, mi-a fost semnalată folosirea la înmormântare a

acestei lumânări. Informaţii culese în Dobrogea la aromâni: *„Era obiceiul să se ia o lumânare, să se încolăcească?* Ştii care e aia? Lungimea mortului. Pe o aţă pui ceară de casă, o faci covrig şi o aprinzi. Când pleacă mortul la groapă o iei şi din aia trebuie să ai 40 de zile când te duci la tămâiat. Să aprinzi din ea. *Ce denumire are, colac?* Nu colac, boi, lungimea mortului. Aşa se zicea pe macedoneşte, boi. *Unde se aşează lumânarea asta?* Acum se face candelă, înainte nu se făcea. Acum se pun lângă candelă." La meglenoromâni: *„La mort, se ia măsura mortului cu o aţă şi se face o lumânare care se încolăceşte?* Da. *Cum se numeşte?* Nu ştiu cum îi zice, dar o încolăcesc, o fac şi o pun pe mort. *Cât timp arde?* Până ridică mortul. *40 de zile?* 40 de zile o aprind. *Asta nu e luată de la români?* Nu, obicei vechi, colac se numeşte." (bóie, tc. boi; mort, lat. mortuus)

Indic.bibl: Ghinoiu, 2001: 179; Ţîrcomnicu, 2007: 152-153.

BROÁSCĂ (ar, mgl), broască ţestoasă. **1.** O superstiţie spune că nu este bine să omori broasca ţestoasă. **2.** Ciobanii foloseau carapacea de broască ţestoasă pentru a vindeca oile de antrax. **3.** Se spune într-o legendă că Maica Domnului a binecuvântat broasca ţestoasă: „Într-o zi S-ta Marie era foarte întristată, nu ştiu de ce durere, şi cum şedea lângă uşa şcolii, unde învăţa şi strălucitul său Hristos, trece o broască şi o vede. S-ta Marie ţinea-n mână un colac pe care-l adusese pentru fiul său. Îndată ce zări că vine broasca, ce se gândi dânsa? Ian să vedem, ştie fiinţa toată că fiul meu Hristos este cel mai bun copil din lume? Atât se gândeşte dânsa şi dă colacul broaştei, şi-i zice să intre în şcoală şi să-l dea celui mai frumos copil ce va vedea. Acolo învăţa şi fiul broaştei. Cum a intrat dânsa înăuntru, după ce se uită o dată împrejur la toţi copiii, i se păru că nu este nici unul mai frumos decât broscoiul său şi târându-se, târându-se ajunse până la dânsul şi i-l dete. S-ta Marie cum văzu acest fapt şi-a uitat durerea şi cu râsul pe buze zise: Nu numai că nu-mi pare rău, de ce nu l-a dat fiului meu, dară îmi pare bine de ce văd, căci oricât de urât să fie un copil, pentru mama care îl are este soare. Atunci S-ta Marie se-ntoarse de o binecuvântă şi îi zise: Iarba cea mai frumoasă, cea mai curată, să fie păşunea ta şi osul tău să nu-ţi putrezească niciodată, că făcuşi pe S-ta Marie să râdă şi durerea să-şi uite. (lat. brosca)

Indic.bibl: Papahagi P., 1893: 161.

BUBAIR (ar), *Aruγucear**, personaj din ceata ligucearilor, sinonim cu Mutul din ceata căluşarilor. Poartă sabie, este mascat şi are o figură înspăimântătoare. Bubairul prezintă asemănări cu personajele prezente în obiceiurile din România: capra, turca sau brezaia.

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 38.

17. Aruγuceár (căluşar)

BUBUŞAR, *Bubair**.

BUF, BUFĂ (ar), **BÚFNITSĂ** (mgl), bufniţă, pasăre răpitoare de noapte, vestitor

al bolii și al morții, când este văzută zburând în apropierea casei. (lat. bufus)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 47; Cioránescu, 2001: 1159.

BURIC (ar, mgl), buric, se lega copilului la naștere de către *Babă** cu o ață de mătase sau fir de bumbac, întrerupând astfel legătura dintre mamă și făt. Buricul este gura fătului în viața intrauterină (în preexistență) prin care este alimentat, fiind astupat (sigilat) la trecerea în existență. *Foárfeca** cu care se tăia cordonul ombilical se punea sub perna pe care dormea lăuza (*Lihoánă**), unde se ținea 40 de zile. În această perioadă exista interdicția de a fi folosită, crezându-se că femeia va rămâne prea curând însărcinată sau că se putea tăia firul vieții copilului. (lat. umbulicus)

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 285; Caraiani, Saramandu, 1982: 381; Ghinoiu, 2008: 49.

BUSULIOC, BUSUL'EAC, VASILÁC, VASILEÁC, VASILCÓ (ar), **BUSIL'ÓC** (mgl), busuioc, plantă cu calități miraculoase pe care fetele o puneau la cap pentru a-și visa logodnicul. (busuioc, bg. bosilek; vasilac, gr. βασιλοχώριον)

Indic.bibl: Cosmescu, 1909: 50; Caragiani, 1895: 285-286.

18. Gopeșean înarmat și călare

C

CAL (ar, mgl), cal, animal domestic al cărui comportament este premonitoriu, determinând decizia stăpânului: **1.** În cazul în care nu vrea să înainteze, sforăind din nări, să se întorcă, temându-se de o nenorocire. **2.** Dacă se încăpăţânează şi nu vrea să mişte, trăgându-l de căpăstru, nu va merge bine stăpânului. **3.** Pornind în călătorie cu calul, dacă înainte ca acesta să iesă din curtea casei se baligă, anunţă călătorie bună şi câştig. (lat. caballus)

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 113; Zuca, 2004c: 335.

CALACÁNDZU, CARACÁNDZU, CARCÁNDZAL (ar), diavol, duh rău care bântuie în ceată, condusă de un şchiop, între Crăciun şi Bobotează. *Bodnicul**, butucul de Crăciun, ars până la Bobotează, era numit *Calacanger.* Focul din vatră era un foc viu, păzit de o fecioară, precum vechile vestale romane, sau un bătrân pentru a nu se stinge. În perioada respectivă, această zeitate negativă, producea pagube oamenilor care încercau să se ferească întorcând vasele goale cu gura în jos şi acoperind pe cele pline. Femeile nu-şi spălau părul în aceste zile. Dacă însă, un ulcior cu apă a rămas neacoperit, atunci paznicii focului stingeau trei cărbuni din buturugă în apă spunând: «Focul este aprins, însă Satana s-a stins». Copilului care cerea apă noaptea, i se spunea: «Altă dată copile să nu mai ceri apă noaptea până la Bobotează căci fiind Sfânta Marie lăuză nu poate să ne păzească de draci şi ei în acest timp spurcă toate apele ca să facă rău oamenilor». Aceste credinţe par de inspiraţie bogomilică, pauliciană. Ele pun accentul pe dualismul bogomil, lupta între Satanail şi Iisus (văzut şi ca Arhanghelul Mihail). Tot ceea ce făcea bun Dumnezeu, Satanail imita şi îi ieşea pe dos.

Indic.bibl: Nicolau, 2001: 14; Apostolescu, 1899: 1639-1640.

CÁLINDARLU DI ŢEÁPĂ (ar, mgl), calendarul de ceapă, metodă prin care se realizau previziuni meteorologice. În prima zi de august se tăia în două o ceapă mare şi se scoteau din ea 12 frunze, formând un fel de scoici. Se punea în fiecare frunză câte puţină sare şi se aşezau într-o cutie în ordinea zilelor începând cu întâia zi de august. Toate acestea se puneau pe vârful unui arbore înalt, fixându-se pentru a nu fi doborâte de vânt şi se lăsau acolo 12 zile. Se avea grijă să nu se greşească numărul zilelor şi al lunilor. După ce au trecut cele 12 zile, se dădea jos cutia şi se uitau la frunze. Ghioaca în care se găsea mai multă apă arăta luna în care timpul urma să fie mai rău. Aromânii pindeni, în loc de calendar de ceapă, făceau previziuni după vremea din cele 12 zile, *Murmin'e**. (călindarlu, lat. calendarium; ceapă, lat. caepa)

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 33.

CAP DI PORC[#] (mgl), cap de porc. Obiceiul de a găti un cap de porc în Ajunul Crăciunului, în spaţiul românesc nord-dunărean, sudul României, poartă denumirea de Vasilca. Capul este ornat cu fructe, cercei, inele şi se colindă cu el. Informaţie de teren la meglenoromâni: *„La Crăciun cu capul de porc ce se făcea?* La Crăciun nu aveau porc. Şi veneau de prin alte sate şi cumpărau capul. Îl luau, îl curăţau, îl făceau şi-l puneau în tavă. Aici ardea focul, aici lemne, jumătate din oameni dormeau în dreapta, jumătate în stânga. Veneau cu tava şi capul de porc, îl acopereau cu ţestul, după aia veneau cu jarul. Îl acopereau şi-l lăsau. Dimineaţa, când se sculau, se duceau la biserică. Nu puneau în gură nimic. După ce

veneau de la biserică [ziceau]: «Hai să-l descoperim!» Era copt bine. Se adunau jur-împrejur și se apucau să-l mănânce." (com. Cerna, jud. Tulcea) (cap, lat. caput; porc, lat. porcus)

Indic.bibl: Țîrcomnicu, 2003: 88.

CASCĂ (mgl), prinderea oului, obicei desfășurat la Lăsata Secului. Părintele leagă un ou fiert de un fir atârnat de făcăleț și ținându-l ca pe o undiță copiii se străduiesc să prindă oul. Cine îl prinde, îl mănâncă, primind în plus o porție de halva. (lat. casco)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 114.

CAȘMETĂ (ar, mgl), *Miră**, ursitoare. (bg. kăsmet)

CĂLISAR (ar, mgl), fărtat, tânăr necăsătorit, însoțitor al mirelui. (bg. kalesvam)

CĂLISIREA LA NÚNTĂ (ar, mgl), invitarea la nuntă, se făcea joi sau sâmbătă dimineața de către tineri (fărtați și surate) care mergeau călare în sat pentru a vesti nunta. Uneori mergea și mirele cu ceata de fărtați, alteori o fată sau o femeie tânără pregătea colăcei pe care-i oferea celor invitați. Fata era însoțită de un flăcău care purta o ploscă cu vin din care oferea invitaților să bea, adresând invitația: «*hiț călisiț la numtî*» (sunteți invitați la nuntă). Cei invitați urau: «*s-bâneadzî*» (să trăiască), «*cu ncherdu*» (cu noroc), «*casî di cheatrî s-adarî*» (casă de piatră să facă). Invitarea nașilor se făcea de către mire, însoțit de doi fărtați și rude apropiate. Nașului i se oferea colacul special pregătit pentru această ocazie, *culaclu a nunlui*, adresându-i-se invitația: «*hii cîlisitu ti nunu*» (ești poftit ca naș). (nuntă, lat. nuptiae)

Indic.bibl: Coman, 2004: 82; Ciotti, 1973: 56; Caraiani, Saramandu, 1982: 423; Burada, 1883a: 418.

CĂLISIREA LU MUMUȘU (mgl), invitarea nașului, la trei zile de la nașterea copilului, de către o babă sau un copil, la ospăț, la casa finilor. (mumușu, bg. mamus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 124.

CĂLIVĂ (ar), colibă de formă rotundă, cu diametrul de 5-6 m, cu înălțime de 3 m, realizată pe o structură de lemn, cu pereții din crengi împletite și paie. În vârful călivei

19. Fărtați, călisari

20. Fărșeroată construind căliva

se punea o cruce. Era o locuinţă temporară, folosită mai ales de păstorii fărşeroţi nomazi. (sl. koliba)

Indic.bibl: Capidan, 1942: 31.

CĂMEÁŞA NIVEASTEI# (mgl), cămaşa miresei. La meglenoromâni, în trecut, după nuntă, printr-o împuşcătură se anunţa faptul că mireasa a fost virgină, arătându-se cămaşa miresei. Mirele dădea ordin să ducă sau nu rachiu la salon. Mergeau trei femei cu sticle împodobite cu flori, pline cu rachiu roşu. Se cânta geamparaua şi se dansa. Dacă mireasa nu era virgină era trimisă pe grapă la părinţi acasă. Cei care mergeau cu vestea erau primiţi şi serviţi de soacra mică (acolo erau prezente toate rudele socrilor mici). Apoi se ducea vestea la naşi. Flăcăii, prietenii mirelui, îl luau pe mire şi îl spânzurau de o grindă pentru păcatul săvârşit, cerându-i să plătească ca să fie iertat. Mireasa fiind de faţă era întrebată dacă îl cunoaşte şi dacă vrea să fie iertat. După mire venea rândul socrului mare care promitea să dea alimente (ulei, zahăr, făină) şi băutură flăcăilor. Din alimente se prepara apoi halva. În Oşani mirele şi rudele apropiate erau pedepsite după ce mireasa era scoasă la fântână. Ei erau cercetaţi, înscenându-se o judecată, pentru faptul că ar fi furat mireasa. Aceasta era rugată de ginere să confirme faptul că acest lucru nu era adevărat. El oferea judecătorilor câteva găini pentru a fi eliberat. (cămeaşă, lat. camisia; niveastă, sl. nevesta)

CĂRGUI (mgl), **1.** Uliu. **2.** Joc copilăresc, copiii prinzându-se de haină şi formând un şir, având un cap (şef), care îi păzeşte. Uliul vine şi cere şefului să sacrifice un pui şi neprimind, se luptă, încercând să prindă pe unul dintre copii. (bg. karaguj)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 61.

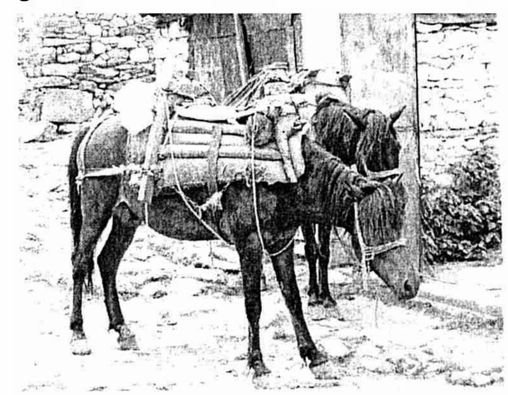
CĂRVANĂ (ar), caravană de măgari sau cai (6-10) pe care se transportau mărfuri în ţinuturile din spaţiul balcanic. (tc. karvan)

CĂRVĂNÁR, CĂRĂVĂNÁR (ar), chirigiu, proprietar de caravane de măgari (*mule*), transportator de mărfuri în Peninsula balcanică.

CĂTÚŞE (ar), **PISĂ** (mgl), pisică, animal domestic de care erau legate următoarele credinţe: **1.** Când se spăla cu laba în sus, vestea vreme bună, iar dacă avea laba jos, vestea vreme rea. **2.** Dacă era veselă sau se târa pe pântece înaintea uşii, însemna că vei primi oaspeţi. **3.** Dacă murdărea în casă însemna că eşti invidiat de oameni. **4.** Dacă trecea pe sub un mort, acesta se făcea strigoi. (cătuşe, lat. cattus; pisă, derivat din pisică)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 46; Ciorănescu, 2001: 160, 603.

CÂNE (ar), câine, animal domestic care indica, prin poziţia corpului, starea vremii, iar prin urlet, moartea oamenilor: **1.** Dacă în seara de Sf. Marie dormea cu capul către miază-noapte sau stătea zgârcit, vestea iarnă grea, iar dacă se întindea însemna că iarna

21. Cai cu samare

22. Cărăvănari, astăzi, în Mulovişte

va fi călduroasă. **2.** Când se tăvălea prin zăpadă vestea iarnă lungă şi grea. **3.** Se credea că atrăgea trăsnetul asupra gospodăriei, fiind gonit pe vreme de ploaie. **4.** Vestea moartea dacă urla prelung, cu botul spre o casă. **5.** Dacă urla noaptea anunța nenorocire în sat. **6.** Dacă scormonea cu laba pământul la temelia casei, anunța moarte.

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 47-48.

CÂNTÁREA COCUTLUI (ar), cântarea cocoşului anunța schimbarea vremii, fiind un barometru popular pentru aromâni. Astfel, cântatul cocoşului de dimineață şi pană la orele prânzului vestea timp frumos, iar de la prânz şi până la asfințitul soarelui vestea timp urât. (cântu, lat. cantare)

Indic.bibl: Zuca, 1904b: 302-303.

CÂNTIC (ar), **CĂNT** (mgl), cântec, sunete realizate cu vocea sau cu un instrument. Sensurile din dialectul aromân sunt: **1.** Cântec. **2.** Vrajă, fermecătură - *un mer cântat şi discântat* (un măr cântat şi descântat). În opoziție, persoana vrăjită (cântată) trebuia desvrăjită, descântată (*Discântic**). (lat. canticum)

CÂRLEAGĂ (ar), **CÂRNILEAGĂ, SĂPTĂMONA DI TUDORITSA** (mgl), prima săptămână din postul Paştelui, când se lasă post la carne. Vezi *Câşleagă**, *Pareásin'i**. (lat. carnem+ligat)

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 60.

CÂRLIBANĂ, CĂRLIG (ar), bățul ciobanului, folosit ca uncaltă pentru apucarea oilor de piciorul din spate, ca armă de apărare şi ca baston sau simbol al puterii de către bătrânii comunității. Păstorul se îngropa punându-i-se alături cârlibana, de unde zicala: «*a bărbaților la si bagă şi cârliglu tu groapă*» (bărbaților li se pune în mormânt şi *cața*). Simbo-listica sculptată pe cârlibană este diversă: fito-morfă (plante, flori, frunze), zoomorfă (coarne, animale), cosmică (raze solare, zig-zaguri, soare, stele), creştină (cruci). Uneori cârlibana avea forma de cap de berbec, cu coarnele simbolizând şerpi, cap de vulpe, vultur ş.a. Funcțiile magice ale cârlibanei erau multiple, în cele mai multe cazuri aducând protecție atât pentru purtătorul ei cât şi a stânii. Reprezentarea păstorului, în jocurile magice sau cele copilăreşti, era făcută de cârlibana în miniatură. În plăcinta de Crăciun, cel căruia îi cădea în bucată cârlibana, însemna că va deveni păstor sau va avea în acel an belşug din această muncă. (cârlig, tc. kyrla gan)

23. Cârlibană

Indic.bibl: Tega, 2000: 403.

CÂŞLEAGĂ (ar), **CÂŞLEGI, SĂPTĂMONA DI BRONZĂ** (mgl), a doua săptămână din postul Paştelui, când se lasă post de caş. Vezi *Cârleagă**, *Păreasini**. (lat. caseum+ligat)

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 60.

CELNIC (ar), **1.** Conducătorul *Farei**, un fel de domn sau voievod care administra economic şi juridic comunitatea. **2.** Mare proprietar de oi. (sl. celo)

24. Celnic cu familia

CERVINI (mgl), **1.** Iele. **2.** Strigoi.

Indic.bibl: Papahagi P., 1902b: 65.

CFACICĂ (mgl), **1.**Cloşcă. **2.** Denumire dată pomului de Crăciun, butucului sinonim cu *Bodnicul**. Părintele şi copiii ieşeau la strejur, parul din mijlocul curţii, unde, cu rămurele în mână, imitau chemarea puilor de către cloşcă. Aceste ramuri se puneau să ardă în vatră în seara din ajunul Crăciunului. (bg. kvacka)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902b: 65.

CÓLINDA (ar), **CÓLIDĂ** (mgl), **1.** Cântec sau urare făcută în perioada cuprinsă între sărbătorile de Crăciun şi Bobotează. **2.** Toiag din lemn cu care se colindă. Colindătorii nu pleacă la colindat fără a avea fiecare toiagul său, care prezintă o formă specială, cu uşoare variaţii de la sat la sat. De obicei, capătul superior al toiagului este bombat şi are pe el crestat sau măcar desenat semnul crucii sau este îndoit în formă de arc sau cerc, aşa cum arată cârja. De multe ori beţele colindătorilor sunt colorate; cele ale copilaşilor se vopsesc în roşu şi alb şi se mai numesc *stupugan* sau *buzdugan*. Se mai întâlnesc denumiri ca *mâcucă, miciucă* (ar), *ţimugă* (mgl). (bg kolenda)

Indic.bibl: Caraman, 1997: 196.

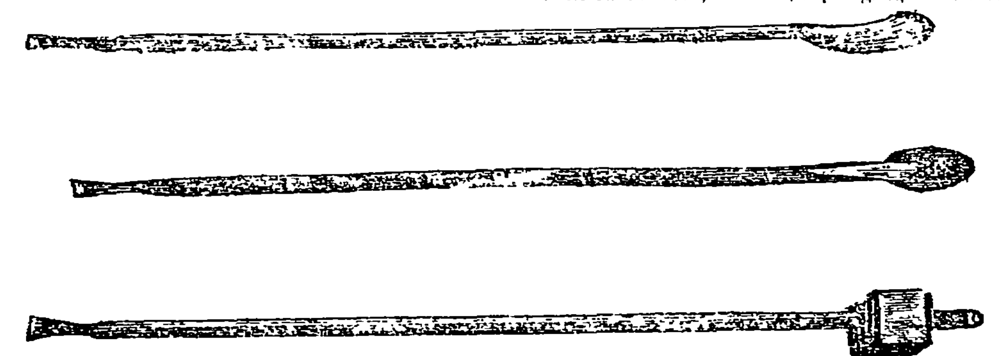
COLINDAR (ar), **CÓLIDAR** (mgl), colindător, copil sau tânăr care mergea în colindat, mai ales în perioada cuprinsă între ajunul Crăciunului şi Bobotează. Nu se pleca la colindat înainte de cântarea cocoşului. Copiii îşi procurau o traistă şi un ciomag şi strigau: «*Colinde tetă... colinde*». Niciun copil nu stătea acasă, ci bătea măcar în porţile vecinilor şi ale rudelor anunţând colindele. În toate casele, în ajunul Crăciunului, se aşteaptă cu plăcere şi bucurie venirea colindătorilor, cărora li se dă în dar câte un colac, nuci, castane în semn de viitoare prosperitate. În ziua de Crăciun şi în ajun aromânii din Albania de nord se salutau cu formula: «*Iisus s-a născut!*» Colindătorii erau primiţi în toate casele. Dacă nu erau primiţi, colindătorii rosteau formule de *Discolindă**, prin care erau blestemaţi cei care i-au refuzat.

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 527-529; Belimace, 1906: 344-345.

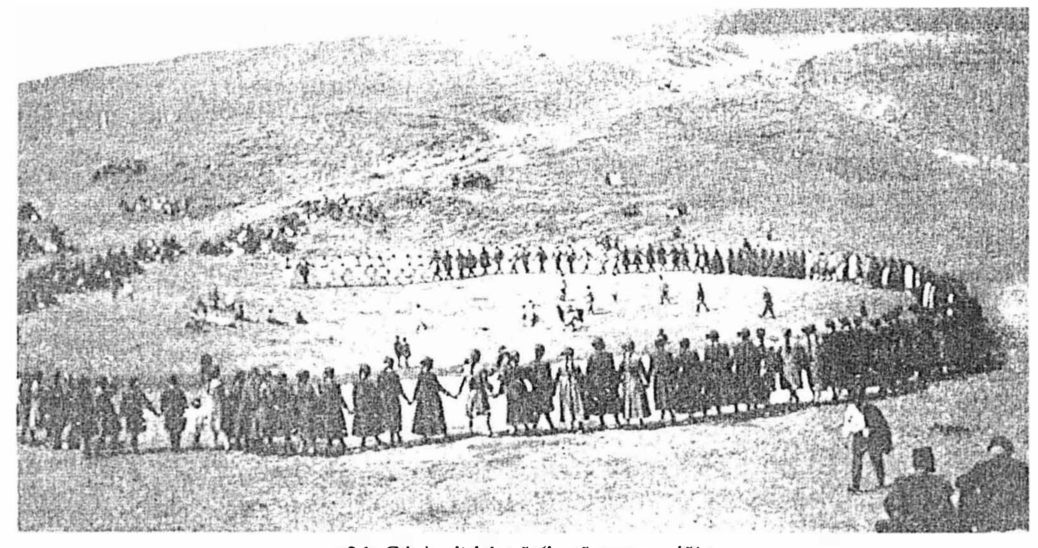
CÓLIVĂ (ar), colivă, realizată din grâu fiert, ornată cu bomboane şi nuci, îndulcită cu miere şi zahăr, care se mănâncă ritual după ce este sfinţită la biserică, în amintirea morţilor, în zilele de sărbătoare sau de pomenire a acestora. Dacă mortul era un tânăr, pe coliva dintr-o farfurie se punea zahăr, iar pe cea din a doua farfurie, ce rămâne celui care conducea cortegiul, nu se punea deloc zahăr. Dacă mortul era mai în vârstă, atunci colivele din ambele farfurii erau fără zahăr. (sl. koliva)

CORBU (ar), **CORB** (mgl), corb, pasăre răpitoare despre care se credea că atunci când croncănea vestea moartea sau o nenorocire. (lat. corvus)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 48; Papahagi T., 1923: 118.

25. Colinde, toiege

26. Córlu di hóară (horă comunală)

CÓRLU DI HÓARĂ (ar), horă de sat, horă deschisă, cu mişcări ondulatorii, în spirală, având un cap şi o coadă, dans executat, în zilele de sărbătoare din timpul verii, în preajma bisericilor sau pe câmp, de întreaga comunitate aromânească. În horă se prind separat bărbații, femeile şi copiii, după vârstă şi status social. Uneri sunt acompaniați de lăutari, alteori cântă chiar înşişi dansatorii din gură. *Córlu* este condus de un bărbat care ține într-o mână o batistă, cu cealaltă trăgând şirul după el, ceilalți oameni ținându-se cu mâinile după umeri. (cor, lat. chorus, hoară, gr. χώρα)

Indic.bibl: Capidan, 1942: 68.

CRĂCIÚN (ar), **CRĂTŠÚN** (mgl), sărbătoarea Naşterii Domnului Iisus Hristos, fixată în calendarul creştin la 25 decembrie. Există diferite obiceiuri în ajunul şi în ziua de Crăciun: **1.** Copiii merg în colindat. **2.** Cei care au vite aruncă în vatra focului grâu fiert, iar copiii colindători îl amestecă cu bețele zicând: «Câte grăunțe sunt acolo, atâtea oi şi atâția boi şi cai să vă dea Dumnezeu». **3.** În ajunul Crăciunului colindătorii ating, pe la case, vitele cu bețele ca să fie sănătoase. **4.** De frica dracilor oamenii nu umblă câteva nopți înainte de Crăciun; după ce se întorc de la biserică nu mai au frică, căci zic că dracii au crăpat. **5.** În ziua de Crăciun, când oamenii merg în vizită, nu stau, ca de obicei, pe velință, ci pe mătură de brad, că altfel cloşca nu scoate pui. **6.** Obiceiul *Babnicul**, *Bodnicul**, care consta în arderea unei buturugi (numită uneori crăciún) din noaptea de ajun, câte puțin, până la Bobotează. **7.** Meglenoromânii, întorcându-se de la biserică în dimineața zilei de Crăciun, trebuiau, înainte de a intra în casă, să treacă peste un fier, pentru a fi sănătoşi în tot anul viitor. În brațe duceau vreascuri şi, punându-le pe foc, ziceau: «*Domnul să da birichet!*». **8.** În noaptea de Crăciun nu se deschidea uşa la oaspeți pentru ca norocul să nu fugă din casă. **9.** Trei smochine se păstrau din ziua Crăciunului pentru a se vindeca cu ele bolile copiilor. **10.** Copiii fac grămezi de nuci, alune sau migdale, egale la număr, iar fiecare dintre copii rostogoleşte de pe o bucată de scândură înclinată, pusă în fața grămezii, câte un fruct. Grămada care va fi atinsă de fructul care se rostogoleşte va fi câştigată de jucător. (lat. creatio)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 111; Cosmulei, 1909: 43; Papahagi T., 1923: 16.

CRISTOVDEN (mgl), denumire dată sărbătorii Înălţării Sfintei Cruci (14 septembrie), la meglenoromâni, Mesu-di-cristovden = răpciune. (bg. krăstovden)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 81.

CUCUVAIE, CUCUVEAUĂ (ar), **CUCUVEAICĂ** (mgl), cucuvea, pasăre răpitoare care anunţă, prin cântecul său în apropierea casei, moartea. (gr. kukuvaghia)

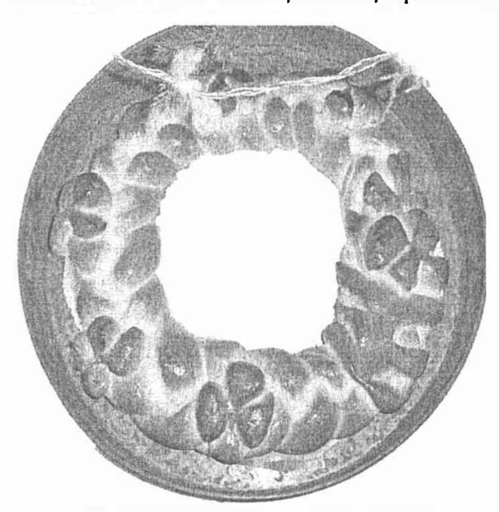
CULÁC (ar, mgl), colac. Colacii se împart şi se mănâncă ritual la diferite momente: sărbători peste an (Crăciun, Bobotează, Sf. Gheorghe, Joi-Mari), sărbători familiale (naştere, botez, împlinirea vârstei de un an, nuntă, înmormântare, pomenirea morţilor), daţi la animale, păstraţi în casă (colac la icoană) sau aruncaţi (în fântâni, îngropaţi în brazdă) pentru prosperitate, rod bogat, purificare. (sl. kolaci)

CULÁC DI CASĂ (ar), colac de casă. **1.** Se făcea în ziua de colinde, în ajunul Crăciunului, avâd rol de a proteja familia. După sfinţirea apei, o femeie bătrână rostea încet o rugăciune şi arunca colacul casei într-o fântână din apropiere. **2.** Trei cruciuliţe din lemn de trandafir, împreună cu boabe de grâu, substitute ale persoanelor din familie, folosite în aflarea duratei vieţii acestora, şi cu colacul casei se păstrau la icoană până în ziua de Bobotează. (casă, lat. casa)

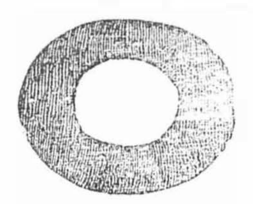
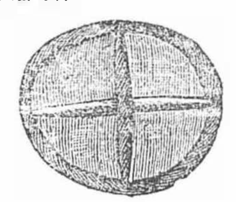
Indic.bibl: Macedoneanul, 1904a: 17.

CULÁC DI CRĂCIÚN (ar), **CULÁC DI CRĂTŠÚN** (mgl), colac de Crăciun. Colacii se făceau cu apă neîncepută, fiind destinaţi oamenilor şi animalelor. Formele sunt diferite, având simbolistică creştină, fitomorfă, zoomorfă. Colacii se dădeau colindătorilor în perioada dintre Crăciun şi Anul Nou. Colacii pentru vite se sfinţeau la Bobotează şi erau daţi animalelor amestecaţi cu sare la *Ípsuma a cál'ilor**.

CULÁC DI GIOI-MARI (ar), colac făcut Joia Mare, sfinţit la biserică, din care se mânca jumătate în prima zi de Paşti, iar restul la Sf. Gheorghe, crezându-se astfel că omul va fi ferit de muşcătura şarpelui. În

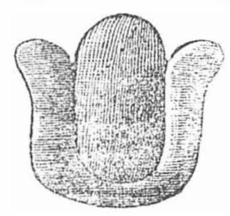

27. Culac di casă (colac de casă)

28. Culaci (colaci) de Crăciun pentru colindători: forme solare şi creştine

29. Culaci (colaci) făcuţi la Crăcin şi păstraţi pentru a fi daţi la animale la agneţul cailor (Ípsuma a cál'ilor)

momentul în care omul vedea șarpele, trebuia să rostească: «*Culác din Gioi Mari*». La această formulă șarpele se strângea, făcându-se colac.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 282.

CUNOAŞTIREA (ar), **CUNOAŞTIRIA** (mgl) **URSITEI**, cunoaşterea ursitei, obiceiuri prin care în zilele de la sfârşitului şi începutului anului se încerca aflarea viitorului, a băicților cu care se vor căsători fetele, a viitoarelor ocupații, prosperității familiei etc. **1.** Tache Papahagi consemna o tradiție prin care se putea ghici durata vieții sau a viitorului partener de viață. În noaptea Anului Nou, fiecare familie se strânge în jurul vetrei şi, cu boabe de grâu puse în spuză sau în jăratec, se încearcă aflarea pentru fiecare persoană a norocului şi a duratei vieții. Dacă bobul de grâu sare cât mai sus trosnind puternic, e semn că va trăi mult; dacă bobul de-abia plesneşte, e semn că sfârşitul vieții e aproape. Pentru tinerii candidați la însurătoare, dacă grăuntele sare spre dreapta, e semn că viitorul soț (sau soție) şi-l va lua din cartierul sau comuna din direcția în care a sărit grăuntele. **2.** Un alt obicei deosebit de răspândit în familiile aromânilor era coacerea unei turte (plăcintă din foi - *pituroáne*) de Anul Nou. În această pită se introduceau diferite obiecte care simbolizau o ocupație sau bogăția. Toată familia se strângea în jurul acestei turte care era ruptă şi împărțită. Fiecare căuta în bucata lui pentru a vedea ce-i rezervă noul an. Din altă informație aflăm că în ziua de Anul Nou se fac *pituroni*, un fel de pite cu mai multe foi, între care se pune un ban de argint, numit *părălu al aγiu Vasile*. La prânz toată familia mănâncă din pituroane, cu luare aminte şi va avea noroc acela care găseşte banul. (cunoaştire, lat. connoscere; ursită, ngr. όριζω)

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 529; Papahagi T., 1979: 41, Ciorănescu, 2001: 821.

CUPILAŞ (mgl), denumire dată de meglenoromâni: **1.** Copiilor. **2.** Băieților de vârstă cuprinsă între 15-18 ani, buni de însurat. (copil, origine necunoscută)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 87; Papahagi P., 1902a: 125.

CURAREA GRÂNLUI (ar), alegerea grâului, obicei premergător nunții, desfăşurat în duminica dinaintea cununiei, întâlnit la fărşeroți. La casa băiatului se strângeau femeile, iar naşa şi soacra mare alegeau grâul, în timp ce femeile cântau. Petrecera dura trei, patru ore. (lat. curare)

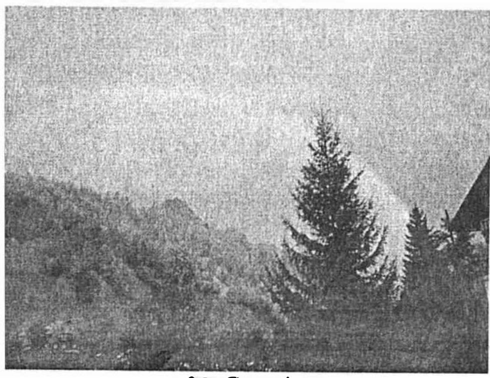
Indic.bibl: Țîrcomnicu, Wisoşenschi, 2003: 96-97; Ciorănescu, 2001: 268.

CURBANE (ar), **CURBAN** (mgl), sacrificiu, de obicei realizat pentru însănătoşirea unei persoane sau ca mulțumire pentru scăparea dintr-o mare primejdie. Se făcea într-o zi de sărbătoare, când se sacrifica un miel, mâncarea fiind dată de pomană în cinstea acelei sărbători sau eveniment. (tc. kurban)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 52-53; Ciorănescu, 2001: 269.

CURCUBÉU (ar), **CURCUBEAI** (mgl), curcubeu, fenomen optic care ia naştere din cauza dispersiei şi reflexiei luminii solare în picăturile de ploaie din atmosferă. **1.** Apariția mai multor curcubee vestea belşug în măsline. **2.** Copii, mai ales fetele, credeau că le va creşte părul, adresându-i versuri ca: «Curcubeule, beule,/ tu mănânci,/ tu bei,/ perii mei cât coada calului». **3.** Exista credința că unul din capetele curcubeului sorbea apă din râu, iar celălalt se odihnea pe o colină. **4.** Se credea că dacă copiii treceau pe sub curcubeu îşi schimbau sexul. (lat. cucuvius)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 46; Papahagi, 1900: 189-190; Ciorănescu, 2001: 269.

30. Curcubeu

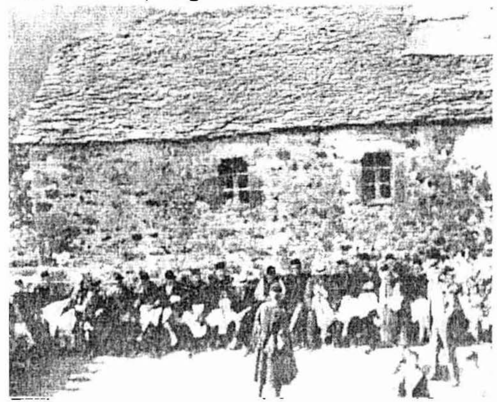
D

DAMCĂ, CRÚŢE (ar), sigiliu, cruce, obicei de a se tatua pe faţă (*damcă* - sigiliu, punct pe frunte, între sprâncene, *crúţe* - cruce pe frunte sau pe braţe) sau pe corp (cruce, anul naşterii, simboluri fitomorfe). Tatuajele se făceau prin înţepături de ac şi presărarea de cărbune pisat amestecat cu praf de puşcă peste sânge. Apoi se lega şi se ţinea până se usca. Fetele erau tatuate pentru ca să nu fie răpite de musulmani. Se credea că tatuajul aducea protecţie copiilor împotriva deochiului (*Diucl'eare**). (damcă, tc. damgha; cruce, lat. crucem)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 116; Cioránescu, 2001: 258.

DARE A MORTULUI (ar), *Puminie**, pomană realizată la biserică. După slujba preotului, bărbaţii aşteptau pomana (*grânu cu pâne di mpărţire*) stând pe prispa bisericii, în timp ce femeile formau un grup separat. (dar, lat. dare; mort, lat. mortuus)

Indic.bibl: Papahagi T., 1928-1934.

31. Bărbaţii aşteptând pomana la biserică

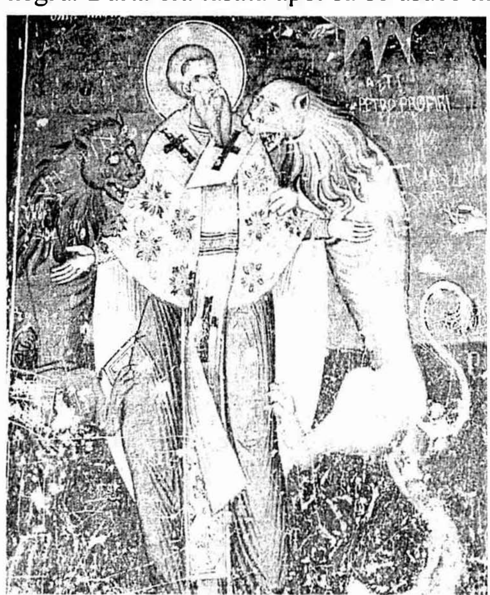
DAUTIS (ar), duh necurat, jumătate berbec, jumătate măgar, care se acuplează cu oile îmbolnăvindu-le de antrax. Pentru vindecarea oilor, acestea erau mutate într-o altă stână, păstrându-se discreţie asupra motivului mutării. De asemenea, tot în acelaşi scop, ciobanii săpau un tunel în pământ, deasupra căruia fixau o carapace de *Broască** ţestoasă. Prin tunel se introduceau pe rând oile, după trecerea ultimei ciobanul trăgând un foc de armă cu mâna stângă.

Indic.bibl: Nicolau, 2001: 14.

DĂLACĂ (ar), **DĂLAC** (mgl), dalac, boală întâlnită la oi, de pe urma căreia se umfla pântecele. Pentru vindecare păstorii apelau la descântece şi treceau oile prin focul viu (*Focul γiu**). (tc. dalak)

Indic.bibl: Capidan, 1932: 108.

DINAFOARĂ (ar), boală asociată epilepsiei, numită popular şi *ducă-se pe pustii*. Copilul, până la trei ani, nu era lăsat să se uite în oglindă pentru a nu se îmbolnăvi. În vederea vindecării, copilul era trecut de trei ori printr-o burtă de miel negru. Burta era lăsată apoi să se usuce în

32. Sfânt muşcat de duhuri necurate, draci

coșul vetrei. Boala se vindeca și prin invocarea și înduplecarea *Albelor**, considerate vinovate de producerea ei. (din afoară, lat. ad-foras)

Indic.bibl: Burada, 1892. 44-45; Nenițescu. 1895: 536.

DINTE DI LÁPTE (ar), **DINTI DI LÁPTI** (mgl) dinte de lapte. Când ieșea primul dinte la copil, se fierbea grâu care apoi se împărțea la rude și vecini, luându-se mai întâi cam 20 de boabe, care se înșirau pe o ață roșie și se legau la gâtul copilului și care se purta până când ieșeau patru dinți, după care se arunca într-un loc curat. Când cădea dintele trebuia aruncat pe casă pentru a crește altul, rostindu-se formula: «*na di os, dă-ni di her*» (poftim de os, dă-mi de fier). (dinte, lat. dentem; lapte, lat. lactem)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 52; Papahagi T., 1923: 19; Burada, 1892: 49.

DISCÂNTIC (ar), **DISCĂNTÁRI** (mgl), descântec, formulă magică folosită pentru vindecarea oamenilor sau animalelor bolnave sau deocheate. Prin *Cântec** se realiza vrăjirea, fermecarea, iar prin des/*dis-cântic* se realiza desvrăjirea. (dis+cântic, lat. canticum)

DISCÓLINDA# (ar), descolinda, termen științific folosit pentru a desemna blestemul pe care îl rosteau colindătorii în cazul în care erau refuzați: «*Iarbă verde pri ugeac,/ Și-n mână s'nu ai miac*», cu sensul de a se pustii casa, prin coș (*ugeac*) să nu iasă fum, adică să se stingă cei din casa respectivă, precum și să nu se bucure de prunc în casă. (dis+colindă, format după dr. descolindă, asemănător cum discântic se realizează din compunerea dis+cântic)

DIUCL'EÁRE (ar), deochi, boală care provenea prin privirea de către o persoană cu ochi răi sau divinități rele, căpătată mai ales de copii și de vitele fătate (miei, viței, mânji, iezi), dar și de lăuză, fete și flăcăi. (lat. de-oculare)

DIUCL'EÁREA LIHOANEI (ar), deochearea lăuzei, a mamei, se putea produce mai ales în perioada celor 40 de zile după naștere. Pentru aceasta, când se apropia ceasul ca să nască, moașa taia o ramură de salcie, o înfășura cu trei fire, unul de mătase, al doilea de lână vopsită roșu și al treilea de aur. Această ramură o atârna deasupra ușii de la camera lăuzei ca să nu o deoache cei ce intrau în casă.

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 6-7.

DIUCL'EÁREA NATLUI (ar), deochearea copilului, se producea de către oameni însemnați sau duhuri necurate. Atât copilul cât și lăuza puteau să fie ușor deocheați din partea celor care îi priveau (cel mai mare pericol putea veni de la o femeie căreia nu-i trăiau copiii). În scopul de a feri copilul, i se punea în fașa o căpățână de usturoi, trei sâmburi de lămâie, o bucată de pâine și un inel. O altă practică consta în așezarea, de către o babă, pe obrajii nou-născutului, de bumbac peste care se punea pânză și noroi. După botez nașul îi scuipa copilului de trei ori în urechi și-i atârna un bănuț la *scufă* (învelitoarea capului). Mama îi punea copilului la gât o amuletă, o pungută cu dinți de animale, tămâie, peri de porc, picior de arici, argint viu prins într-o alună, corn de șarpe. Copiii erau înnegriți puțin cu un cărbune pe frunte sau pe vârful nasului (prin această afumare semnul putea deturna privirea rea, «*frânzi ocl'ili arăi*» (frânge ochii răi). În Pind se tatua pe fruntea copiilor o stea prin înțeparea cu acul și presărarea cu cenușă, tatuaj care rămânea permanent (*Damcă**). Cei care veneau în vizită la copil trebuiau să-l scuipe spunând: «*s-nu-l hibă di oclu*» (să nu-i fie de deochi). (nat, lat. natus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 241-243; Cosmulei, 1909: 7-8, 15.

DRAC (ar, mgl), diavol, spirit rău, înger căzut care impinge la greșeli și răutate pe omul slab care s-a depărtat de Dumnezeu. Omul trebuia să se ferească de drac folosind tămâie sau păr de lup. Într-o poveste de inspirație bogomilică se spune că lupul este creația dracului. Lupul a primit poruncă de

33. Draci, dragoni

la Dumnezeu să-l mănânce pe drac, de aici proverbul: «Fuge ca dracul de părul de lup». O altă poveste spune că dracul, devenind sfetnicul unui om pe care l-a purtat prin palate şi l-a învăţat astfel cu traiul luxos, pentru ca apoi să-l îndemne să fure, ajungând astfel la spânzurătoare, îi iese în cale cu desagii plini cu ghete rupte. Omul văzându-l, îl apostrofează, că în loc să vină cu bani să-l scape de spânzurătoare, el vine cu ghetele rupte. Dracul îi răspunde că mult ia trebuit să le rupă pentru a-l aduce în acea situaţie. De aici proverbul: «Şi-a rupt dracul ghetele». Într-un alt proverb se cere să-i aprinzi şi dracului o lumânare pentru a nu se amesteca în acţiunile pe care le întreprinzi: «Aprinde-i şi dracului o lumânare, să nu-ţi strice treaba». În basme, de multe ori fiind evitat numele dracului, acesta apare sub diverse denumiri: *Luplu s-lu mâcă* (Mânca-l-ar lupu), *S-il creapă-numa* (Să-i crepe numele), *Atsel din vale* (Acela din vale), *Atsel c'un cor* (Acela cu un picior), *Aclo s-lă h'ibă* (Acolo să le fie). (lat. dracu, probabil sub forma dracus)

34. Dubéc şi stumbul (piuă şi pisălog)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 481-482; Capidan, 1932: 522; Cioránescu, 2001: 299.

DUBÉC ŞI STUMBUL# (ar), piuă şi pisălog (pilug), obiecte de zdrobit seminţele prin lovire sistematică, du-te-vino, asemănătoar instinctului sexual. În cultura populară cele două componente sunt personificarea femeii şi bărbatului, aşa cum rezultă din ghicitoarea: „Mama sta şi tata-i da". Întotdeauna piua este din piatră iar pisălogul din lemn. (dubec, dr. dubă, sl. dyba)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 378; Ghinoiu, 2001: 17; Cioránescu, 2001: 305.

DUŞMANA (ar), numită şi *Foca**, boală întâlnită la oi, care se vindecă prin ingerarea în mâncare a cărbunelui rămas de la *Babnic**, buturuga arsă în ajunul Crăciunului. Un alt procedeu de vindecare constă în următoarele: o babă, cu o lumânare care se păstra de la Înviere, înroşeşte cărbunele păstrat de la Babnic şi arde ugerul vitei de nouă ori. Baba spune şi un descântec: «*Acia saprease/ Acia si s'astingă/ Aperi s'nu întunearică/ Întunică*

s'nu apiră./ Că e chirită și s'cheară,/ În pravdă nu zgheară/ În cucot nu cântă/ În lilice nu s'plântă.» (dușman, tc. dușmen)

Indic.bibl: Belimacc, 1906: 344; Ciorănescu, 2001: 309.

DZIDZIRÚȘU (ar), Gerilă, personaj de basm care suferea de frig în toiul verii și, prin suflarea lui, putea îngheța natura. (dzer, lat. gelu)

35. Miri aromâni, sec. al XIX-lea

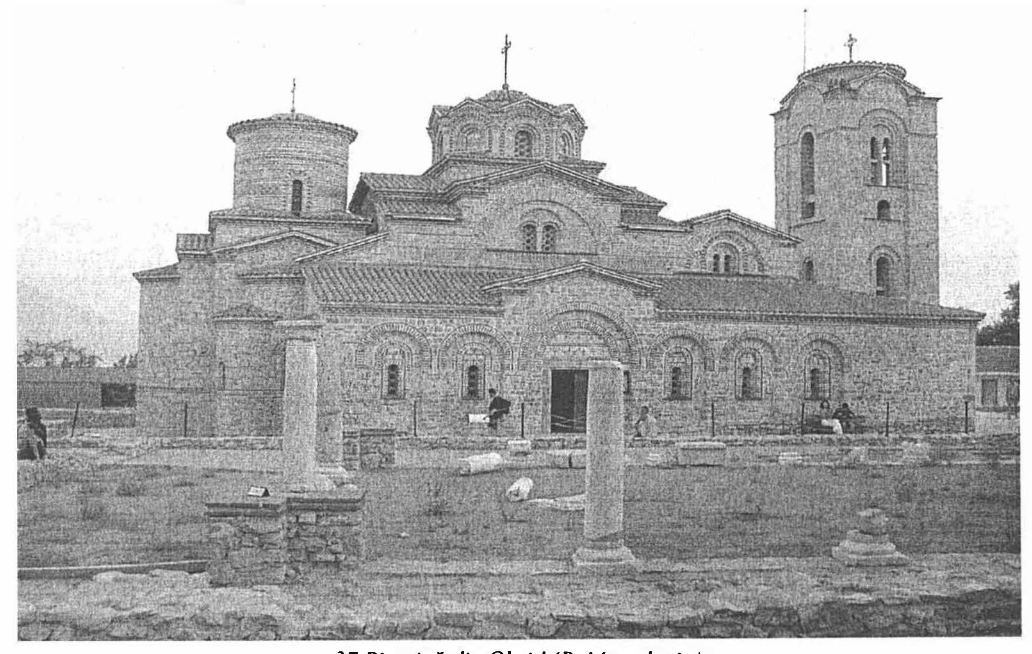
E

EFHÉLE (ar), **BLUGUVISIRE**# (mgl), maslu, binecuvântare. **1.** Slujbă la biserică pentru vindecare. **2.** Binecuvântarea lăuzei se realiza când se împlineau 40 de zile de la naştere. În perioada de 40 de zile lăuza era considerată impură, necurată, iar toate lucrurile cu care venea în contact deveneau, de asemenea, necurate. Mama mergea cu pruncul la biserică pentru a fi binecuvântată de către preot (*s'li dă preftu ichii*). Aştepta afară până când preotul îi citea o molifta şi o stropea cu apă sfinţită. Numai după această purificare avea dreptul să-şi facă semnul crucii. În drum spre casă trecea pe la trei fântâni şi înmuia o turtă frământată de un copil în a treia zi după naştere, pe care apoi o mânca când ajungea acasă, pentru a avea lapte. Apoi se ducea pe la părinţi, naşi sau rudele apropiate, unde stătea până la apusul soarelui. (efhéle, gr. εὐχέλαιον, sl. blagosloviti)

Indic.bibl: Nenitescu. 1895: 304; Burada, 1892: 49.

36. Simnător (pristornic)

37 Biserică din Ohrid (R. Macedonia)

F

FARĂ (ar), neam, trib, format din mai multe *Fălcări**, familii puse sub autoritatea unui *Celnic**.

FĂLCARE (ar), familie extinsă, formată din mai multe familii, de 50-100 de persoane înrudite direct sau prin alianță, împreună cu oamenii din serviciul acestora. Averea era administrată de conducătorul fălcării (*Celnicul**), în indiviziune, fălcarea reprezentând un fel de asociație. (lat. falcaria)

FĂRTAT (ar, mgl), **1.** Prieten. **2.** Însoțitor al mirelui, cavaler de onoare. Se alegeau tineri cu părinții în viață. **3.** Frate de cruce. (frate, lat. frater)

FĂRTĂȚÎ'L'E (ar), frăție, legământ realizat atât la copiii de vârstă fragedă, cât și de către flăcăi și fete. Frățiile țin atât de vechile obiceiuri războinice din antichitate, fiind întâlnite la numeroase popoare vechi, cât și de credința creștină. Există astfel frății de sânge și frății de cruce. Copiii scăldați în aceeași apă la botez deveneau frați spirituali. Aceștia se considerau frați toată viața, iar dacă erau fată și băiat aveau interdicție de a se căsători atât ei cât și copiii lor. La popoarele antice, înfrățirea sau împăcarea războinicilor se realiza prin amestecul sângelui, împărțirea hranei sau folosirea aceleiași cupe cu băutură. Uneori înfrățirea se făcea cu drept de moștenire. Frățiile de cruce sunt atestate la bizantini și derivă, probabil, din frăția de sânge. La meglenoromâni întâlnim frăția pe evanghelie (*fărtat pri văngheiă*). Existau și obiceiuri la copii de a se întovărăși (*Sufată**).

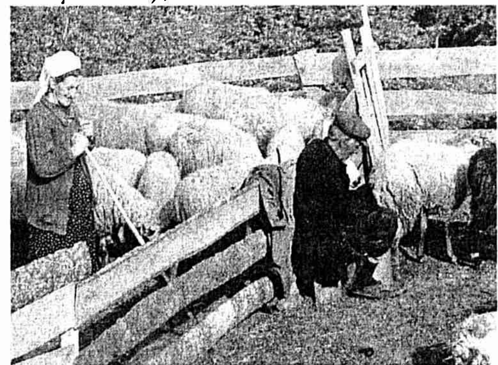

38. Familie de grămosteni

39. Familie de meglenoromâni

FITÁREA (ar), **FITARI** (mgl), fătarea mieilor avea loc în perioada de sfârșit a lunii ianuarie și pe parcursul lunii februarie. Tot personalul stânii se implica în îngrijirea iezilor născuți, încălzirea și hrănirea acestora. Dacă un miel nu voia să sugă sau oaia nu-și recunoștea mielul, nu-i dădea să sugă (*nu lu-apleacă*), atunci se făceau mici

40. La stână, în Albania

împrejmuiri (*pătul'e*) din răchită (*ligăreauă*), foarte strâmte, unde se introduceau oaia şi mielul pentru câteva zile, până ce mielul era lăsat să sugă în voie. Se putea întâmpla să dai un miel (*si-ndzeamină*) să sugă de la altă oaie. Mielul străin (*dzeamin*) se învelea în pielea mielului mort (*soarte*), după ce aceasta a fost bine curăţită. Oaia căreia i-a murit mielul, crezând că este mielul ei, îl lingea şi îl lăsa să sugă (*îl apleacă*). În cazul în care oaia nu-l lasă să sugă, păstorii din regiunea Veriei procedau la trecerea printr-o cămaşă (*prit cămeşe*) astfel: o basma roşie se lega de pântecele oii, după care mielul se trecea printre basma şi pântecele oii, o dată de la cap spre coadă, iar apoi de la dreapta spre stânga. (lat. fetare)

Indic.bibl: Capidan, 1926: 124.

FLAMBURĂ (ar), **FURGL'ITSĂ** (mgl), steag de nuntă confecţionat de către fârtaţi. Flambura se realiza dintr-un băţ lung de 2-2,5 m, având în capăt, la 90°, un lemn scurt, realizându-se astfel o cruce cu cele trei capete ascuţite. De băţ se lega un fir roşu de mătase (*alică*) şi o eşarfă, iar în cele trei braţe ale crucii se înfigeau trei mere. La meglenoromâni, *Furgl'itsa** se făcea dintr-un băţ de trestie terminat la capăt printr-o cruce, în care erau înfipte mere (unul sau trei), sau gutui, de care se agăţa o batistă roşie şi un buchet de flori. Steagul se juca în faţa oaspeţilor, aceştia fiind datori să plătească jocul. Banii primiţi de fârtaţi erau împărţiţi apoi în mod egal. Naşul prelua steagul şi dansa de trei ori în fruntea horei (*corlu di numtă*). În trecut, confecţionarea flamburii se făcea astfel: „Cu multe zile înainte de nuntă, nevestele şi fetele care formează *taifa* (cortegiul) mirelui, cos în casa acestuia o desagă şi o traistă împodobită cu fluturi, apoi pun la îndemână ca o oca de lână vopsită roşu. Acestea sunt destinate pentru steag. Cu o săptămână înainte, duminică dimineaţa, se adună fetele invitate, în curtea casei mirelui şi câţiva flăcăi iau în traistă: lâna cea roşie şi o pânză albă pe care sunt cusuţi clopoţei sau

41. Împodobirea flamburii

42. Naşa şi femeile împletesc firul cu lână albă şi roşie, pentru a-l pune în brad

43, 44. Aspecte de nuntă, joc cu flambura

zurgălăi şi cu toţii se duc în *curie* (pădure). Pe drum flăcăii trag din carabine cu cremene şi din revorvere; iar fetele cântă obişnuitele cântece de nuntă. Odată ajunşi în pădure, fiecare fată adună câte o sarcină de vreascuri uscate şi le scot în luminiş, unde e locul mai şes; iar cel mai voinic dintre flăcăi, taie o rudă de *ghirnură*, lungă ca de doi metri. În vârf lasă *dezi* (ramuri) ca o furcă; o aduce în mijlocul fetelor şi ele leagă cele două ramuri ale furcii, una de alta şi fac ca un fel de cerc şi apoi mai leagă o ramură de cealaltă parte şi se face ca o ghiulea mare. După aceea, bagă pe ramuri şi de jur împrejurul lor, lâna roşie, bine scărmănată şi pieptănată, până ce învelesc ramurile bine, aşa că se face în vârful ruzii ca un caş rotund şi frumos: pe urmă pun pânza cea albă cu zurgălăi pe altă rudă, cu vârful în formă de cruce, în capetele căreia înfig trei mere. După ce s-au isprăvit cele două steaguri, le iau doi feciori şi fetele încing o horă, în capul căreia joacă flăcăul cu steagul cel roşu şi cântă cu toţii cântecele obişnuite. Pe urmă fetele îşi iau pe umeri sarcinile de uscături şi întreg cortegiul pleacă spre casa mirelui în detunături de puşcă şi în cântece. Când ajung acasă descarcă sarcinile şi fac din toate o grămadă de lemne, destinate pentru coacerea pânei, pentru frigerea cărnurilor de nuntă şi pentru încălzirea casei, fiindcă la fărşeroţi nunţile se fac toamna, când începe să fie răcoare. Steagurile se învelesc într-o faţă de pânză albă şi se pun pe pat. Toţi se ospătează din grâul fiert şi din alte mâncăruri. Pe urmă iau steagurile din pat, le dezvelesc din pânză şi le atârnă pe casă, unde le înţepenesc legându-le bine de coşul casei şi le lasă acolo până se isprăveşte nunta de tot. Numai când iau mireasa le poartă în fruntea alaiului, pe urmă când se întorc cu mireasa iară le pun la loc." La aromâni, flambura are şi semnificaţie creştină, în vârf fiind simbolul crucii. Interesant este că aromânii fărşeroţi şopani din M. Kogălniceanu (jud. Constanţa), în loc de steag folosesc ca flambură un brad, pe care-l împodobesc cu lână albă şi roşie. Acest obicei pare a fi unul vechi pentru această comunitate, după cum afirmă chiar informatorii în vârstă. Bradul este împodobit de către naşă şi însoţitorii din alaiul nupţial, la o răscruce de drumuri sau la o fântână. Se împleteşte un fir lung realizat din două fire de lână, roşu şi alb, asemănător mărţişorului, ţinut întins de către doi copii cu părinţii în viaţă, de care se leagă bucăţi de lână. Naşa, acompaniată de alte femei, interpretează cântecul *Tumbe, moi, tumbe etâi* (Buchete, multe buchete). Acest fir este

45. Flambură

46,47. Flambura este prinsă la casă la sfârşitul nunţii

înfăşurat apoi în jurul bradului. Împodobirea bradului reprezintă un obicei asemănător cu cel de la dacoromânii localizaţi în arealul format din Oltenia, sudul Moldovei, Muntenia şi Dobrogea. Singura atestare a confecţionării flamburii din ramura unui pom, este destul de veche, apare în 1868, în revista Albina Pindului: „Fetele tinere se adună cu opt zile înainte de festivitate şi se duc în pădure de adună lemne ca să provază [provadă - înzestra, ajuta?] pe mirii tineri. Totodată taie în pădure un ram lung, pe care lasă numai cinci crengi mici şi înţeapă pe cea din mijloc un măr; pe celelalte spânzură părticele mici de bumbac canmasin". Această ramură, numită flambură, se punea pe acoperişul colibei mirelui. Jocul steagului reprezintă o iniţiere sexuală a tinerilor miri, steagul fiind substitutul viriloid al ginerelui, iar fructele (merele) ale miresei. Substituirea miresei cu mărul, ca de altfel şi cu colacul (sau pâinea proaspătă), al fetei tinere în general, rezultă şi din următoarele proverbe aromâneşti: «*Ş-auşlu câtu-i di auş, tot lo-ariseaşti merlo-aroş*». (Şi moşului, cât e de bătrân, tot îi place mărul roşu (femeile, fetele frumoase).) sau «*Auşl'i vor pâni moali.*» (Bătrânii iubesc pâne moare - adică femei tinere). Unirea familială, înainte de a se realiza, era simbolizată prin acte rituale, deosebit de importante în ceremonialul nupţial. La sfârşitul nunţii steagul era fixat pe casă, unde stătea 40 de zile, număr magic al zilelor care urmează ceremonialurilor de naştere, căsătorie şi înmormântare, necesar consacrării şi protejării actului respectiv. În unele zone din România, băţului rezultat de la steagul de nuntă i se dădea o utilitate simbolică şi poate mai puţin practică, cum ar fi confecţionarea unei furci de tors (simbolică în sensul că furca de tors este folosită de ursitoare, cele trei mire, pentru a toarce firul vieţii viitorilor prunci reprezentând, în acelaşi timp, şi hărnicia femeii). (furglitsă, lat. furca; flambură, ngr. φλάμμουρον)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 22-23; Papahagi P., 1900: 432; AP, 1868: 342; Ţîrcomnicu, Wisoşenschi: 2003: 102; Ţîrcomnicu, 2004a: 66-67; Ciorănescu, 2001: 333.

FLOÁRE GĂLBIN'IOÁRĂ (ar), floare gălbioară, floare a dragostei, invocată în poezia populară „Floara": „Floară gălbinioară,/ Dimând'a tutuloru,/ Dimând'a featcloru:/ Se ghină se-ñi me alumbă/ Dumineca dimneaţa/ Şi luni de către seară;/ Cu roauă se-ñi-me adună/ Ş-pre avră se-ñi-me poartă;/ Pre iapă nefitată/ Pre feată nemărtată,/ Pre gione nensuratu,/ Ş-pre cale necălcată." În transpunere: „Floare gălbiioară,/ Spune tuturor,/ Spune fetelor/ Să vină să mă ia/ Dumineca dimineaţa/ Şi luni de către seară;/ Cu rouă să mă adune/ Şi pe răcoare să mă poarte;/ Pe iapă nefătată,/ Pe fată nemăritată,/ Pe june neînsurat,/ Şi pe cale necălcată." Th. Capidan făcea precizarea că în aceste versuri populare nu se întâlneşte nici un cuvânt străin; toate sunt de origine latină. Dintre formele latine străine de limba română, avem numai trei: dimându, acelaşi cu fr. demander (lat. demando); alumbu, care nu există în celelalte limbi romanice, însă trebuie să vină din adlumbo, un derivat din lumbus, din care dicţionarele lui Forcellini atestă forma lumbo; în fine, avră – din lat. aura.»

Indic.bibl: Capidan. 1942: 134; Récatas. 1934.

FOÁRFICA (ar, mgl), foarfeca cu care s-a tăiat cordonul ombilical era pusă sub perna pe care dormea lăuza (*lihoana*), unde era ţinută 40 de zile. Nimeni nu avea voie să o folosească, să o deschidă, în tot acest timp, crezându-se că femeia va rămâne prea curând însărcinată, sau că s-ar tăia firul vieţii nou-născutului. Foarfeca era folosită ca o putere protectoare pentru copil. La meglenoromâni, în loc de foarfecă se folosea secera care, de asemenea, avea rol protector pentru prunc, în jurul patului presărându-se mei, simulându-se astfel un hotar. Tot sub pernă, la aromâni, se punea păr de capră, iar la uşa camerei, deasupra, în afară, se legau două fire de lână împletite, unul alb şi unul roşu, prin care se trecea o monedă de aur (*flurie*). Lăuza îşi lega la gât un astfel de fir împletit prin care se trecea inelul de cununie. Cele două talismane care duc cu gândul la mărţişor (*Márţu**), se ţineau 40 de zile. După ce era curăţat de

către moaşă, copilul era înfăşat în scutece albe de lână. (lat. forficem)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 118-119; Nenițescu, 1895: 285-286; Ciorăncscu, 2001: 337.

FOÁRFICA PICURARLUI# (ar), foarfeca păstorului folosită la tunsul oilor, era legată în perioada 11-14 sau 2 noiembrie (*Sânții Surghináți**), crezându-se că astfel va fi legată gura lupului.

Indic.bibl: Capidan, 1926: 125.

FOC ΓIU (ar), **GIU FOC** (mgl), foc viu, se aprindea printr-un ritual special, de către flăcăi, frecând două bețe uscate. Focul viu se aprindea la Sf. Gheorghe (*Sân-Giorgiu**), 23 aprilie, începutul anului pastoral, când plecau oile la munte, şi era ținut până la Sf. Dumitru (*Sân-Medru**), 26 octombrie, sfârşitul anului pastoral, când erau coborâte oile la iernatic (*Arniu**). Este atestată la aromâni aprinderea focului viu la 9 martie şi *Crăciun**, 25 decembrie. Focul viu avea rolul de a alunga spiritele malefice şi de a purifica spațiul din jurul stânei. Obiceiuri pentru aprinderea focului viu: doi ciobani (*picurari*) mergeau înainte de răsăritul soarelui într-un loc pe unde trebuiau să treacă oile, luau două lemne de ienupăr, pe care le frecau până se aprindeau. În tot acest timp ciobanii nu scoteau niciun cuvânt. Apoi se aprindeau două focuri printre care ceilalți ciobani treceau vitele. Exista credința că vampirii sunt vinovați pentru îmbolnăvirea oilor de *Dălacă**, remediul constând în trecerea oilor prin focul viu. Doi picurari, având tăciuni în mâini, atingeau oile la coadă şi la țâță. Din tăciunii rămaşi ciobanii duceau acasă şi la coliba de la târlă. (foc, lat. focus; viu, lat. vivus)

Indic.bibl: Candrea, 1923-1924b: 270-271; Ghinoiu, 2008: 121.

FOCA (ar), boală la animale, brâncă, *Duşmana**.

FRÂNDZE-NERATSE (ar), Sfărâmă-arbori, personaj de basm.

Indic.bibl: Capidan, 1932: 522.

FRÂNDZEÁREA CULACULUI (ar), ruperea rituală a colacului, moment din cadrul nunții când alaiul sosea la casa miresei, nefiind lăsat să intre până ce naşul nu plătea. În acest moment la fărşeroți se desfăşura o luptă rituală pentru a se frânge un colac. Atât însoțitorii mirelui, cât şi rudele miresei, cântau, în diferite momente, cântece speciale de nuntă. Informații de teren (M. Kogălniceanu, jud Constanta, anul 2003): „Colacul la [fărşeroții] plisoț nu există. La [fărşeroții] şopañ când se ducea mirele să ia mireasa, înainte de a intra în casă, rudele din partea fetei şi rudele din partea băiatului schimbau colacii. Rudele din partea fetei aşteptau cu colac pe care-l rupeau şi îl împărțeau, îl aruncau în semnul crucii." (frândze, lat. frangere; culac, sl. kolac)

Indic.bibl: Țîrcomnicu, 2007: 137; Ciorăncscu, 2001: 225,342.

FRÂ'NGU (ar), frânge, boală căpătată în diminețile de primăvara, fără a fi mâncat ceva, datorită auzirii pentru prima dată a cântecului unei păsări călătoare (rândunica, barza) sau a unei păsări cântătoare, care cântă în revărsatul zorilor. (lat. frangere)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 227.

FUMEÁL'E (ar, mgl), familie, formă socială realizată în urma căsătoriei dintre un bărbat şi o femeie, împreună cu descendenții acestora. (lat. familia)

FURĂ-OAUĂ-DI-SUM-CLOACE (ar), Fură-ouă-de-sub-cloşcă, personaj de basm.

Indic.bibl: Capidan, 1932: 522.

FÚRCĂ (ar, mgl), furcă, obiect din industria casnică, folosit la torsul lânii. Caracteristica generală a furcilor aromâneşti este de a fi furci de purtat în brâu, ele fiind folosite din mers de către femeile torcătoare. Una din cele mai vechi tipuri este cea cunoscută în mod curent sub numele de furcă simplă cu coarne. Pe lângă această furcă găsim la aromâni o largă gamă de furci sculptate, executate cu multă migală şi cu un deosebit simț al proporțiilor, ceea ce le conferă o valoare artistică deosebită. Delicatețea cu care sunt lucrate şi frumusețea subiectelor tratate permit ca ele să fie considerate realizări de frunte ale

48. Aromâncă ţinând în mână o furcă cu coarne

ciobanilor aromâni. Cele mai frumoase motive decorative la furcile sculptate sunt păsările, şerpii, vulturii, rozetele, porumbeii, precum şi numeroase motive geometrice. La furcile fărşeroteşti, crucea şi luna sunt printre subiectele cele mai frecvente; când însă este reprezentat chipul Sf. Gheorghe omorând balaurul, toate celelale elemente decorative sunt eliminate, datorită respectului pentru acest sfânt. Furcile din Aminciu (Meţovo) reprezintă o culme a realizărilor artistice ale genului, având cele mai variate şi complexe forme ale furcilor cilindrice, făcute dintr-o singură piesă, bogat decorate pe toată suprafaţa lor, cu motive animale sau vegetale, abundând uneori într-o simbolistică pe alocuri religioasă ori folclorică. Aşa cum cârlibana este personificarea ciobanului, a flăcăului, furca reprezintă fata, femeia sau gospodăria. Semnificaţia magică este diversă, în mare parte reprezentând belşugul şi fertilitatea: toarcerea firului vieţii de către ursitoare, confecţionarea din lemnul flamburii, după nuntă, a unei furci etc. (lat. furca)

Indic.bibl: Tega, 2000: 405-406.

FURTÚNĂ (ar, mgl), furtună, fenomen meteorologic cu ploaie şi vânt puternic, despre care se credea că poate fi oprit prin aşezarea sub streaşina casei a pirostriei pe dos, peste care se punea un ou roşu păstrat de la Joi Mari (lat. fortuna).

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 339.

49. Aromâni

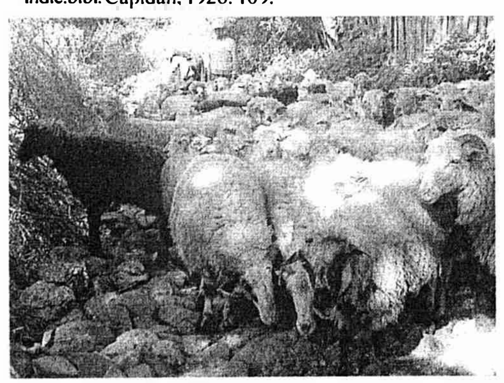
G

GAIA (ar, mgl), gaia: **1.** Personificare a zeiței morții, identificată cu zeița neolitică Gaea. Conform zicalei, gaia este identificată cu moartea: «*va s'ti l'eá gáia*» (o să te ia moartea). **2.** Ființă supranaturală despre care se credea că răpea pe copiii pe care-i găsea singuri, noaptea, la marginea satului. Într-un joc de copii se spune: «*Cine fugi,/ cine veni,/ cine rămase/ îl lovi,/ Maia,/ Gaia*» **3.** Cioară. **4.** Grijă, întristare. (creație expresivă pe baza lui "ga", care exprimă croncănitul acestei păsări)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 186; Ghinoiu, 2001: 79; Ciorănescu, 2001: 351.

GĂLBÁDZĂ, GĂLBEÁȚĂ (ar), **GĂLBINÁRI** (mgl) gălbează, boală provenită, spun păstorii, de la păscutul ierbii cu rouă dintr-un loc mocirlos. Pentru vindecare, păstorii din Veria dădeau oilor să mănânce din cenușa rămasă de pe urma unui purcel furat și ars în timpul nopții, amestecată cu cenușa unui roi de albine. Alți păstori goneau oile atinse de gălbează din loc în loc, trăgând în aer cu pistolul, pentru a alunga boala. (alb. gëlbazë)

Indic.bibl: Capidan, 1926: 109.

50. Cu oile, în Albania, astăzi

GĂLICĂ (ar), *Amanéte**.

GĂL'INĂ (ar, mgl), găina, pasăre domestică, care: **1.** Dacă ouă un ou prea mic vestește moartea, iar dacă face ouă mari este semn bun. **2.** Dacă cânta cocoșește, întoarsă spre apus, semnala moartea stăpânului, caz în care trebuia îngropată de vie (lat. gallina).

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 48-49.

GHIFTICIU (ar), țigănuș, nume dat pruncului nebotezat. (ghiftu, gr. γυφτος)

GHIUZELDUNA (ar), frumoasa pământului, *Mușata-loclui** (tc. güzel-duna).

Indic.bibl: Capidan, 1934: 140.

GINDE (ar), duh necurat, demon, *Armeri**. (alb. xhinde)

GIOI (ar), joi, ziua a patra din săptămână, zână sau zeiță din calendarul popular, personificare a zeiței Junona, soția lui Jupiter, era temută de aromâni, fiind investită cu puteri negative. După cina de miercuri seară și toată ziua de joi aromâncele nu trebuiau să mai presteze munci casnice, Joia (Joimărița) putând abate asupra familiei, în caz că nu era respectată, pedepse. Joia era văzută ca o femeie năzdrăvană, cu părul despletit, care provoca zgomote și groază printre oameni, luând diferite înfățișări. (lat. Jovis)

Indic.bibl: Cosmescu, 1904: 236-238.

GIOI-MARI (ar), Joi-Mari, joia din Săptămâna Mare: **1.** Era o zi consacrată înroșirii ouălor și preparării colacilor. Copii se strângeau în jurul babei care vopsea ouăle și aceasta îi atingea cu oul roșu spunând formula: «*ou aroș, față aroși*», însemnând ca fiecare copil să fie sănătos tot anul. **2.** Era obiceiul ca în această zi să se cumpere un vas sau un ulcior de pământ. **3.** Dacă se întâmpla ca în această zi, stând cineva la soare, să-și vadă umbra fără cap, se credea că va muri în acel an.

Indic.bibl: Macedoneanul, 1904f: 100; Cosmulei, 1909: 39; Papahagi P., 1900: 16

GIOIA DI NUNTĂ (ar), joia nunţii, ziua în care începeau pregătirile pentru nuntă, când fetele şi nevestele se strângeau pentru a curăţi grâul şi orezul (*Curarea grânlui**). Mai mulţi băieţi erau trimişi la trei cişmele pentru a aduce apa necesară plămădirii aluatului (*Acăţárea aluátului**). Fetele (*suratele*) se strângeau, atât la casa miresei (*nvestei*) cât şi a mirelui (*grambolului, dzinirelui*) pentru a coace pâinea şi colacii necesari nunţii. În după-amiaza respectivă se invitau (*Călisirea la núntă**), atât din partea mirelui cât şi a miresei, sătenii la nuntă.

Indic.bibl: Burada, 1883a: 418; Caraiani, Saramandu, 1982: 419.

GIÓNE (ar), **IRGEN** (mgl), flăcău, tânăr. (lat. jovenis)

GIÓNE-ALEPTU (ar), tânăr frumos, personaj de basm, similar lui Făt-Frumos. (aleptu, lat. allectus)

Indic.bibl: Capidan, 1932: 522.

GÓRŢU CÓPTU (ar), pară coaptă, substitut al femeii, al tinerei la vârsta căsătoriei. Proverbele: «*górţul acel mătur îl măncă porcilii*» (para coaptă o mânâncă porcii); «*górţâli aţeali búnili, le mâcă pórţâli*» (perele cele bune, le mănâncă porcii). Acestea arată nepotrivirea între tinerii căsătoriţi.

Indic.bibl: Tomescu, 1903: 129; Papahagi T., 1900: 506.

GRAILU-MARE (ar), cuvântul mare, denumire populară dată de aromâni slujbei bisericeşti din noaptea în care Mântuitorul Iisus Hristos învie din morţi, cel mai important moment a creştinătăţii. În această noapte femeile nu trebuiau să doarmă, ci să vegheze, reculegându-se pentru întreaga familie. În drum spre biserică şi în timpul slujbei de Înviere, femeile nu vorbeau şi nu se salutau. (grai, bg. graja; mare, lat. maris)

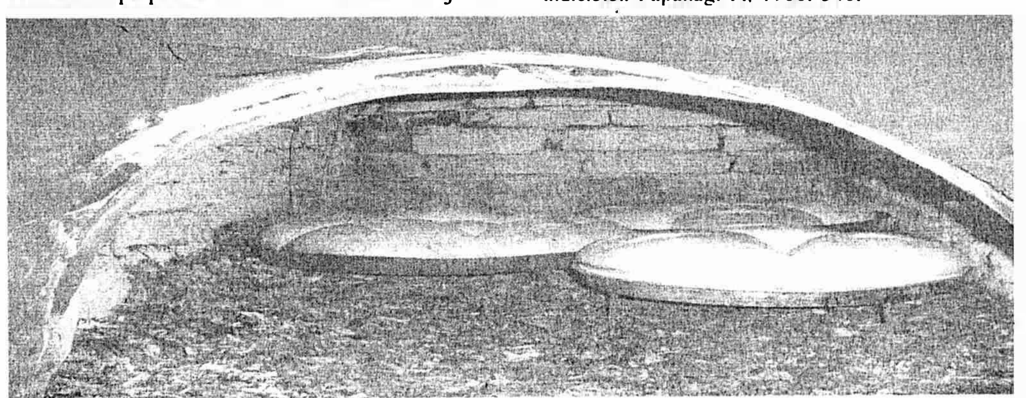
Indic.bibl: Macedoneanul, 1904f: 101.

GRĂNÚŢLU AŢÉL BÚNLU (ar), bubă, furuncul care apare de obicei pe frunte, la încheieturile corpului sau la subţiori, care cauzează mari dureri, numit eufemistic bun, crezându-se că bolnavul va suferi mai puţin. În timpul bolii trebuia să nu rosteşti vorbe urâte. Existau diverse procedee pentru a o trata: se ardea cu coada lingurii şi se pansa cu frunză de nuc; se lua o iarbă, numită *iarba di grănuţlu bun*, se pisa, se amesteca cu stafide şi se punea pe bubă; se lua un brotăcel, se despica, se presăra cu zahăr şi se punea pe bubă.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 271-272.

GRINDINA (ar), grindină, fenomen meteorologic caracterizat prin ploaie cu particule de gheaţă, despre care se credea că poate fi oprită astfel: **1.** Se arunca în curte, în faţa porţii, pirostria, peste care se punea un cleşte sau un ou roşu. **2.** Crezându-se că un vultur aduce grindina, se trăgea cu puşca pentru ca acesta să se sperie şi să se întorcă şi astfel să înceteze ploaia. (lat. grando)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 340.

51. Pâine coaptă la cuptor

H

HAGILÂC (ar), hagialâc, obicei al aromânilor de a merge în pelerinaj, odată în viață, la Ierusalim, precum turcii la Mecca, pentru a asista la slujba Învierii, la întoarcere pelerinul primind supranumele de Hagi, care se adăuga numelui de botez și care se moștenea la copii. (hagi, tc. hadjy)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 49-50.

HAMAILI (ar), icoană de argint reprezentând pe Sf. Gheorghe, Sf. Vasile, Maica Domnului, Iisus Hristos, cu care se descântau copiii care nu aveau somnul bun, la Lăsata Secului. Icoanele erau purtate de colindătorii mascați, la gât.

Indic.bibl: Nicolau, 2001: 36.

HĂRISITĂ (ar), zână, *Albele**, *Mușatele**. (gr. χαίρω)

HRISTÓ (ar, mgl), Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul Lumii. Părinții bisericii au fixat în calendarul bisericesc, Nașterea lui Iisus la Crăciun, pe 25 decembrie și Învierea la Paști, sărbătoare cu dată mobilă. Numele Hristu este des întâlnit în onomastica macedoromână. Colindătorii, la Crăciun, merg din casă în casă și urează: «*Hristolu s-feați!*» (Hristos s-a născut!). Păstorii cred că Hristos este protectorul turmelor de oi. Într-o legendă populară se spune că atunci când s-a născut Iisus, căutându-l Irod în toate ascunzătorile și ajungând soldații în grajdul respectiv, au căutat printre animale. Capra și catârul n-au vrut să-l ascundă și și-au ridicat coada. Oaia și boul l-au protejat. Capra a fost blestemată să meargă cu coada ridicată și catârul să nu nască niciodată. O colindă cântată la Crăciun: «*Cooolinde, colindeee!/ că s-feațe Hristolu,/ tu pãhnia boilor,/ di frica uvreilor,/ mula l-dizvâlea/ boulu lo-anvâlea.*» (Colinde, melinde,/ căci s-a născut Hristos,/ în ieslea boilor,/ de frica evreilor,/ catârul îl dezvelea,/ boul îl învelea.) Păstorii cred că Hristos, auzind behăitul oilor, își amintește cum a fost ascuns în lâna lor și le-a binecuvântat să se înmulțească ca spuza focului, ca stelele cerului și ca frunza copacilor în casa celor care se ocupă de creșterea lor.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 715.

52. Iisus Hristos, Mântuitorul Lumii

I

IÁRBA DI AGĂRŞIRE (ar), iarba de uitare, iarba despre care aromânii cred că dacă oile o pasc îşi uită de miei. Iarba (floarea) uitării era invocată de fete în cântecele de dragoste, ca în următoarul rezumat al unei poezii macedoromâne: „În vârful muntelui este o cruce, la piciorul crucei este o floare, această floare este floarea Uitării. Oile dacă o pasc, uită să pască iarbă, uită să bea apă, uită şi mieluşeii lor. Du-te, mamă, de-o culege ca să uiţi pe fiica ta care moare timpuriu. Numai eu, iubită mamă, dacă aşi mânca cinci livezi de-această iarbă, nici atunci n-aşi uita pe păstorul ce iubesc". (iarbă, lat. herba; agărşire, sl. gresiti)

Indic.bibl: Densusianu, 1922-1923: 65; Said: 1869: 353.

IÁRBA DI NIPÂ'RTICĂ, IÁRBA DI ŞEÁRPE (ar), iarba năpârcei, iarba şarpelui, numită şi pâinea şarpelui, pâinea năpârcei sau frunză de năpârcă, este o plantă cu puteri miraculoase, folosită la îmblânzirea gândacilor şi şerpilor. Cine mânca această iarbă era ferit de muşcătura şarpelui sau a năpârcei. Iarba este bună şi pentru vindecarea de muşcătura de şarpe. Oamenii cred că dacă doi şerpi se luptă şi unul din ei moare, celălalt aleargă să găsească această iarbă. (nipârtică, alb. nëpërkatë; şearpe, lat. serpes)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 50; Papahagi P., 1900: 283-284; Candrea, 1928: 19.

IÁRBA DI ŢÂNEÁRE (ar), iarba de ţinere, de curaj, iarba fiarelor, plantă cu care hoţii deschid orice încuietoare. De ea se folosesc cei întemniţaţi pentru a putea evada. Iarba este cunoscută doar de oameni iniţiaţi. (ţânere, lat. tenere)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 50.

IGNAT (mgl), ziua Sf. Ignat. Aromânii, în ziua de Ignat puneau în foc o bucată de fier care apoi era scoasă şi lăsată să se răcească, păstrându-se la un loc sigur până anul următor, când se punea din nou în foc, oamenii crezând că vor fi sănătoşi şi tari ca fierul tot anul. (sl. Ignatije)

Indic.bibl: Belimace, 1906: 343; Capidan, 1934: 155.

ÍPSUMA A CÁL'ILOR (ar), agneţul cailor. La 7 ianuarie, după ce se prinde crucea (*s-leagă cruţea*) toate oile sunt stropite cu apă sfinţită de către preot. Colaci

53. Şarpe înghiţind o şopârlă

54. Copil hrănind calul

amestecați cu sare se dau mâncare la animale. Uneori se păstra un colac de la Crăciun, stropit cu apă sfințită, pentru a se da animalelor la Sf. Gheorghe. Un alt colac se păstra la icoana casei tot anul. (ipsumă, gr. υψωμα)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 712.

IRIMIIA (mgl), sărbătoarea de 1 Mai dedicată șerpilor, când exista interdicție pentru muncă. **1.** Locuitorii din Oșani mergeau la câmp cu fiare, pe care le loveau, făcând mare zgomot, pentru a alunga șerpii. **2.** Femeile meglenoromânce ieșeau cu lopata de jar și cu un cuțit în grădină și prin jurul casei și ziceau: «Fugiți șopârle și șerpi, că vine Irimiia să vă taie». Obiceiul avea scopul de a proteja oamenii și animalele din gospodărie de mușcătura șarpelui. La fel, în ajunul zilei de 1 Mai, femeile aromânce alergau prin casă rostind: «Fugiți șoareci/ Fugiți șerpi (năpârci)/ Căci vine sabia lui D-zeu și vă va tăia.». **3.** Pentru ca vacile să nu fie mușcate de șerpi se punea balegă uscată de vacă și o urzică de o parte și de alta a drumului. Când treceau vacile, se aprindea balega și, afumându-se astfel vacile, se credea că vor fi ferite de șerpi. **4.** La 1 Mai, când se duceau femeile să ia apă cu gălețile, le îmbracau în curpen și, după ce le umpleau, plecau acasă cântând. **5.** Fetele îngropau în pământ un ulcior (*cănată*) în care puneau lanțuri de argint și alte obiecte tot de argint, iar după cinci zile îl dezgropau și-și luau obiectele. **6.** Dacă plouă la 1 Mai se adună apă de ploaie și se pune într-un vas de oțet și se crede că se face oțet bun.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 284-285, 329; Cosmulei, 1909: 41-42; Capidan, 1934: 157; Candrea, 1925-1926: 101-102.

ISKINAR (ar), *Bubair**.

Indic.bibl: Papahagi T., 1974: 683.

ISÓSMATĂ, ISUSIRE (ar), **TUCMIRI, MINIRI BILEAG, DARI BILEAG, ZĂCĂCIORI** (mgl), logodnă, înțelegere între rude pentru căsătoria tinerilor. La aromâni, avea loc un schimb de daruri, la casa miresei, care însemna o logodnă mică (*Semu nic**). Logodna mare purta denumirea de *isósmata cea mare* și se realiza tot la casa fetei, participând rudele din partea celor două familii, ginerele lipsind. La această petrecere, rudele băiatului aduceau cadouri pentru logodnică și erau, de asemenea, serviți (*chirnisiț*) cu diferite dulciuri. Cum se desfășurau în trecut, în urmă cu peste 100 de ani, logodnele la aromâni, aflăm din cele comunicate de Theodor Burada: „Părinții flăcăului trimit la părinții fetei unul sau mai mulți pețitori, care *dau semnul*, adică, duc un inel legat cu o cordea (panglică) vânătă sau alică (roșic), și mai multe monezi de aur. După ce părinții flăcăului și ai fetei s-au înțeles între ei a se face logodna, urmează schimbarea inelelor, care se face numai între părinți, fără ca viitorii soți să ia parte la această ceremonie. În timpul când se face schimbarea inelelor, se dă cu pușca la casa logodnicului, iar de la casa logodnicei se împușcă asemenea, ca semn de răspuns. În genere, logodnele se fac seara și cei invitați se duc și se întorc cu torțe aprinse, fiind însoțiți de multe ori și de ghifți (lăutari) urând fiecare unul după altul: *să bănează, să încherdisească și nă óra tră eta* - să trăiască, să se folosească și această logodnă să fie odată pentru toată viața. Câteodată, însă foarte rar, oaspeții roagă pe părinții fetei ca să le-o arate, când atunci îi fac *méstere*, adică îi dau fiecare câte un ban de aur, sau alte daruri femeiești, inele, cercei, iar ea, spre mulțumire, sărută mâna la toți, fie bărbați, fie femei." (Burada) „După ce părinții fetei și-au băgat fata, adică după ce au îmbiat-o unui fecior și au căpătat de la părinții aceluia zborul (cuvântul), îi dau semnul care, de regulă, este un nell (inel). După aceea, tinerii se duc la preotul local ca să le schimbe neallele. Preotul atinge mai întâi neallele de barbă, apoi le schimbă. Pe urmă, binecuvântează și felicită pe tânăra pereche.

55. Băşarea (sărutarea) socrilor

Asistenţii, la rândul lor, încă o felicită urându-i *să băneze* - să trăiască. După aceea, *isusita* sau *'nvéasta naua* sărută mâna preotului, precum şi a tuturor celor mai în vârstă, care sunt de faţă, iar pe cei mai tineri îi sărută pe ambele feţe ale obrazului. Aceste *băşeri* (sărutări) se repetă de mai multe ori până la nuntă." (S.Fl. Marian, comunicat de M. Iutza, român din Macedonia) „În Pind, pe lângă cele înşirate până aici, mai este obiceiul să se ducă la casa logodnicei o *pede* (tipsie) mare, înfrumuseţată cu felurite desene încrustate, făcute în aluat cu vârful cuţitului mai înainte de a se pune la copt, precum şi un *pagur* (ulcior de metal) cu rachiu, având legată de el mai multe *mahmudele* (monezi de aur turceşti); perdeaua se înveleşte într-un şervet şi se pune pe capul unei fete, care intră în ogradă cu ea. După aceea, se aduce şi din partea logodnicei un pagur cu rachiu şi amestecându-se apoi rachiul adus de la logodnică cu acel adus de la logodnic, se cinstesc oaspeţii şi se pun la masă şi după ospătare urează cu toţii: *să bănéză...* Fata, odată logodită, trebuie să facă toate chipurile, ca să nu vadă, nici să se întâlnească cu logodnicul ei şi dacă, din întâmplare, îl zăreşte, atunci pleacă ochii în pământ şi nu se uită la dânsul." (Burada) Din altă informaţie (Cosmulei), ceremonialul logodnei (*isusirea*) avea loc astfel: „Se pune pe masă o farfurie în care se pun inelele logodnicilor, o batistă de mătase şi *arăvoana*, care consta din două lire turceşti, cel puţin. Asistenţii din partea logodnicei mai cer vreo două *megidiele* (monedă turcească de argint, în valoare de 4 franci şi 20 de bani), *ca să se albească nveasta (mireasa)*. Când pleacă de la casa logodnicei, îl face pe mire cu făină pe obraz *ca să trăiască până o albi ca făina*. Logodnica până la cununie se ascunde de rudele logodnicului. (Epir)" La fărşeroţi, se obişnuia, ca părinţii fetei să aducă, la întâmpinarea oaspeţilor, o faţă de masă mică, din pânză, un păgur (ploscă) de cositor plin cu rachiu şi o farfurie cu poame (bomboane, stafide, năut prăjit). Părinţii băiatului aduceau *Semnul** (o batistă roşie de mătase, în care sunt legate câteva monede de aur). Semnul era dat de către tatăl feciorului celui mai bătrân din familia fetei. Acesta îl punea în farfuria cu poame, amesteca şi zicea: «*si s'chirdăsească, s'prucupsească, s'bănează, s'auşească*». La fel proceda apoi întreaga asistenţă. Semnul era păstrat de către mama

56. Iertăciunea isusitei (logodnicei)

miresei până la cununie, când cuscrii veneau să ia mireasa, ocazie în care ceremonia se repeta, semnul fiind apoi dat socrilor mari. În Zagor, la aromânii grecizați, la logodnă pețitoarca schimba inelele tinerilor, după care se ducea la casa mirelui să anunțe săvârşirea logodnei, moment în care se trăgeau focuri de armă la casele socrilor spre a anunța evenimentul. Uneori se trimitea logodnicei un colac încărcat de cercei, brățări şi monede de aur, cadou numit *Amanete** sau *Gălică**. Acest colac

57. Isusită (logodnică), la grămostenii din Bulgaria

era dus pe cap de o tânără însoţită de alai. În schimb se dădea tot un colac cu diferite obiecte lucrate de logodnică. La Meţova, tânăra purta unul sau trei bani, prinşi pe o batistă de mătase, pe cap sau la marginea fesului (numit *Arăvoana** sau semnul). Logodna la meglenoromâni se făcea într-o seară, la casa fetei, fără preot, după două săptămâni sau o lună de la peţit. Se perfecta legământul printr-un semn (*Bileag**). Bileagul se schimba câteodată în perioada dintre peţit şi logodnă, după cum am văzut. Atât părinţii tânărului cât şi ai fetei trebuiau să pregătească „*pugacià di fronziri cuscrili*", o turtă cu mere, unsă cu miere, un ban şi cinci, şapte rămurele de măr, acoperită cu un şervet, deasupra punându-se fructe. Era dusă de o fată în vârstă de 9, 11, 13, 15 ani. Aceaste turte se rupeau simbolic în felul următor: „Când soseşte timpul cinei, se aşterne o masă mare pe «sinià», un fel de tipsie de aramă, se aduc şi pânile cu tipsiile gătite la tânăr şi se pun pe masă. Cuscrii încep să ceară şi «pugacili di fronziri», şi punându-le una peste alta, deasupra unui flăcău, tatăl tânărului se adresează către tatăl fetei şi-i zice: «*E, fărtati! mi-u dai feta?*» (Ei, fărtate, amice, mi-o dai fata?) «*Ţi-o dau.*» (Ţi-o dau) «*Martiri să iă ţiştea toţi.*» (Martori să fie aceştia toţi.) «*Martiri să iă, că ţi-u dau!*» Se zice aşa de trei ori, după obicei, îşi fac cruce şi apoi ambii apucând unul dintr-o parte altul din cealaltă parte a pugăcilor le rup în două. În acest timp toţi cei care poartă arme ies şi împuşcă în aer, care cu pistol, care cu puşcă.". Apoi se împart cele două turte oaspeţilor. Era obiceiul ca plăcinta să fie împodobită cu bani de aur şi argint de către tatăl băiatului. Logodnica săruta mâna socrului mare şi primea aceşti bani. În trecut, tatăl tânărului oferea socrului mic o basma (şirvetac) roşie în care se afla *Anşărătura** (colanul de bani, cinci, şapte galbeni şi 21, 23 arginţi, şi un inel, legaţi cu un fir de mătase roşu). Acesta era semnul de logodnă, preţul pentru mireasă. Cuscrul primea legătura spunând: «*E! ăiărlia! (cu noroc!), să-şi li poartă cu sănătati!*» Apoi le întindea oaspeţilor care, după ce le vedeau, le dădeau socrului mare. Acesta le dăruia logodnicei zicând: «*Cu sănătati şi bucuroasă să li porţi!*», fata sărutându-i mâna. Urmau apoi darurile logodnicei către rudele băiatului. Acestea li se puneau pe umărul drept. Pentru mire se dădea: *bete* cu mărgele albe, negre şi bani, ciorapi albi cusuţi, plini cu dulciuri. (tucmes, bg. tăkmja; mines, bg. menja; dari, sl. darú; zăcăciori, bg. zakacvam)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 127-128; Cosmulei, 1909: 19-21; Ciotti. 1973: 54-55; Ţîrcomnicu, 2003: 61-62; Burada. 1883a: 417-418; Marian, 1890: 140.

ISUSIT/Ă (ar), logodnic/ă, tineri care urmează să se căsătorească, să întemeieze o familie. Durata logodnei era variabilă, de la câteva luni la câţiva ani, în funcţie de cât de tineri erau logodnicii. La meglenoromâni logodna dura doi, trei sau chiar cinci ani. Durata logodnei este explicată de informatori prin faptul că logodnica trebuia să facă prosoape şi ciorapi (daruri consacrate la nuntă) la tot neamul băiatului, iar băiatul trebuia, în acest timp, să strângă bani pentru ca fata să-şi poată completa zestrea (în acest timp, până la nuntă, el se numea *Rămasnic**). Logodnicii se întâlneau la sărbătorile mari din timpul anului când îşi duceau cadouri. Vara, logodnica mergea cu familia băiatului să ajute la muncile câmpului (mare deosebire faţă de fărşeroţi, unde logodna nu ţinea mult şi logodnicii nu se mai întâlneau până în ziua nunţii).

IZVURA LI MUŞATE (ar), izvorul ielelor, al cărei apă are calităţi terapeutice, investite cu puteri datorate *Albelor**, *Muşatelor**. Cei bolnavi se duceau la izvor cu un buchet de busuioc şi un fir roşu uns cu miere, lumânare, zahăr, tămâie, turtă şi un ban de argint, cerându-şi iertare şi înduplecând ielele să-i vindece. Boala *Dinafoară** era pusă pe seama ielelor. (izvor, sl. izvoru; muşat, lat. formosiatus)

Indic.bibl: Nicolau. 2001: 11.

L

LAMN'E (ar), balaur, zgripțuroaică, zmeu, personaj de basm. (gr. λαμνια)

Indic.bibl: Papahagi T., 1974: 723; Obedenaru, 1891: 13.

LÁZARINĂ (ar), **LAZARENCHI, LĂZĂREÁNCĂ** (mgl), lăzărițe, nume dat fetițelor de 12-15 ani care, îmbrăcate în haine de sărbătoare, purtând în mâini coşuri împodobite cu flori, colindau din casă în casă, cântând cântece de *Lázăr**. Lazarina joacă rolul de mireasă a lui Lázăr. Obiceiul se făcea sâmbăta, în ajunul Floriilor (*trî Vaiu**).

Indic.bibl: Papahagi P.. 1900: 735-736; Papahagi P., 1902a: 113-114.

LÁZĂR (ar, mgl), Sf. Lazăr. **1.** Nume de persoană. **2.** Sărbătoarea Sf. Lazăr, din ajunul Duminicii Floriilor (*Vaiu**). **3.** Lazăr, păpuşă din lemn, substitut al divinității, mort violent şi bocit de lăzărițe (*Lázarină*, Lăzăreáncă**). Fărşeroatele îmbrăcau un lemn (mai de rufe) în haine de băiat, îl purtau din casă în casă, şi cântau, pe un ton trist, *Lázare-pazare*, prin cântec povestind moartea violentă a lui Lazăr, omorât de o fiară sălbatică. Aromânii din Tesalia umblau cu o păpuşă confecționată reprezentând, de asemenea, un flăcău. Grupul colindătorilor era format din băieți şi fete. Cadourile primite erau: ouă, fructe şi bani. Fiecare lazarină purta un coş împodobit cu flori. Cântec de Lázăr: „Lazare,/ nefericitule,/ când vor veni Paştele?/ Mâine,/ poimâine,/ cealaltă duminică,/ fetele se împărtăşesc,/ preotul toacă,/ preoteasa se închină,/ cu peştele în făină,/ de sar verdețuri fierte,/ poimâine ouă roşii." Lazărul, se sărbătorea, la megleno-români, în două zile consecutive: sâmbăta (Lazărul mic) şi duminica (Lazărul mare). Sâmbăta, fetele de 6-15 ani, colindau din casă în casă, cântând cântece bulgăreşti, pentru care primeau bani. Cu aceşti bani îşi cumpărau monede vechi din care confecționau salbe. În ziua următoare, duminica, flăcăii ieşcau în poiană şi priveau fetele care urmau să se căsătorească, care făceau, cu această ocazie, o horă. Fiecare cântec era dedicat câte unui flăcău prezent, arătându-se în cântec calitățile acestuia. Băiatul trebuia în schimb să ofere un ban uneia din fete. Seara, fetele se adunau şi îşi împărțeau banii. Obiceiul era practicat şi de turcoaicele musulmane care, îmbrăcate în verdeață, cântau cântece de Lazăr în diferite limbi: bulgară, greacă, turcă, țigăneşte, româneşte.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 735-736: Papahagi P., 1902a: 113-114.

LÂCIUN (ar), sărbătoarea Sf. Luca, celebrată la 18 octombrie, când se fac pomeni cu pâine, colaci, colivă, pentru odihna morților. (sl. *Lucin*).

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 12.

LÂNDĂRÚŞE (ar), rândunica, pasăre pe care nu este bine să o goneşti sau să-i strici cuibul de la casă, pentru că iți pierzi averea. Rândunica este pasărea care ştie să găsească iarba *Alândurişe** (rostopasca), folosită pentru vindecarea ochilor.

Indic.bibl: Cosmulci, 1909: 49.

LEAGÂN, SĂRMĂNIȚĂ (ar), **LEAGĂN** (mgl), leagăn, sălaş al noului născut care face legătura între casa copilului, pântecul matern, şi casa de locuit, sinonim cu scrânciobul (*Sân-Giorgiu**) în care se dau tinerii în perioada prenupțială şi cu sicriul (*Sindúke**). Leagănul preia unele din atribuțiile placentei: adăpost, loc de odihnă, protecție. Leagănul este, pentru perioada de dezvoltare a pruncului până la vârsta de un

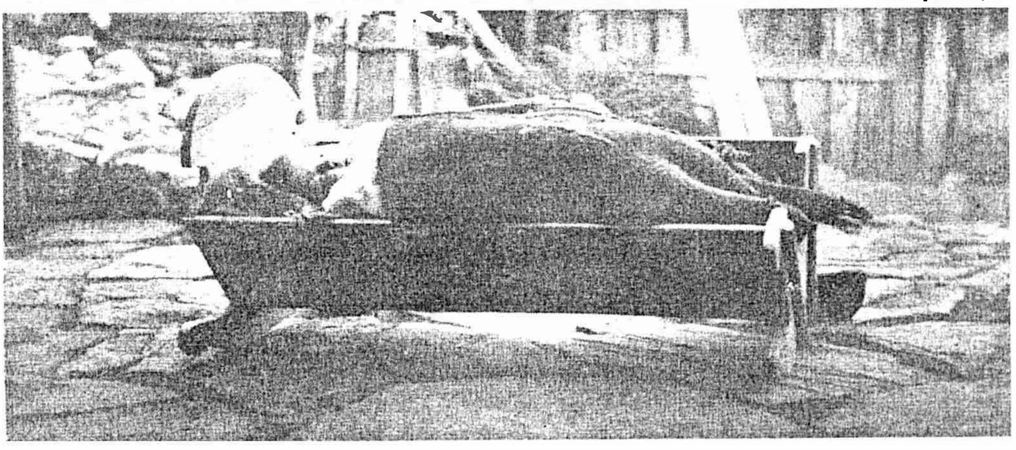
an, principalul adăpost exterior care oferă protecţie copilului. În aromână întâlnim diferite denumiri: *lìagân, sărmăniţă, nani* (de la refrenul cântecului de leagăn) şi, izolat (Mulovişte, R. Macedonia), *mânuşe*. Etimologia cuvântului leagăn este controversată. Cuvântul se întâlneşte şi în meglenoromână (*leagăn*) şi istroromână (*leagăr*). *A legăna* e un vechi derivat românesc din *leg* şi sufixul *-ănare*. Dialectul aromân a păstrat, pe lângă cuvântul leagăn şi pe cel de *cuna, cună* (culcuş, leagăn). Leagănul copilului era pregătit pentru a deveni adăpost al acestuia, aducându-se în odaia pruncului şi punându-se în el o pâine, care stătea acolo o noapte întreagă. Scopul era ca noul născut să aibă parte de belşug întreaga viaţă. În cazul în care era luna în scădere, copilul nu era culcat în leagăn, aşteptându-se faza în care luna era în creştere, crezându-se că *miclu s'mâcă* (se ceartă) cu sărmăniţa (leagănul) cum *s'mâcă luna pri cer*. Timp de cel puţin zece zile după naştere pruncul nu trebuia să fie pus în leagăn. Pericle Papahagi a realizat culegeri de numeroase cântece de leagăn pe care le-a împărţit în două categorii: cântece de leagăn pentru adormit copiii şi cântece de sculare (de joc). Prima categorie, cele de adormit, sunt line şi melancolice, cele de joc sunt voioase şi alerte. În cântecele de adormit se întâlnesc refrenuri ca «*nani, nani*» şi «*lulu, lulu*», pe o voce joasă şi melodioasă. (origine nesigură)

Indic.bibl: Ghinoiu, 2001: 102; Papahagi P., 1892: 350; Puşcariu, 1904: 255-259; Cosmulei, 1909: 8.

LÉPURE (ar), iepure, animal care dacă tăia drumul chiragiilor, aducea ghinion. (lat. leparem)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 49; Ciorănescu, 2001: 410.

LIGĂMINTU PĂRINŢÂLORU# (ar), legământul părinţilor pentru căsătoria copiilor. În trecut a existat obiceiul ca încuscrirea să se realizeze printr-un legământ între prieteni, înainte de naşterea copiilor. Dacă soţiile erau gravide, bărbaţii se legau prin cuvânt că, dacă unul avea băiat, iar celălalt fată, să devină cuscri. Această practică avea loc între familiile aceleiaşi comunităţi (*Fare**), mai ales la păstorii fărşeroţi. Cuvântul dat era respectat, iar când copiii împlineau vârsta normală pentru căsătorie (15-18 ani), aceasta se realiza. Chiar şi astăzi există amintirea acestei practici, ceea ce dovedeşte faptul că ea nu este foarte îndepărtată. De asemenea, era obiceiul ca să se decidă asupra logodirii copiilor încă de la vârste fragede. Copiii, de multe ori, se cunoşteau doar în ziua nunţii. Fetele erau căsătorite în ordinea vârstei, întâietate având cele mai mari. În Dobrogea, la fărşeroţi, am aflat următoarele: „În urmă cu 80-90 de ani se întâmpla aşa:

58. Nat (prunc) în leagân (leagăn)

dacă erau doi prieteni ziceau: «Dacă soția mea face băiat și a ta face fată, ne facem cuscri». Și rămânea o tradiție, un cuvânt, deși [copiii] nu erau născuți. Cuvântul era cuvânt! Gravide dacă erau, dacă făcea una fată și alta băiat se făceau cuscri." Sau: *„A existat obiceiul să programeze nunta înainte de nașterea copiilor?* Da. De când era gravidă. Ei se voiau ca oameni, se înțelegeau bine. Știau că sunt oameni avuți, că aveau bani. «Ne facem cuscri.» *Și dacă copiii erau fete, ce făceau?* Mai așteptau să facă un băiat, așa era obiceiul. *Și dacă nu le plăcea copiilor?* Dar nu conta! Bunicul meu era un om foarte mărunt, bunica era de o frumusețe rară. Eu nu-i știu, bunica a murit tânără. Dacă părinții au zis, că bunicul era bogat, au dat-o. Ea era săracă, erau săraci. Și bunicu', de frumusețe, a luat-o. Dar să știți că n-au trăit bine. Bunicul era un om foarte dur, rău, niciodată nu scotea bani din mână. Și ea a murit tânără, a lăsat cinci copii, toți mici, tata avea doi ani. Eu n-o știu pe bunica, dar povestesc bătrânii. Și ea când l-a văzut pe bunicu', era și puțin șchiop și ea era o fată înaltă, frumoasă, dar s-a dus viața." (ligămintu, lat. ligamentum; părinte, lat. parentem)

Indic.bibl: Burada, 1883a: 417; Țîrcomnicu, 2007: 112-113.

LIHOÁNĂ (ar), **LIUNCĂ** (mgl), lăuză, femeia care a născut. Perioada de 40 de zile de la naștere era deosebit de încărcată de credințe și obiceiuri de purificare, de înlăturare a duhurilor negative din jurul lăuzei. Exista o protecție pentru adăposturile sufletelor lăuzei și copilului. Cele dintâi sunt trupurile, cel al lăuzei și al copilului. Avem apoi hainele cu care se îmbrăcau cei doi, patul unde se odihneau, pentru copil leagănul, odaia cu lucrurile din ea, pragul fiind corespondența cu ograda casei. În afară de curtea casei nu se trecea decât în cazuri excepționale, când copilul era dus de nași la botez sau când lăuza mergea la biserică la 40 de zile pentru binecuvântare. Tot ce era în legătură cu aceste adăposturi trebuia purificat și protejat prin rituri străvechi. Forțele malefice (*Albele**, *Strigă**), astrele (în special luna), oamenii și animalele puteau intra sau influența negativ aceste adăposturi, aducând prejudicii lăuzei și pruncului. **1.** Lăuza se spăla într-un lighean, după care trecea peste el rostind formula: «*Tricui pisti amare și nu mi nicai*»; apoi trecea peste un cărbune de mangal aprins, rostind: «*Tricui pitu foc și nu mi arșu*». Înainte de aceste practici, moașa tăia în gol aerul din jurul lăuzei, în chip de cruce, cu o secure, pentru ca lăuza să fie ferită de *utențe* (dureri de cap cu amețeli). La fiecare tăietură lăuza întreba: «*Ci tali?*», iar moașa răspundea: «*Ți taliu utențile*». Această secure, împreună cu foareca cu care se tăia buricul, se punea sub perna lăuzei, iar în jurul patului se punea o frânghie care împiedica duhurile necurate să se apropie de pat. **2.** După naștere se aprinde, în odaia lăuzei, candela care arde necontenit 40 de zile, apoi se cheamă preotul, ca să facă agheasmă, cu care se stropește copilul, lăuza și toată casa. Apoi moașa, lăuza și toate femeile care au fost în casă înainte de sosirea preotului, se spală pe mâini cu acea agheasmă. Lăuza bea, în primele zile după naștere, untdelemn amestecat cu rachiu. Veneau apoi la lăuză trei, patru femei (vecine și rude), împreună cu moașa, cărora li se servea o masă. Acestea aduceau mâncare: pilaf, orez cu lapte, *tiăăñi* (gogoși mari), rahat. Gogoșile se puneau în farfurii, în număr impar, pentru ca lăuza să nu aibă, la următoarea naștere, gemeni. La plecare fiecare invitată își rupea un fir de ață din îmbrăcăminte și îl punea în scutecele copilului, ca să nu-i fure somnul (*s-nu-l'i furî somnulu*), adică să doarmă liniștit. La meglenoromâni moașa pregătea o turtă la împărțirea cărora veneau rudele. Acestea aduceau plocon pentru lăuză diferite alimente. O turtă specială se pregătea pentru copil. Aceasta era bună pentru ca lăuza, mâncând-o, să aibă lapte din abundență. Rudele lăsau la plecare câte un ban pruncului. **3.** Lăuza nu trebuia să fie lăsată singură timp de 40 de zile, până la botez, fiind supravegheată de un copil sau de

femei care dormeau în camera respectivă. Înainte de culcare se afuma cu tămâie camera. Tămâia şi jăraticul se scoteau la uşă, aceasta rămânând închisă până a doua zi dimineaţa. Explicaţia consta în faptul că femeile se temeau de luarea *Umbrei** sau de venirea *Ginţilor**. În cazul în care se întâmpla ca la lăuză să vină *ginţii şi s-o umbrească*, o femeie îi prepara următorul leac: „pun puţină miere într-un pahar de sticlă şi-l lasă trei nopţi afară ca să-l noureze. A treia zi pun în pahar o frunză de trandafir. Dacă frunza se suceşte şi ia forma de cuţit, bolnava va muri, iar de nu, îi dă bolnavei să guste de trei ori din miere şi se face bine". **4.** Nici un lucru din camera lăuzei nu se mai scotea afară pentru ca lăuza să nu-şi piardă laptele, iar copilul să nu devină risipitor. **5.** Curăţenia în camera lăuzei se făcea ziua, de către moaşă (în primele trei zile) şi de soacră sau o cumnată (până la 40 de zile), iar gunoiul era ars în curte. **6.** În a treia zi de la naştere lăuza îşi schimba hainele, iar lenjeria era spălată la un râu sau la o fântână de către moaşă. La fel, scutecele erau spălate trei zile de moaşă, iar apoi de soacră sau o rudă, femeie căsătorită. Acestea nu trebuiau lăsate afară după apusul soarelui deoarece urlă munţii *(munţâl'i aurlă)*. Ferestrele erau acoperite cu o pânză, iar patul copilului (leagănul) se plasa cât mai departe de ferestre sau uşă, pentru a nu fi expus la lumina lunii. **7.** Ca şi în alte societăţile tradiţionale şi la aromâni lăuza, până la 40 de zile, era socotită impură. Nu avea voie să privească icoana, să-şi facă cruce, să părăsească gospodăria, să iasă afară după apusul soarelui etc., spiritele rele putând să o afecteze. Fiind pângărită (*pîngînitî*), ceea ce atingea putea deveni necurat, impur. Nu putea să doarmă alături de soţul ei în acest interval de timp. Lăuza nu se întorcea cu spatele la prunc, existând credinţa că acesta s-ar putea îmbolnăvi de gălbenare. Dacă se întâmpla ca pruncul să zacă de această boală, se leagă la gâtul lui un fir de mătase galbenă şi un alt fir de mătase roşie şi, după ce stau puţin astfel, se pun pe ramura unui trandafir unde stă o noapte întreagă, a doua zi se ia firul cel roşu şi se leagă apoi la gâtul pruncului, iar cel galben se lasă pe trandafir. **8.** La megleno-români, în ziua naşterii, o fată mergea cu un ulcior de apă neîncepută şi cu un buchet de busuioc la biserică, pentru ca preotul să sfinţească apa. Ulciorul cu apă era apoi adus acasă la lăuză. Lăuza stropea cu puţină apă pe prunc şi apoi se stropea şi ea pentru ca să nu fie deocheaţi de femeile care veneau să-i vadă. **9.** La gât îşi punea o monedă mare sau inel legat cu aţă roşie de mătase şi un căţel de usturoi legat de maramă. **10.** Exista credinţa că *Sămovilele** caută să se atingă de lăuză ca să-i usuce sânul şi să rămână copilul fără lapte ca să moară. Tot pentru a împiedica Samovilele uşa camerei în care se află lăuza nu se deschide de seara până dimineaţa. **11.** Zânele, ielele, care stăteau în preajma casei în timpul nopţii erau împiedicate să pătrundă în casă. De aceea trebuiau să ştie oamenii, că orice treabă ar avea, chiar şi un musafir, să nu deschidă uşa noaptea, căci intră zâna. (lihoană, gr. λεχῶνα; liunkă, bg. leunka)

Indic.bibl: Caraiani, Saramandu, 1982: 381. 385-386; Neniţescu, 1895: 286; Cosmulei, 1909: 12-13; Burada, 1892: 40, 44; Ciotti, 1973: 52; Papahagi P., 1902a: 116-119, 123; Zuca, 1903: 5.

L'IRTĂCIÚNE (ar), iertăciune, formule şi gesturi prin care se cere iertare. **1.** Iertă-ciune la muribund, obicei prin care prietenii şi rudele îşi cereau iertare. De asemenea, persoanele cărora li s-a greşit în viaţă sau care erau certate, se duceau să se împace cu muribundul (*L'işurarea mortâl'i**); **2.** Iertăciune la logodnă şi nuntă. Există mai multe momente legate de obiceiurile de logodnă/nuntă când mireasa îşi cere iertare de la rude şi părinţi, fiindu-i date daruri (*Isusire**, *Meaşterea isusitei**). Un moment culminant este acela când mireasa este scoasă din casa părtintească şi înmânată mirelui. Informaţii de teren: „Fata când ieşea din casă pupa mâna părinţilor şi la prag se întorcea, făcea mătănii, după care ieşea cu piciorul drept din casă şi dădea cu piciorul la un pahar de apă." (fârşeroţi, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanţa) „Când venea

de la ginerica să ia fata, imediat trecea tata fetei, îi punea puţină apă aici, în colţul hainei, şi bea fata să nu-i uite pe părinţi. Zicea: «Bea de aici să nu-i uiţi pe părinţi!» Turna puţină apă aici [în colţul cămăşii] şi bea fata de trei ori, să fie iertată." (avdiliaţi, com. Techirghiol, jud. Constanţa) „Se ducea [alaiul mirelui] la mireasă şi îi cântau: «Ieşi măi fată frumoasă.» Nu icşea mireasa până nu era condusă de doi tineri, fraţi sau veri, care o dădeau în primire la ginerică. Ginerică lua doi cavaleri de onoare. Naşul trebuia să plătească nişte bani ca să intre la mireasă. Şi acolo ciorăvăială, arunca naşul bani." (fărşeroţi, Constanţa) „Naşul rămânea afară în timp ce naşa gătea mireasa. Două tinere necăsătorite scoteau mireasa în curte. Naşul stătea pe scaun având în faţă o măsuţă [pe care se aflau] o pâine şi două pahare în care se punea vin şi bani de metal. Mireasa era adusă de un copil numit *putcumnic*, împreună cu mirele, în faţa naşului. Se închina de trei ori (cu mâinile în şold se apleca de trei ori). Naşul lua amândouă paharele în mână, se ridica şi îi dădea miresei să bea de trei ori alternativ din cele două pahare. Începea să spună blugusoave (urări): «Sănătate!», «Copii mulţi, sănătoşi!» şi «Înţelegere!». Apoi răsturna paharele de vin, le aruncă jos şi copiii adunau banii. Mireasa avea pregătite florile pentru naşi, le punea flori în piept, le săruta mâna şi naşul îi dădea bani. Intra în casă cu mirii şi îi punea şi mirelui în piept o floare. Veneau socrii mici cu rudele şi începea iertăciunea. Socrul mic o preda pe mireasă la mire, moment în care cei de faţă plângeau. Socrul mic punea mâna dreaptă a ginerelui sus şi a miresei jos şi spunea: «- Cum Domnul cu tine, tu cu ea!» (Cum Dumnezeu are grijă de tine aşa tu cu ea). Soacra mică la fel, rudele la fel. Se ieşea din casă: socri mici luau pe tineri de mână, îi scoteau în faţa uşii şi dădeau naşei un cozonac (colac) pe care-l rupea deasupra mirilor şi-l arunca (în patru colţuri, în cruce: În numele Tatălui, al Fiului ....) Soacra mică pregătea miresei într-o batistă puţin grâu. Mireasa, după ce făcea doi paşi în faţă, îl arunca în trei direcţii. Ultima oară arunca şi batista. Se dansa hora nunului, se dădeau prosoape de borangic, naşilor, fârtaţilor. După ce pleca la biserică, tinerii o strigau dar mireasa nu se mai uita în urmă." (meglenoromâni, com. Cerna, jud. Tulcea) **3.** Ziua de Lăsata Secului (*Păresim'ile Mari**) se numeşte şi ziua Iertăciunii deoarece, în toate familiile, cei mai tineri merg şi îşi cer iertare de la cei mai în vârstă, simbolic, chiar dacă nu sunt certaţi. De asemenea, toate persoanele certate se împacă pentru a intra în postul Paştelui cu inima curată. Acest obicei prilejuieşte întâlnirea familiei. Nu se admite absenţa vreunui membru al familiei. (lat. libertare)

Indic.bibl: Ţîrcomnicu, 2007: 137-138.

L'IŞURÁREA MÓRŢÂL'I (ar), uşurarea morţii. În momentul în care nu se mai putea face nimic pentru bolnav (*când' şi'nchiseaşce calea lui*), familia încerca să uşureze moartea acestuia, satisfăcându-i toate dorinţele. Era obiceiul ca prietenii şi cunoscuţii să vină să-şi ceară iertare de la cel aflat pe pragul de moarte. Preotul venea şi-l spovedea, îl binecuvânta, săvârşind şi un sfânt maslu. Se aprindea lumânare la capul bolnavului şi candela de la icoană. Existau mai multe superstiţii legate de acest moment al morţii, crezându-se că dacă muribundul era dator nu putea să moară până nu-şi răscumpăra datoriile. Dacă agonia dura prea mult, atunci se treceau murindului câţiva bani prin mână, bani ce apoi se împărţeau numaidecât pe la săraci, căci se credea că el a rămas cuiva dator şi de aceea se chinuia şi nu putea să-şi dea uşor sufletul. Tot cu acest scop se măsura cu pânză de casă de mai multe ori lungimea corpului celui care murea, iar pânza aceasta se dăruia la săraci, pentru că astfel să fie plătită datoria ce uitase sau nu voise să o plătească. Uneori se desfăcea o scândură sau războiul de ţesut. Muribundul nu se lăsa singur pentru că aromânii considerau a fi păcat ca omul să moară nepăzit. Uneori se aşeza mortul pe un

aşternut, pe pământ, socotit ca loc unde se naşte şi unde trebuie să moară omul. Muribundul era aşezat cu capul la apus şi picioarele spre răsărit, apusul fiind văzut ca direcţie pe care mortul trebuia s-o urmeze în călătoria spre lumea de dincolo. Cei din familie se închinau necontenit şi făceau mătănii ca să-i uşureze moartea. Când murindul aiura, se credea că vorbea cu spiritele, şi mai ales, că protesta în contra celor necurate, care îl învinovăţesc şi vor să-l ia cu ele în iad. Întâlnim, deci, la aromâni, principalele elemente călăuzitoare atestate în mare parte şi la celelalte comunităţi româneşti nord şi sud-dunărene, meglenoromâni, vlahi timoceni, istroromâni şi dacoromâni: coborârea pe pământ a muribundului, aşezarea mortului pe direcţia est-vest, arderea unei lumânări din ceară timp de 40 de zile, de lungimea mortului, încolăcită, simbol al drumului lung care separă lumea de aici de lumea de dincolo, spargerea oalei pe prag la ieşirea mortului, reprezentând scoaterea sufletului mortului din casă prin distrugerea violentă a oalei de lut în care s-a cuibărit, nunta postumă ş.a.

Indic.bibl: Ghinoiu, 2001: 179; Neniţescu, 1895: 437; Papahagi P., 1900: 258.

L'IŞURÁREA NÁŞTIRL'I (ar), uşurarea naşterii, se realiza de către moaşă şi femeile prezente la naştere, prin practici cu rol purificator sau simulator al naşterii. O primă categorie o reprezentau rugăciunile, mai ales cele închinate Maicii Domnului, protectoarea femeilor gravide. O a doua categorie era constituită din simulările trecerii uşoare a unor obiecte prin altele, desfacerea unor flori, lacăte etc. Alte obiceiuri erau: suflarea în sticle, plimbarea prin încăpere, înghiţirea unor substanţe (ulei, apă etc.), stropirea cu apă, afumarea cu tămâie, aducerea de busuioc, încălzirea hainelor şi a cărămizilor, spălarea cu apă sfinţită etc. Existau interdicţii ca femeile să taie păsări sau animale, deoarece exista credinţa că vor naşte cu greutate sau le vor muri pruncii. La meglenoromâni, în cazul în care femeia nu reuşea să nască mai multe zile, i se dădea să bea apă din cizma dreaptă a soţului ei, iar lada de haine a femeii rămânea deschisă până după naştere. Baba, când sosea la gravidă, „o atingea cu colţul hainei, zicând: *naşcere uşoară!*" Din altă relatare, la grămosteni, „moaşa muia într-o găleată cu apă colţul drept, de jos, al *poalei* (şorţ) şi atingea cu el gravida, pe spate, de trei ori, spunând: *lifturiñi bunî (lişoarî)* eliberare (uşurare, adică naştere) bună (uşoară)." Pentru a uşura naşterea, moaşa aducea o iarbă (floare), numită *Mâ'na a li Stă-Mărie** (Mâna Sfintei Marii), care, pusă în apă, se deschidea imediat. Apa din vas era dată gravidei să o bea şi restul era aruncată peste corpul ei. Un alt obicei consta în introducerea unei pietricele pe la gâtul cămăşii gravidei şi lăsată să cadă pe la poale, după care se spunea: «*cumu cadi cheatra, aşi s-cadî tecnulu*» (cum cade piatra, aşa să cadă fătul). Sau se lua un ou al unei puici, o suveică şi o piatră de trăsnet şi femeia însărcinată le trecea prin cămaşa de pe ea şi zicea: «*cum face gălina oulu, aşi s'fac mine miclu*» (de trei ori); «*cum treace suvalniţa pitru arăzboiu, aşi s'treacă miclu pitru mine*» (de trei ori); «*cum cade sfulgul curând, aşi s'cadă şi miclu ditru mine*». Gravidei i se dădea să bea «leşivă» (leşie) amestecată cu untdelemn. Apoi se încălzea o cărămidă şi se stingea cu ulei sub ea. Gravida era stropită de femei, din gură, cu apă pe faţă. I se aducea apă sfinţită (*lifchia, ifcheilu, apa lihoanîl'ei, aăeazmii*) de la biserică, din care femeia bea şi se spăla pe faţă.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 305; Papahagi P., 1902a: 116; Neniţescu, 1895: 284; Caraiani, Saramandu, 1982: 379-380; Cosmulei, 1909: 11.

LOARI DI LUNĂ (ar), luare de lună, denumire populară dată unei boli a copiilor care are ca simptome friguri cu diaree. Pruncul nu dormea noaptea, plângea, nu sugea (*acaţă*) ţâţa. Pruncul nu trebuia lăsat singur, iar leagănul nu se lăsa în faţa uşii sau a ferestrei. Copilul luat de lună se observa datorită agitaţiei, plânsului, îmbolnăvirii

etc. Pentru a fi vindecat se aştepta să fie din nou lună nouă (*Lună noauă**). Moaşa (*Babă**) lua un ou proaspăt, un vas din aramă şi un semn de la copil. Se rostea numele copilului în timp ce baba descânta. În apa din vas se spărgea oul şi se acoperea cu semnul copilului (bluziţă, cămăşuţă etc.). Apoi naşul era lăsat afară, peste noapte, la lună sau sub un trandafir (această floare era invocată şi în cântecele de leagăn, având virtuţi benefice asupra pruncului). A doua zi, copilul era spălat, pus în albie, iar deasupra i se ţinea un ciur întors invers, prin care se vărsa, în capul copilului, conţinutul vasului (apa cu ou). Acest ritual se făcea de trei ori. În alte zone, tot pentru aceeaşi boală, se dădea copilului să înghită o linguriţă de funingine cu lapte. Din alte relatări aflăm că acel ou era analizat şi se făceau interpretări după transformările pe care le suferea, socotindu-se că acestea au fost provocate de forţele lunii. Cămăşuţa noului născut căpăta astfel darul de vindecare. „Când muma voieşte ca copilul să nu mai fie ferit de lumina lunii, atunci îl scoate în faţa ei şi îl promite zicându-i: *ţi-l dau slab şi mic, s-mai-l dai gione mare* (ţi-l dau slab şi mic, să mi-l dai voinic mare), din momentul acela copilul nu se mai fereşte de lumina lunii şi nici se teme că va fi luat de ea." Sau: „Dacă vreodată copilul mic se îmbolnăveşte de lună, atunci poţi să-l îndrepţi spre lună astfel: mama ia pe copil şi, cu acesta în braţe, iese noaptea la lună; apoi îl aruncă (îi face vânt, îl îndreaptă) de trei ori spre lună astfel: Până acum, Mărioară sau Nicu, mamă ţi-eram eu; de acum înainte, eu îţi sunt vitregă, iar mamă ţi-e luna. Aşa spune de trei ori şi durerea (boala) de lună îi trece." Sau: se închina copilui de trei ori la lună, rostindu-se formula prin care mama renunţă la copil iar luna devine noua mamă: «*Până tora x*... (numele copilului) *eu ţă eram dadă; di aua şi nclo mine ţi escu nearcă şi luna ţi este dadă*». (loari, lat. levare)

Indic.bibl: Papahagi P., 1905: 249, Papahagi P., 1900: 303; Cosmulei, 1909: 16.

LUNĂ (ar), **LÚNĂ** (mgl), luna, satelitul natural al pământului, de ale cărui faze sunt legate credinţele următoare: **1.** Dacă luna este în creştere în momentul când o femeie naşte, următorul copil va fi de acelaşi sex, iar dacă luna este în scădere, viitorul copil va fi de sex diferit. **2.** Eclipsa vesteşte pieirea păgânilor. Există şi credinţa că e bine să începi un lucru important. **3.** Multe credinţe sunt legate de prima fază a lunii, numită *Luna noauă**. (lat. luna)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 46; Papahagi P., 1900: 339; Papahagi T., 1923: 127.

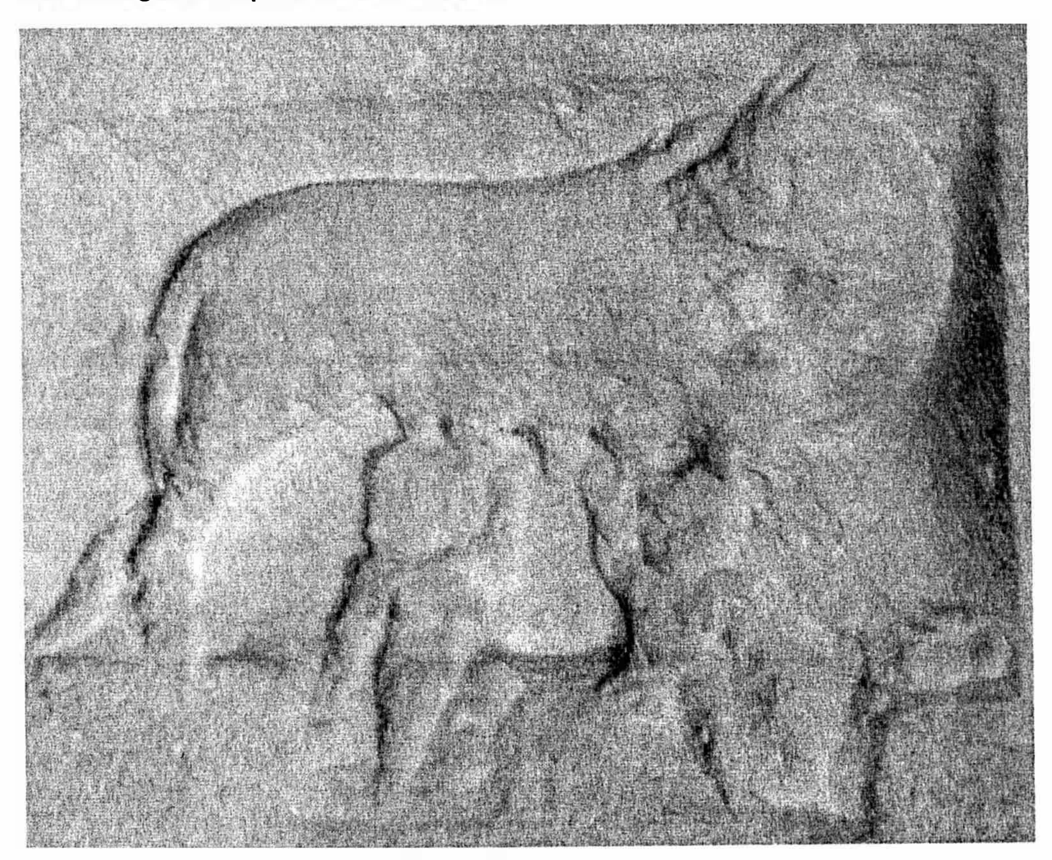
LUNĂ NOAUĂ (ar), lună nouă, prima fază a lunii când aceasta se interpune între Pământ şi Soare şi nu este vizibilă decât treptat, ca o semilună subţire, când merge spre faza primului pătrar: **1.** În noaptea cu lună nouă fetele invocau puterea acesteia pentru a avea bunăstare în timpul anului, aşa cum rezultă şi din următorea informaţie: Când este lună nouă înaintea Paştelui, fetele se strâng în curte cu un *ghium* (cană de metal, pe turceşte *ibrik*) plin cu apă, cu o pâne întreagă *crăvealie* şi cu un inel sau un *minghiuş* (cercel) de argint şi zic: «*Lună lună nao.../ Dă-mi cămaşe nao,/ Ş'ţi dau patru uao,/ Ş'ţi li bagi tu fraşe [fărus] Ş'ţi li mâçi [mănânci] ti paşce.*» şi pun pâinea pe cap. Atunci Paştele se aşteaptă cu *birichete* şi toamna cu abundenţă în cereale. **2.** Înaintea sărbătorii de Paşti, copilul cel mai mic era scos de mamă, punându-i-se un colac în cap, la lumina lunii. În timp ce se rotea mama de trei ori în jurul copilului, acesta rostea următoarele versuri: «Lună, lună nouă,/ binele (fericirile să fie) ca roua,/ cât nisip (e) în vie,/ (aşa plină să fie) punga tatălui,/ câtă spuză în casă,/ atâţia oameni să fie la masă,/ tu ca mine,/ eu ca tine.»; «Lună, lună nouă,/ cât timp în vale,/ (aşa să fie plină cu parale) punga tatălui,/ iar eu ca tine.»; «Bine ai sosit, lună,/ luna Paştilor, întregi (sănătoşi) ne ai aflat,/ întregi (sănătoşi) să ne laşi,/ la nu mai întregi să ne găseşti.» După ce intra în casă copilul, toţi membrii familiei împărţeau

colacul. Obiceiul se făcea pentru a avea noroc în tot cursul anului: «binele nu-i va lipsi din casă şi luna, la anu, îl va găsi tot aşa de bogat, după cum a lăsat pe copil.» **3.** În restul anului, când era lună nouă, trebuia ca oamenii să se ferească de a vorbi, pentru că atunci însemna că îi va merge rău (atunci se arunca în luna nouă toate bolile de către femeile care descântau). **4.** Nu era bine să începi un lucru în noaptea cu lună nouă. De asemenea, nu trebuia să-ţi speli capul cu apă caldă, pentru ca să nu-ţi cadă părul.

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 525-526; Papahagi, P, 1900: 339, 753-754.

LUP (ar, mgl), lup, animal sălbatic venerat, mai ales de popoarele a căror ocupaţie era păstoritul, pentru a nu produce pagube. Lupul a fost totemul dacilor, cel mai mare trib tracic. Legat de lup, la macedoromânii existau următoarele credinţe: **1.** Dacă lupul apărea în sat, vestea nenorociri. **2.** Dacă îţi apărea în drum era semn bun. **3.** Se credea că există un păr în coada lupului care are puterea de a face un bărbat atrăgător pentru femei. În acest scop se încerca obţinerea lui şi, înainte de a împuşca lupul, să rosteşti: «*ţini-ţ perlu, lupe!*», pentru a nu-l arunca. **4.** Oile nu se numărau corect, pentru a nu le mânca lupii. **5.** Lupoaica era venerată şi nu trebuia împuşcată. La vederea ei, aromânii strigau: «Să trăiască lupoaica!» **6.** Se credea că lupul este creaţia dracului şi a fost pus de Dumnezeu să-l alerge pe drac. **7.** *Sânţii Surghináţi** celebraţi în perioada 11-23 noiembrie, erau patroni ai lupilor. (lat. lupus)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 49-50; Papahagi, 1923: 129, 131.

59. Lupoaica alăptând pe Remus şi Romulus, simbolul Romei

M

MAIU (ar), mai, a cincea lună din an, era nefavorabilă căsătoriilor. (lat. maius)

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 87.

MANETEA (ar), înțelegere orală între părinți pentru logodirea copiilor, desfășurată la *Pruxunit**, pețit.

Indic.bibl: Țircomnicu, Wisoșenschi, 2003: 87-88.

MÁNGU (ar), măgădău, personaj din ceata căpitanilor mascați care colindă la Lăsata Secului *(Pareásin'ile mări*)*. În ceata de căpitani erau doi bărbați care interpretau rolul de *mangă*. Aceștia erau îmbrăcați în haine negre, aveau peruci cu părul lung negru și erau înarmați cu câte o sabie mare sau o cravașă. Ei aveau rolul de a apăra *Moscupolea** (ciobănița) de alți căpitani care încercau s-o fure. Duminica ceata colinda de la casă la casă, iar luni făceau o petrecere cu banii și alimentele căpătate. (alb. mangu)

Indic.bibl: Nicolau, 2001: 36.

MÁRȚ, MÁRȚĂ, MÁRȚÎ (ar), **MARTS** (mgl), marți, a doua zi a săptămânii, era considerată nefastă (*tersă*), motiv pentru care nu se făceau călătorii. (lat. martis)

MÁRȚU (ar), **1.** Denumire dată lunii Martie, cap de vară (*caplu di veară*) – prima lună din anotimpul primăverii și din calendarul roman. **2.** Mărțișorul, substitut al anului, alcătuit din două fire din lână răsucită, bicolore, alb și roșu, de care se agăța o mărgică sau un ban, în prima zi a lunii martie, având puteri protectoare pentru fetele și femeile care-l purtau. Márțu se lega și la ușa animalelor, la grajd, se punea la gâtul mieilor, mânjilor și iezilor. La copiii nou-născuți, de asemenea, se punea mărțișor, pentru a-i feri de deochi. Márțu se purta la mână, gât, picior și brâu toată luna martie, apoi era scos și legat de ramurile pomilor fructiferi sau se punea sub o piatră de unde se credea că va veni rândunica să îl ia. Mamele credeau că pomii vor rodi abundent, iar copiii credeau că rândunelele le-ar aduce haine noi de Paști. **3.** La 1 martie se împărțeau turte mici, special făcute pentru această zi. Aceste turte se coceau în ajun, cu zahăr și fructe dulci, smochine, curmale, stafide. Tot în această zi era obiceiul ca fiecare membru al familiei să pună în vatră câte un lemn, care duce cu gândul la *Babnic**, butucul de Crăciun, luând în considerare că 1 martie reprezenta ziua Anului Nou în calendarul roman. **4.** Legenda lunii Martie, a zeului Mart: „Odată, încă din timpul verii, cele douăsprezece luni ale anului s-au înțeles să pună într-un butoi struguri, și, după ce strugurii vor fermenta, vinul să-l bea toți împreună, ca frați și ca tovarăși. La aceste cuvinte Mart se scoală și zice: - Eu cel dintâi voi băga vin în butoi și după mine să puneți toți. Au pus și ceilalți și după puțin timp vinul a fermentat și s-a făcut cum e mai bun de băut. Mart, care pusese cel dintâi struguri, zice celorlalți: - De vreme ce eu cel dintâi am pus struguri în butoi, tot eu voi începe să beau. - Bine, răspunseră celelalte luni. Atunci a deschis cepul butoiului și bău, bău până ce n-a mai rămas decât drojdia. După Mart venea April. Când acesta s-a dus la butoi, gura lăsându-i apă de sete după

60. Márțu (mărțișor) agățat pe o creangă

vin, ce să vadă? Butoiul era răsturnat şi nicio picătură măcar nu mai curgea din el. Văzând aceasta, el s-a supărat pe ceilalţi tovarăşi. Aceştia îl ascultă, se supără şi se gândesc ce să facă. În cele din urmă au convenit că Ianuar să bată pe Mart pentru minciună şi furtul ce a comis. Ianuar l-a apucat, a luat o bâtă şi i-a tras o mamă de bătaie până ce a zis *aman!* I-a luat şi dreptul, ca anul să înceapă cu Ianuar, nu cum începea înainte vreme cu Mart. Bietul Mart, când îşi aminteşte că a băut vinul şi că i-a înşelat pe ceilalţi tovarăşi, râde şi face timp frumos; dar, când îşi aminteşte de bătaia pe care i-a dat-o Ianuar, plânge, plouă şi ninge; şi devine foarte rece. De aceea lumea zice de luna lui Mart: «Mart îl cheamă şi haz face/ Aci-i cald, aci e rece». Şi astfel bietul Mart a rămas ruşinat şi urât de ceilalţi tovarăşi ai lui." (a se vedea şi întovărăşirea copiilor, *Suţata**) (lat. martius)

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 525; Macedoncanul, 1904b: 68; Papahagi P., 1923: 68.

MASA A LI STĂ-MĂRIE (ar), Masa Sfintei Marii, ospăţ dat în a treia noapte de la naşterea copilului, pentru îmbunarea *Mirelor**, ursitoarelor (loc. Meţova). A se vedea *Pugunic**. (masă, lat. mensa)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 10; Ciorănescu, 2001: 494.

MAVHISTRE (ar), măiestre, păsări cu puteri supranaturale, care se pot transforma în prinţese. Măiestrele, în spaţiul balcanic, pot fi socotite rândunicile. (et.nec.)

Indic.bibl: Şăineanu, 1887: 187.

MĂΓÍE (ar), magie (*Amaie**), practică prin care se produce un efect supranatural, invocându-se puteri dincolo de înţelegerea omenească. (gr. μαγεια)

MĂMUŞ (mgl), naş, persoană care botează un copil, devenind rudă spirituală, protector al acestuia. (bg. mamus)

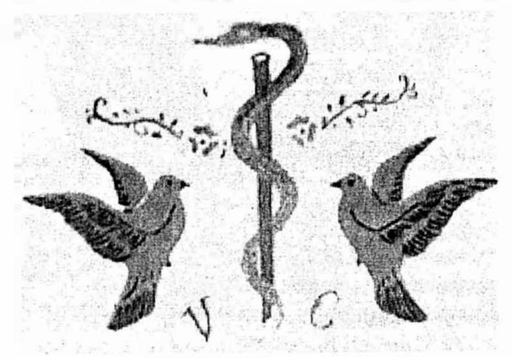
MÂ'NĂ A LI STĂ-MĂRIE (ar), Măna Sfintei Marii, floare (limbariţă) care era folosită în terapeutica populară pentru uşurarea naşterii. Această floare avea calitatea de a se deschide îndată ce era pusă în apă, simulând naşterea uşoară. (mână, lat. manus)

MÂNÓKIR, MĂNÓKIR (ar), amuletă purtată la gât împotriva duhurilor rele. Aceasta era făcută din argint sau corn de rinocer, cu imaginea unui sfânt şi se aduceau de la Muntele Athos sau Ierusalim. (gr. μονόεχρος)

MÂSCĂ (ar), felcer. *Mâscaţi*, vraci nomazi, mai ales albanezi, care vindecau pe baza experienţei amestecată cu superstiţii. (et.nec.)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 222-223.

MEAŞTIREA ISUSITEI (ar), cinstirea miresei în ziua nunţii. Obicei de nuntă prin care mireasa îşi lua binecuvântarea de la părinţi înainte de a pleca la cununie. Era scoasă din casă de doi bărbaţi, tatăl şi un frate sau unchi, se întoarcea în prag şi se închina de trei ori, vărsând un pahar de vin. Femeile intonau cântece, în timp ce mireasa şi celelalte femei plângeau despărţirea. Apoi mireasa era dată în primire socrului mare. Mireasa se prindea pentru ultima dată în cor, alături de părinţi. Înainte de a pleca

61. Rândunele şi şarpe

62. Scoaterea miresei din casă

alaiul din gospodăria socrilor mici, tinerii cereau mirelui plată pentru muzică. După ce acesta plătea, alaiul se îndrepta spre biserică, unde se săvârşea cununia religioasă. (mescu, lat. miscere)

MER (ar, mgl), măr, fruct substitut viriloid feminin, mărul roşu (*mer aroşu*) simbolizând fata ajunsă la vârsta de măritat. Trei mere roşii se împlântau în cele trei braţe ale flamburii, steagului de nuntă. Jocul flamburii reprezintă o iniţiere sexuală a tinerilor miri, steagul fiind substitutul viriloid al ginerelui, iar fructele (merele) al miresei. Substituirea miresei cu mărul, ca de altfel şi cu colacul sau pâinea proaspătă, al fetei tinere în general, rezultă şi din următoarele proverbe aromâneşti: «*Ş-auşlu câtu-i di auş, tot lo-ariseaşti merlo-aroş*» (Şi moşului, cât e de bătrân, tot îi place mărul roşu (femeile, fetele frumoase)) sau «*Auşl'i vor pâni moali*» (Bătrânii iubesc pâne moare, adică femei tinere). (lat. melum)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 432.

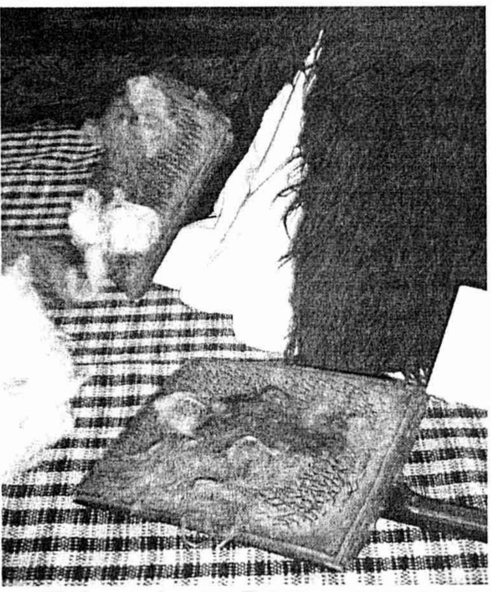

63. Obicei de nuntă, mireasa primeşte un măr

MINAZI (ar), Sf. Mina, sfânt sărbătorit la 11 noiembrie, având puterea de a lega gura lupilor, imaginar, prin legarea foarfecii de tuns oile sau a pieptenilor de tras lâna. Sf. Mina este primul din cei 12 *Sânţi Surghináţi**. Când femeia ia pieptenii de tras lâna şi-i leagă cu aţă, altă femeie din casă o întreabă de trei ori: «Ce faci, mamă?» (sau mătuşă, sau orice i-o fi). Ea răspunde că leagă gura lupului: «*Cheatră-n gură-l'i*» (piatră în gura lui!).

Indic.bibl: Papahagi T., 1923: 52; Papahagi T., 1979: 314; Capidan, 1926: 128.

MÍRĂ (ar), **RĂŞNIŢILI** (mgl), **1.** Soartă, ursită, viaţă predestinată, hotărâtă la naştere. **2.** Ursitoare, zână care hotărăşte calităţile şi durata vieţii unui om, încă de la naşterea lui. La aromâni şi meglenoromâni, ca în tot spaţiul sud-est european, există credinţa străveche în cele trei ursitoare care decid, în a treia noapte de la naştere, soarta copilului. Găsim o literatură populară bogată privind imposibilitatea schimbării voinţei ursitoarelor. Cuvântul *ursire* există cu sensul de poruncire, stăpânire. La fel *ursescu* (vb.) înseamnă poruncesc, ordon, stăpânesc, ca de altfel şi *ursitóru* (adj.) cu sens de poruncitor, stăpânitor. Meglenoromânii folosesc denumirea de *răşniţili, nărăşnitsili*. Dar avem şi alte sensuri ale cuvântului, ne informează Densusianu: „Dr. *scrisa* cu înţelesul de „ursită, soartă" îi corespunde ar. *scriata* şi *scriitura*, cum în amândouă dialectele *a scrie* înseamnă „a hotărî soarta cuiva, a meni", şi la baza lor stă credinţa că destinul fiecăruia e însemnat, scris de Ursitoare într-o carte." În aşteptarea celor trei mire aromâncele pregăteau turte şi colaci. „Se pune un băiat sau fată ca de vreo 12 ani, a cărui părinţi trăiesc, ca să frământe o turtă micuţă, făcută din aluat

64. Scamnu (keaptân'il'i) pentru alcătuirea caierelor de lână

nedospit, care se coace în vatra casei în cenuşă; acea turtă se pune sub perna pruncului şi se păstrează 40 de zile; dacă este băiat, se mai pune o pungă cu bani, o armă, o carte, călimară, hârtie şi o pană, şi alte obiecte după profesiunea ce părinţii doresc să o îmbrăţişeze; dacă este fată i se pune ac, degetar, foarfeci şi altele." Lăuza avea darul de a auzi sau visa ceea ce urseau cele trei mire copilului. Primele două vesteau lucruri generale din viaţa copilului iar cea de-a treia hotăra soarta (firul vieţii, întâmplările importante). Ultima avea drept de viaţă şi de moarte asupra copilului. Pentru a sărbători această zi se tăia o oaie sau un berbec şi se chemau femeile din sat împreună cu naşa la masă (denumirea petrecerii era *Pugunic**). Pe masă, deasupra unei felii de pâine, femeile lăsau bani, adresând urări noului născut. Aceşti bani erau luaţi de naşă şi dăruiţi lăuzei, care-i cosea pe faşa sau basmaua (*ciuvré*) copilului. Celor trei mire, pentru a fi favorabile copilului, li se pregătea masă şi pahare cu apă. Caracteristic pentru ocupaţiile pe care trebuiau să le urmeze copiii este şi cântecul de nuntă din momentul prinderii miresei în horă, ca iniţiere pentru tânăra femeie şi pentru vestirea de prunci care să îmbrăţişeze meserii specifice şi utile comunităţii: «*Albă si-ñ ti ved, lea sor,/ Ţi-ñ-ti alincişi n cor,/ Ca s-nă faţi nao ficiori,/ Ca luţeafiri şi ca sori./ Doi si-l' băgăm picurari,/ Ca s-n'adară untu şi-caş./ Doi si-l' băgăm părmătari,/ Ca s-n'adară fustañi nale./ Doi si-l' băgăm hrisiţi mari,/ S-nă facă neale şi minghiuşi,/ S-n'adară căldări şi căldăruşi./ Maşi unlu s-lu faţim capidan,/ Ca şi-apară optul'i fraţi;/ Ia, tradziti corlu şi giucaţi!*» (În transpunere): Fericită să te văd o soră,/ Care mi te-ai prins în horă,/ Ca să ne faci nouă feciori,/ Ca luceferi şi ca sori:/ Doi să-i facem păcurari;/ Ca să ne aducă unt şi brânză./ Doi să-i facem negustori,/ Ca să ne facă rochii nouă./ Doi să-i facem mari argintari,/ Ca să ne facă inele şi cercei,/ Să ne facă căldări şi căldăruşe./ Numai unul să-l facem căpitan,/ Ca să apere pe cei opt fraţi;/ Ia, trageţi hora şi jucaţi!" Momentul pregătirii mesei ursitoarelor este înfăţişat astfel: „Venirea *Mirei* se face cunoscută celor din casă printr-un mic semn ce se iveşte pe nasul copilului. Lăuzei i se dă să mănânce într-o tavă din trei feluri de bucate. Împreună cu dânsa mănâncă şi trei fetiţe, ce au părinţi şi care reprezintă pe cele trei *mire*. După ce lăuza a isprăvit de mâncat, restul bucatelor se pun cu farfuriile pe un scaun lângă icoana sfântă, ca să vie *Mirele* să mănânce. După ce s-au ridicat oaspeţii de la masă, un băiat umblă cu o tavă la toţi şi adună mahmudele, care mai apoi se cos la fesul copilului. Pe la miezul nopţii pleacă oaspeţii pe la casele lor. Moaşa rămâne mai la urmă. Ea cere să-i aducă puţin grâu, un nasture de argint, o căpăţână de usturoiu şi puţin lulachiu. Toate acestea le amestecă, le înfăşoară într-un petec de pânză şi le pune lăuzei subţioară. Această legătură o poartă lăuza tot timpul lăuziei. (Clisura)" Ospăţul ursitoarelor are diferite denumiri: *Pugunic** (Cruşova), *Masa a li Stă-Mărie** (Meţova). (miră, gr. μοιρα; răşniţili, bg. răsnika)

Indic.bibl: Burada, 1892: 43-44; Caraiani, Saramandu, 1982: 387; Papahagi P., 1909: 256; Capidan, 1942: 79-80; Densusianu, 1926: 311; Cosmulei, 1909: 9-10.

MOÁŞE (ar), **BÁBIŢĂ** (mgl), moaşă, femeie bătrână, *Babă**, care cunoaşte practicile de medicină populară şi care datorează metodele de vindecare experienţei împărtăşite de la o altă femeie, împletită cu credinţe tradiţionale. Moaşa vindecă gratuit, ajută femeia la naştere, de ea fiind legate multe credinţe privitoare la protejarea vieţii copilului şi a lăuzei. (ct.nec)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 223-224; Atanasov, 2008: harta 488.

MUL'EÁRE PURTARICĂ (ar), **MULÁRI GREÁUĂ** (mgl), femeie cu primul născut, nume dat femeii care trebuie să nască pentru prima oară. Mama ei trebuia să facă multe daruri primului nepot. Ea venea împreună cu rudele la lăuză şi aducea ca daruri: ciorapi, un *culac* mare, *Pituroane**, aceste daruri numindu-se *Pugunic**. (mul'eáre, lat.

mulier; purtarică, gr. πρωτάριχος)

Indic.bibl: Nenițescu. 1895: 306-307.

MUL'EÁRE STEÁRPÎ (ar), **MULÁRI STEÁRPĂ** (mgl), femeie stearpă, era desconsiderată în comunitate și familie considerându-se că n-au gustat din iubirea de mamă, n-au suferit întristări și necazuri, nu așteaptă să sărute cununiile copiilor, nici să se bucure de nepoți. În scopul de a rămâne însărcinate, femeile sterpe mergeau la biserici și mănăstiri pentru molifte, citiri, aprinderi de lumânări, rugăciuni etc., în mare parte închinate Maicii Domnului, protectoarea femeilor gravide. La Lăsata Secului țineau post negru (*Trimir**). Existau și alte remedii ca: masarea pântecului de către babe; femeile din Bitolia, mergeau în ajunul sărbătorii Sf. Gheorghe, la o peșteră de lângă oraș, Oreova, și se suiau pe o piatră de la «moara cea strâmbă», ce ar fi având virtutea de a da naștere de fii. Grăsimea de porc și de lup era folosită pentru fertilitate. Obiectele care veneau în contact cu mirii la nuntă aveau virtuți fertilizatoare (bomboanele și grăunțele de grâu și orz aruncate de nașă în biserică, în timpul nunții).

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 282.

MUNUMNEAȚ (ar), lunatic. Tinerii și copiii dintr-o familie care erau născuți în aceeași lună erau considerați lunatici, având interdicție de a participa la nuntă (înmormântare) fără a li se face o pregătire specială care consta în separarea (izolarea) de persoana (lunatică) care părăsea familia. În cazul în care unul dintre ei era separat de comunitate prin căsătorie sau moarte, trebuia ca celălalt să fie îndepărtat și supus unui rit de vindecare timp de 40 de zile. În cazul decesului unuia din frați, celuilalt i s-a luat lungimea cu o ață și i s-a legat în brâu un lacăt care a fost spart după 40 de zile. În cazul în care se năștea un copil într-o familie care avea și un deces, copilul era ferit de a vedea mortul, punându-i-se în brâu o cheie. De asemenea, fratele lunatic era închis în timpul nunții, în momentul în care celălalt părăsea familia (casa), precum și în timpul cununiei, existând credința că, dacă îl vede pe cel cununat, va muri. Obiceiul este răspândit și pe teritoriul României și în zona Timocului.

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 37.

MOSCUPOLE (ar), ciobăniță, personaj feminin din ceata mascaților de la Lăsata Secului de *Pareásin'i**. Ciobănița purta haine făcute special, un costum de culoare deschisă. Ea era apărată de *Mángu**, pentru a nu fi răpită de căpitani. Numele vine de la denumirea vestitei metropole aromânești Moscopole, oraș din sudul Albaniei, distrus în 1788 de albanezii musulmani.

Indic.bibl: Nicolau, 2001: 36.

MURMIN'E (ar), **MURMIN'I** (mgl), primele 12 zile ale lunii august care pot prevesti timpul pentru anul care va urma. Prima zi era reprezentată de luna august, a doua de septembrie și așa mai departe. Astfel, dacă ziua este călduroasă sau friguroasă, luna respectivă va fi la fel. Păstorii aromâni din Pind se orientau prin acest procedeu pentru a afla dacă trebuiau să se aștepte la o iarnă ușoară sau grea. (gr. ημερομινια)

Indic.bibl: Zuca, 1904b: 302-303.

MUȘATA LOCLUI (ar), **UBĂVIL'IA LOCLUI** (mgl), frumoasa locului, frumoasa pământului, zână, personaj de basm, un fel de Ileana Cosânzeana. (loc, lat. locus)

Indic.bibl: Capidan: 1932: 522.

MUȘATE (ar), *Albe**, iele, zâne fecioare, îmbrăcate în alb, cu apariție în perioada verii, având puteri miraculoase asupra oamenilor, cărora le provocau, în cea mai mare parte răul, dar prin înduplecare îi și ierta, însănătoșindu-i. Zânele au diferite denumiri: albele, mușatele, zânele, dulcele. Cel mai uzitat nume este *albele*, datorită apariției, conform imagologiei populare, exclusiv în rochii albe, iar atributul de mușate (frumoase) se crede că este un termen de exorcizare, pentru a le îmbuna. L. Șăineanu, publica informațiile obținute de la M. Iutza din Crușevo: „*Albili* sau *Mușatili* sânt niște zâne, cari, în timpul nopții, umblă prin prejurul caselor (*pitu 'chicute*), pe lângă streașine. Ele lovesc cu boală (*agudescu, închicutează*) pe toți aceia cari, în timpul nopții, stau în *chicute* sau se p... în acele locuri. De aci zicătoarea foarte obicinuită:

«*Nu ti chişe tu (în) chicute, că ti'nchicutează*». Suferindului de *închicutare* sau dambla îi se zice: «*Albă şi haritoasă vine, albă şi haritoasă s'fugă (s'ducă)!*»." Din altă sursă, A. Bagav, citat de P. Papahagi şi L. Şăineanu: „*Ielele*, la Macedo-Români, pretutindenea se numesc *Albile*, iar nu *muşatele*. Credinţa populară le atribuie aceeaşi putere răufăcătoare ca şi lelelor, adică: paralisarea diferitelor membre şi părţi ale corpului, a limbei, a auzului chear. Expresiunile consacrate pentru a desemna pretins boală căpătată de la *Albe*, sînt: *agudit de (di) Albe* (lovit de lele) sau *loat de Albe*. Adjectivul *muşatele* (frumoasele) este mai mult un termen de exorcizare. Când cineva e *agudit di Albe*, vin babele cunoscătoare de leacuri şi, după ce întrebuinţează tot ce tradiţiunea le-a lăsat pentru a face, ca *Albele* să se milostivească a ieşi din corpul celui lovit de dânsele, stabilesc apoi o conversaţiune directă cu dînsele (Albele) şi, mângâindu-le, le dau numele cele mai desmerdătoare, de pildă: Ieşiţi, lea *muşate*, lea *bune*, etc. etc. şi alte calificative de felul acestora. Locuinţele lor, sub cerul liber, par a fi lacurile, dumbrăvile, dar mai cu seamă cimitirele şi streaşinile caselor. Superstiţiunea populară, care le dă puteri supraomeneşti, face, ca mai ales copiii să nu îndrăznească a trece seara prin cimitire şi să se ferească de a face necurăţenii de desubtul streaşinelor, căci picăturile (*chicutele*) lor ar avea acelaşi nenorocit efect asupră-le, ca şi când le ar întîlni sau le-ar vedea undeva. Întrucât priveşte îmbrăcămintea, numele lor o arată îndeajuns: giulgiul, cu care au fost acoperite, în momentul încetării din viaţă, spre a fi îngropate." Iar de la Lăzărescu-Lecanta, Şăineanu prelua următoarele informaţii: „*Dzănele, Dulţele, Muşatele, Albele* sunt epitetele ce dau macedo-romàncele *Ielelor*. În Ohrida, pe lângă aceste numiri, le mai zic şi *Arghiandele*, şi anume când este vreo vijelie mare şi vântul suflă fluerând, atunci se zice, că trec Arghiandele. În Bitolia, Prilep, Veles şi în câteva părţi, unde românii au venit în contact cu bulgarii, le zic şi *Samovile*. Când o romàncă îşi blesteamă copilul ei neascultător, îi zice *kicuta s'ti agudească* adică «să te lovească damblaoa sau picătura», căci se crede, că Dzănele stau seara mai adesea sub streaşina casei, de unde cad picăturile, când plouă; de aceia mumele se feresc, ca copiii lor să nu întineze noaptea acest loc periculos. - Când cineva suferă de paralizie, se zice: *l'agudi kicuta*. Femeile, care suferă de ochi, de urechi sau de reumatism, îşi caută leacul la *fântâna Dzănelor* în chipul următor (bine-înţeles bolnavele, care nu sunt doborâte în pat şi pot umbla): Din Joia mare până în ziua de sfânta Cruce (14 Sept.) pacientele, însoţite şi de alte sănătoase, vizitează de două ori pe săptămână aşa numita fântână a Dzănelor, situată la o distanţă de vreo 1/2 - 3/4 de oră de oraş. Ele pornesc pe la revărsatul zorilor de-acasă bine primenite şi cu câte o cârpă albă la cap şi ceva de mâncare (ouă, brânză, lapte şi turtă). Ajungând la o depărtare de 20 de paşi de fântână, se opresc, lasă toate lucrurile şi haina deasupra, dacă au, şi pe urmă în tăcere se duc pe lângă apa şi toate se roagă astfel: «*Albele şi Muşatele,/ Albele şi Dulţele,/ Sta-Maria s've şuţa la ghine./ Voi s'nă lyirtaţi,/ Că χim gălyini oarbe/ Ş'nu scim iu călcăm;/ Ţi nă luat, s'nă daţi,/ Ţi ne dedit, s'nă luaţi,/ Că nu putem s'răbdăm,/ Că χim criştine şi pătizate.*» (În

65. Fântână

transpunere): «Albele și Frumoasele,/ Albele și Dulcile,/ Sfânta-Maria să vă-ntoarcă spre bine./ Voi să ne iertați,/ Că suntem găini oarbe/ Și nu știm, unde călcăm;/ Ce ne ați luat, să ne dați (sănătate),/ Ce ne ați dat, să ne luați (boala),/ Că nu putem să răbdăm,/ Că suntem creștine și botezate.» Pe urmă se spală bine, beau puțină apă și se întorc cu spatele vreo câțiva pași de la fântână. Spălându-se, fiecare aruncă în apă câte o monedă de argint, un colac gătit a casă, o lumânare de ceară galbenă și câteva flori, unele lasă și câteva fire de bumbac. Apoi, mâncând ceva, se întorc acasă, până când răsare soarele." După Șăineanu și Măiestrele (*Mavhistre**) pot fi asociate cu ielele, atribuțiile lor fiind asemănătoare. Grupul mușatelor (albelor) era întotdeauna în număr impar. Sălașurile lor se credea că ar fi morile din văi, streșinile caselor, răspântiile drumurilor, văile, dumbrăvile, izvoarele, fântânile, peșterile. Apariția lor era nocturnă, astfel că oamenii se fereau de a sta sub copaci, la răspântii de drumuri, la mori sau sub streșinile caselor de la lăsarea întunericului și până la cântatul cocoșilor. Nu trebuia să se arunce apă sub streașina casei pentru a nu le stropi și a atrage astfel răzbunarea lor. Pentru oamenii care se credea că le-au supărat le provoca paralizia, punând stăpânire pe corpul lor. Boala purta denumirea de lovit de iele (*Agudit de albe**, *Dinafoară**), luat de iele (luat de albe). Bolnavul putea fi vindecat de babe care invocau, pentru aceasta, pe zâne să se milostivească și să iasă din trupul bolnavului. Babele le vorbeau frumos, lăudându-le puterile, bunătatea și frumusețea. Existau izvoare care se credea că ar fi fost patronate de *albe*. Apa acestora avea efect terapeutic pentru vindecarea celor loviți de *albe*. Femeile care mergeau să invoce puterea miraculoasă a apei din izvorul *albelor* trebuiau să se îmbrobodească, să pregătească un buchet de busuioc uscat și legat cu ață roșie, uns cu miere, de care se agăța și un ban de argint. Acest buchet se punea în apă, aprinzându-se și o lumânare. După rostirea unei incantații de vindecare, persoanele respective se spălau și părăseau în grabă locul respectiv, fără a mai privi înapoi. Majoritatea formulelor conțineau: «Ce-i lăsași (lui cutare)/ Să-i iei,/ Ce-i luași,/ Să-i aduci,/ Căci e botezat,/ Căci e miruit,/ Și nu poate să sufere.» (lat. formosiatus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 237; Șăineanu 1887: 181-183.

66. Aromâncă grămosteancă

67. Aromânce grămostence

N

NAŞTIRE, NĂŞTEARE (ar), **RUDIRI, FAŢIRE** (mgl), naştere, aducerea pe lume a unei fiinţe, părăsirea mediul intrauterin (preexistenţă) şi intrarea în lume (existenţă). Ziua naşterii nu era divulgată la aromâni şi meglenoromâni. Dacă se afla, se credea că femeia însărcinată *adasta*, va avea de suferit mult de pe urma spiritelor rele. Din cauza aceasta, ziua naşterii nu era cunoscută nici măcar de rudele apropiate. În momentul în care femeia gravidă simţea că trebuie să nască, anunţa soacra care chema moaşa (*Baba**) pentru a o ajuta la naştere. Moaşa nu putea intra în casa gravidei decât însoţită de o femeie din familia acesteia. Dacă soţul era de faţă în momentul în care pe gravidă o apucau durerile facerii, acesta trebuia să ia apă în gură, să o verse în pahar, de unde o stropea pe gravidă, zicând «*ţerlu s-ţ-agiută*» (cerul să-ţi ajute). Apoi părăsea casa şi aştepta vestea naşterii pe care i-o aduceau copiii. În trecut naşterea se făcea jos, pe pământ, pe un aşternut nou sau o rogojină. Naşterea pe pământ are o însemnătate specială, fiind atestată şi generalizată în tot spaţiul românesc, aşa cum relevă răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român. Obiceiul este întâlnit şi la alte popoare, cu aceeaşi semnificaţie: „pământul reprezintă locul unde şade copilul înainte de a se naşte; nu simbolic ci ca Pământ Mamă, în sens material, la fel cum este şi adăpost al morţilor. De aici şi anumite asemănări de detaliu între unele rituri de naştere şi anumite rituri funebre." (naştire, lat. nascere; rudire, sl. roditi; faţire, lat. facere)

Indic.bibl: Caraiani. Saramandu, 1982: 378-379, 381; Capidan, 1942: 78-79; Neniţescu, 1895: 285; Gennep, 1996: 57.

NDRIULUL NZURLUSEÁŞTE (ar), decembrie sminteşte, prima zi a lunii decembrie, când femeile se abţineau de la orice lucru casnic pentru a se feri de boala *nzurlusire* (smintire). (Andréu, gr. 'Ανδρεας; zurlu, tc. zorly)

Indic.bibl: Belimace, 1906: 343.

N'ÉRCURI (ar, mgl), miercuri, a treia zi din săptămână, zi care era bună pentru realizarea ritualurilor magice, a descântecelor. Miercurea se ţinea post, zeiţa Miercuri inspirând o teamă deosebită printre aromâni. (lat. mercuris)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 100.

NUNLU DI DRUM (ar, mgl), naşul din drum, procedeu prin care, în cazul în care nu trăiau copiii sau când se îmbolnăveau, se renunţa la naş şi se alegea pentru următorii copii un naş din drum. Copilul era lăsat în stradă sau în pragul bisericii, sub supravegherea părinţilor, iar prima persoană care trecea şi-l ridica devenea naşul copilului. Un alt obicei era de a se arunca (a se da în braţele cuiva) copilul pe fereastră, ca apoi mama să îl cumpere simbolic, ducându-l în casă pe la uşă sau altă fereastră. La meglenoromâni mama copilului lăsa pruncul în drum şi primul trecător care-l găsea devenea naşul acestuia. O astfel de informaţie avem de la Pericle Papahagi: „După ce înfăşori bine pe noul născut, îl arunci în drum şi-l laşi până ce trece cineva, ca să-l ridice. Ridicându-l, apari şi-l rogi pe acela, oricare o fi el, ca să devină naşul noului născut şi copilul va trăi." De altfel, practica aceasta se folosea şi în cazul în care unei oi nu-i trăia mielul. „Când o oaie fată şi mielul său moare, păstorul ia un miel de la altă oaie care a fătat doi, şi-i îl pune ei, după ce însă îi trece

mielul prin pântece, după cum se zice la Pind, *prin cămeaşe* (prin cămaşc). A trece un micl prin cămaşc, înseamnă a lega pe sub burta acelei oi o batistă roşie şi mare. Printre batista aceasta şi burtă sc trece mielul adoptiv de două ori: o dată din partea capului oii spre coadă şi cealaltă dată din partea laterală, astfel ca să formeze o cruce cele două treceri ale mielului pe sub burta de oaie." Obiceiul alegerii naşului din drum este atestat la toți românii. (nun, lat. nonnus; drum, sl. drumu)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 316; Burada, 1892: 50.

NÚNTA MÓRTULUI[#] (ar), nunta mortului, obicei care se face la moartea flăcăilor şi fetelor pentru a împlini ciclul existențial al omului: naştere, căsătorie şi înmormântare. La aromâni, fata era îmbrăcată în haine de mireasă iar băiatului i se punea inel, cunună de flori şi floare în piept, ca unui ginere. În bocete era plânsă moartea timpurie a tânărului, faptul că nu a apucat să fie căsătorit şi să aibă copii, că a murit înaintea părinților. Fata este asemănată cu trandafirul, simbol al dragostei dar şi floare a morții. „Dacă mortul este un tânăr, în bocete se laudă caracterul şi bunătatea lui, el e rugat duios să se scoale căci lumea vine la logodna lui, ba chiar e nuntă în casă şi mireasa îl aşteaptă. Nuna care ar fi fost să-l cunune îi aduce o frumoasă cunună de flori, pe care i-o pune pe cap... Un inel şi o monedă de aur (de patru galbeni) se pune pe pieptul mortului în semn de logodnă. Unele femei aduc de la biserică cununiile de argint, ce servesc la însurători, şi le pun la capul mortului. Dacă mortul este o fată mare i se aduc de asemeni cununiile ca la o mireasă." (nuntă, lat. nuptiae; mort, lat. mortuus)

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 438.

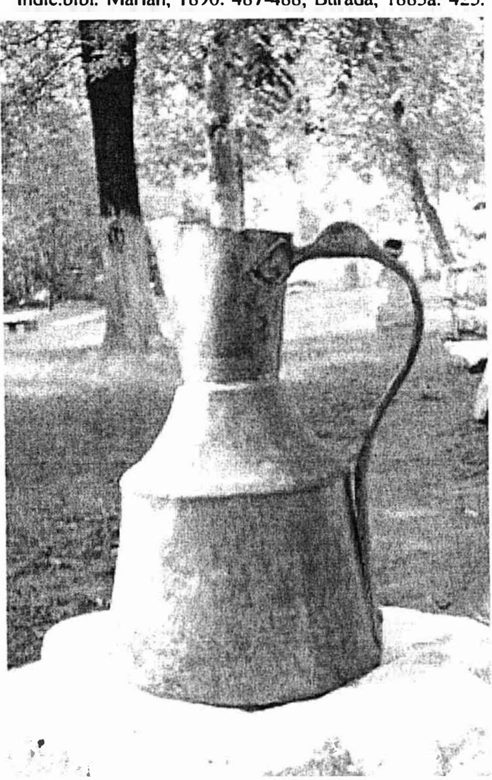
NVEÁSTA GREA (ar), **MUL'ÁREA GREAUĂ** (mgl), femeia gravidă, era privită cu respect şi, uneori, în cazul familiilor în care existau mai multe femei, ocrotită în ceea ce priveşte prestarea muncilor grele. Încă de la nuntă, prin urările şi inițierile simbolice ale mirilor, se avea în vedere momentul naşterii primului copil. Starea de graviditate era ținută secret, iar din momentul în care începea să se observe, femeia evita să se arate bărbaților, chiar dacă aceştia erau rude, existând o autoîndepărtare, separare, a femeii gravide de comunitate. Înainte de naştere să făceau urări pentru ca naşterea să fie uşoară şi copilul să fie sănătos. Dorința generală în familie era ca femeia să nască băiat. Se încerca prin diferite metode prevestirea sexului copilului: dacă pruncul mişcă în dreapta mamei, este semn că va fi băiat, iar dacă mişcă în stânga atunci va fi fată; când forma însărcinării e bombată, aşa ca un ou şi ridicată spre stomac... atunci va fi băiat, şi dacă e lățită, atunci va fi fată; dacă însărcinata devine *albuzinată*, adică de i se umflă buzele, şi *împiticată*, adică de i se pătează fața, şi i se umflă ochii, atunci va naşte negreşit o fată, iar dacă îi cad sprâncenele şi *peanele di ocliu* atunci este un semn că va naşte băiat. Altă metodă era de a topi cositor şi de a-l vărsa într-un vas cu apă, pentru a ghici sexul după forma pe care o lua cositorul. Dacă se arunca, la sfârşitul țesutului, vergeaua la o răspântie, primul care trecea peste ea indica sexul viitorului copil. Se arunca şi un ciur, iar dacă rămânea cu găurile în sus femeia năştea băiat, altfel fată. Fierea de la găină se arunca în foc şi dacă pocnea femeia credea că va face fecior, altfel fată. Furca pieptului de la găină (*numafitlu*) se punea în cenuşă şi, dacă coarnele osului se adunau, femeia năştea fecior, iar dacă nu, fată (în alte cazuri invers). Se arunca pe foc piatră acră (*stipse*) şi dacă făcea băşici exista credința că va naşte băiat. Dacă luna era în creştere când o femeie năştea, viitorul copil avea acelaşi sex cu cel născut, dacă era în scădere urma ca sexul viitorului copil să fie diferit. Şi visul femeilor era premonitoriu, indicând sexul viitorului copil. Femeile sterpe (*stearpi*) erau desconsiderate

de celelalte femei din comunitate, socotindu-se că „n-au gustat din iubirea de mamă, n-au suferit întristări şi necazuri, nu aşteaptă să sărute cununiile copiilor, nici să se bucure de nepoţi; ele nu cunosc viaţa." În scopul de a rămâne însărcinate, femeile sterpe mergeau la biserici şi mănăstiri pentru molifte, citiri din cărţile sfinte, aprinderi de lumânări, rugăciuni etc., în mare parte închinate Maicii Domnului, protectoarea femeilor gravide. La Lăsata Secului ţineau post negru (*Trimir**). Existau şi alte remedii: masarea pântecului de către babe; femeile din Bitolia, mergeau în ajunul sărbătorii Sf. Gheorghe, la o peşteră de lângă oraş, Oreova, şi se suiau pe o piatră de la «moara cea strâmbă», „ce ar fi având virtutea de a da naştere de fii". Grăsimea de porc şi de lup era folosită pentru fertilitate. Obiectele care veneau în contact cu mirii la nuntă aveau virtuţi fertilizatoare (ex: bomboanele şi grăunţele de grâu şi orz aruncate de naşă în biserică, în timpul nunţii). (nveastă, sl. nevesta; grea, lat. grevis)

Indic.bibl: Cosmulei: 1909: 5-6; Capidan, 1942: 78; Neniţescu, 1895: 283-284; Papahagi P., 1900: 300; Caraiani, Saramandu, 1982: 379.

NVEÁSTA LA ŞÓPUT (ar), mireasa la izvor, obicei după nuntă de a merge mireasa împreună cu lăutarii şi cu rudele la un izvor pentru a lua apă, în semn de bunăstare pentru noua familie. Obiceiul decurge în modul următor: miercuri dimineaţa, noua căsătorită, împreună cu mai multe femei şi lăutari, se duce la izvor să ia apă cu un vas şi după ce l-a umplut, unge izvorul cu unt, pe care l-a luat în acest scop. Întorcându-se acasă, aruncă lângă izvor mai multe monede şi o pereche de papuci pe care le iau băieţii, care se duc şi ei la izvor, strigând: «*să bănéază 'nveasta*» (să trăiască nevasta). Pe drum se cântă următoarele cântece: «A *lea featā s'mergem tu apă;/ - Duce-ţi-vă voi, eu nu-ñi vin,/ Dada mine m-i susi/Duminică către seara/ Şi dede ţinţi mii flurii/ Ş-un nel de asime curat./ Înveseleşte-te tu caftane/Stivalete de avuzame/ Dimandate pe un bichiar,/ Pi un bichiar neînsurat,/ Ne'nsurat şi ne curunat*». (În traspunere): „Hai fată să mergem la apă;/ - Duceţi-vă voi, eu nu merg,/ Mama pe mine mă logodi/ Duminică spre seară/ Şi a dat cinci mii flurii/ Şi un inel de argint curat./ Îmbracă-te cu caftan/ Şi cu botine de lac/ Comisionate prin un holtei,/ Prin un holtei neînsurat,/ Neînsurat şi necununat!" La izvor se cântă aşa: «*Umple soro, varsă frate,/ S'li dăm apă a le muşate./ - Ni li sete a le muşate,/ Ca li foame a le crăpate*». (În transpunere): „Umple soro, toarnă frate,/ Să-i dăm apă celei frumoase./ - Nu-i sete celei frumoase,/ Că-i foame celei mâncăcioase. Întorcându-se nevasta de la şiopot, i se pun în cale crengi uscate şi bolovani de piatră, pe care ea e silită să le dea la o parte; acasă apoi, ea începe a lucra cu furca şi face plăcinte, pentru ca să o vadă bărbatul că e gospodină."

Indic.bibl: Marian, 1890: 487-488; Burada, 1883a: 425.

68. Ghium (vas) din aramă

O

OÁRĂ ARÁUĂ (ar), ceas nepermis, perioadă de timp din noapte, cuprinsă între orele 11 ½ şi 12 ½ sau 5 ½ şi 6 ½, în care se crede că *Albele** şi *Hărisitele** îşi plimbă pruncii pe sub streaşina caselor şi grădini, pentru o oră natura toată fiind încremenită: câinii nu latră, pisicile nu miorlăie şi chiar apele dorm, încetându-şi cursul. În această oră era interzis să ieşi din casă, cu atât mai mult să umbli pc sub streaşini, nuci sau gutui. (oară, lat. hora; arău, lat. reus)

Indic.bibl: Zuca: 1904c: 336.

69. Fărşeroţi în costume tradiţionale

P

PÁIE (ar), zestre, bunuri care se dau miresei pentru a-şi putea întemeia gospodăria. Vineri se expune zestea la casa miresei. Există un ceremonial cu un repertoriu de cântece speciale dedicate acestui moment. Seara vin în vizită familia şi rudele băiatului pentru a vedea zestrea. Logodnica este adusă de către două surate şi prezentată rudelor băiatului. După ceremonialul obişnuit de sărutare a mâinilor musafirilor, ceea ce arăta supunerea şi respectul tinerei faţă de aceştia, primind în schimb bani, tânăra îi serveşte cu dulciuri şi rachiu. Din informaţiile de teren am aflat că în trecut nu se impunea ca fata să posede zestre. Evident însă că aceasta exista, mai ales prin faptul că mai toate familiile de aromâni erau prospere. Poate tocmai de aceea, în trecut, fiecare familie ştia ceea ce trebuia să pregătească ca zestre pentru fată, nemaifiind necesare discuţii pe această temă. Th. Burada consemna faptul că: „niciodată nu se cercetează ce zestre are fata; mai mult încă, în multe comune, precum în comuna Cruşova şi altele, este oprit printr-o dispoziţie comunală a se cere vreo zestre de la părinţii fetei.” Burada dă informaţiile următoare despre compunerea zestrei: perne, chilimuri, velinţe şi o ladă plină cu albituri şi obiecte casnice. Ioan Neniţescu specifica că zestrea era compusă din: 40-45 perechi de ciorapi (*pârpozi*), 40 cămăşi, 6-8 cearceafuri, 4 şorţuri de lână (*poli*), un şorţ (*poală*) folosit la frământarea pâinii, 20-25 broboade brodate (*schepuri cu oime*), 4-6 broboade din mătasă neagră (*căftani*), 10-12 broboade mai ieftine, 2 batiste mari de lână (*şinii di lână ti di guşe*), 15-20 batiste, 6 perechi de pantaloni, 2 rochii de mătasă, 2 rochii de lână, o rochie de flanelă, 2 rochii de olanda, 2 rochii vătuite cu bumbac, 2 polci cu paltoane, 2 şorţuri de mătasă, un şorţ de olanda, un aşternut complet compus din 2 saltele de lână, 2 plăpumi, o faţă de masă de mătasă, o învelitoare sau cergă albă de lână, o doagă de lână vânătă, 4 perne mari şi 2 mici. Părinţii cu avere mai dăruiau şi bani, între 50-300 lire. Seara, zestrea era încărcată în căruţe sau pe catâri şi dusă acasă la familia băiatului. La ridicarea zestrei

70, 71. Páie (zestre)

mama fetei cerea ca aceasta să fie plătită, având loc o scurtă târguială. (tc. paï)

Indic.bibl: Caraiani, Saramandu, 1982: 422; Burada, 1883a: 418-419; Neniţescu, 1895: 150-151.

PÁLMĂ-OM-BÁRBĂ-COT (ar), personificare a unui pitic din basmele populare aromâne, cu însuşiri supranaturale, un fel de spiriduş care, însoţit de un iepure, se luptă cu uriaşii pentru a salva o fată de împărat răpită de aceştia.

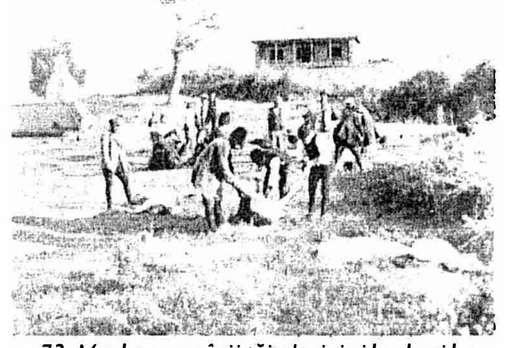
Indic.bibl: Haşdeu, 1894: 301-305.

PÁŞTI, PÁŞTE (ar), **PAŞT** (mgl), Paşti, ziua Învierii Mântuitorului Iisus Hristos este cea mai importantă zi pentru lumea creştină. **1.** Aromânii aveau obiceiul de a merge în pelerinaj la Ierusalim pentru a aprinde lumina de la Sfântul Mormânt. Cei care se întorceau din pelerinaj, în semn de veneraţie, erau chemaţi cu apelativul de Hagi (*Hagilâc**). **2.** Ouăle se vopseau în Joia Mare. Oul păstrat la icoană avea puteri pentru domolirea forţelor naturii şi apărarea animalelor de forţele ostile, boli ş.a. Când cădea grindină se arunca în curte oul de la Paşti, ce a fost păstrat la icoană, şi se credea că grindina va înceta îndată. Copiii erau vopsiţi cu roşu pe frunte pentru a fi protejaţi de boli în timpul anului. **3.** Se credea că omul care murea în ziua de Paşti se mântuia, sufletul lui mergând în Rai, odată cu Mântuitorul Iisus Hristos, după 40 de zile, oricâte păcate ar fi avut. **4.** Ziua de Paşti era sărbătorită în familie, într-un cerc restrâns. Nu se vizitau decât rudele apropiate. **5.** Referitor la obiceiurile meglenoromânilor, în a doua zi de Paşte se mergea în procesiune pentru binecuvântarea holdelor. După slujba la biserică, toţi credincioşii porneau cu steagurile şi icoanele împodobite cu flori, cu preotul în frunte şi înconjura cătunul, făcând un cerc cât mai mare, pentru a cuprinde cât mai mult câmp de semănături. La anumite distanţe se făceau câte un popas şi se înălţau rugăciuni, implorând pe bunul Dumnezeu să ferească ogorul de secetă, grindină şi alte calamităţi. Apoi se alegea un copac de pe o înălţime care domina satul şi, în trunchiul lui făcându-se o gaură, se punea acolo anafură sfinţită. La întoarcere, florile cu care icoanele erau împodobite se împărţeau la oameni. (lat. pascha)

Indic.bibl: Coman, 2002: 11; Neniţescu, 1895: 532.

PĂNĂΓIR (ar), **PĂNĂGHIR** (mgl), **1.** Bâlci, târg, adunare de oameni în scopul comercializării produselor. **2.** Sărbătoare patronală când se sărbătorea un sfânt, patronul casei sau al ţinutului sau hramul bisericii. Aromânii făceau pănăghir la Sf. Vineri şi Sf. Marie, iar meglenoromânii la 6 septembrie când, conform tradiţiei, s-ar fi găsit icoana Sf. Arhanghel Mihail pe locul unde s-a construit mănăstirea cu acest hram. Cu ocazia sărbătorii se făcea *Curban**, cu semnificaţia de sacrificiu pentru prosperitatea şi sănătatea familiei. Obiceiul este asemănător slavei sârbeşti. **3.** La onomastica unui cap de familie se fac cinci litii sau pâini care, împreună cu o sticluţă de vin şi cu o colivă, se trimit la biserică, spre a fi binecuvântate. Una din litii rămâne preotului, iar celelalte patru se fac bucăţele şi se împart în biserică şi acasă. În ziua numelui se mai binecu-vântează încă o litie şi încă o colivă acasă la cel care îşi sărbătoreşte ziua numelui. (gr. πανα γυρις)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 214; Coman, 2002: 4; Neniţescu, 1895: 527.

72. Meglenoromânii tăind miei şi berbeci la sărbătoarea de 6 septembrie

PĂPÚŞE (ar), păpuşă din lemn, Lazăr,

mire al lăzăriţei, care în sâmbăta lui *Lazăr**, ajunul Floriilor (*trî Vaiu**), este bocit şi înmormântat simbolic. Moartea şi renaşterea zeului personificat de păpuşa de lemn reprezintă regenerarea naturii, fecunditatea şi bunăstarea. (lat. pappus)

PĂREÁSIN'ILE MĂRI (ar), Postul Mare, perioadă de patruzeci de zile de post înainte de marea sărbătoare a Paştelui. Această perioadă este dedicată rugăciunii, reculegerii, existând interdicţii la mâncare şi petreceri. Întrucât în lumea ortodoxă sărbătoarea Paştelui se fixează în funcţie de faza lunară şi echinocţiul de primăvară, ziua de Lăsata Secului este şi ea una cu dată mobilă. În această zi aveau loc numeroase obiceiuri: **1.** În ajun, în Epir, se făcea un foc mare peste care săreau băieţii. **2.** Oamenii mascaţi colindau satele, obiceiul numindu-se *Carnaval, Cuconii, Căpitanii, Ievzuinii, Muscopole*. Bărbaţii se deghizau în căpitani, iar femeile în ciobăniţe. Unii dintre bărbaţi (*Mangu**) însoţeau femeile (*Muscopole**), având rolul de a le apăra de căpitani. Un mascat purta la gât diverse iconiţe (*Hamaili**), care aveau rol terapeutic pentru copii. Existau şi bărbaţi travestiţi în femei, care aveau rolul de pereche pentru mascat. Alaiul interpreta diverse scenete, colindând din casă în casă, primind ca răsplată alimente şi bani, cu care apoi făcea o petrecere. În special se colinda la casele unde erau fete de măritat. **3.** Ziua iertăciunii (*L'irtăciune**) când persoanele tinere îşi cer iertare celor mai în vârstă; **4.** Se prognoza timpul favorabil sau nefavorabil prin „baterea" halviţei. Se lua halviţă, un băţ şi se atârna o aţă unsă cu halviţă, căreia i se dădea foc. Dacă ardea bine, însemna că timpul va fi bun, dacă ardea puţin şi se stingea, însemna timp urât **5.** Oamenii descărcau puştile pentru a avea belşug în noul an. La *Aprindu presini* (lăsatul secului) descarcă puşti ca să rodească semănăturile. Cu cât se vor descărca mai multe puşti, cu atât grâul va fi mai îmbelşugat. **6.** În seara Păresimilor mari, păstorii aromâni leagă cu o frânghie cele două picioare dindărăt la câţiva din cânii lor şi-i spânzură astfel de crengile copacilor, chinuindu-i, obicei numit în spaţiul carpato-dunărean, Tărbacul câinilor. **7.** Începea postul, iar primele trei zile se ţinea post negru, numit *Trimir**. **8.** Prima săptămână se lăsa post de carne şi se numea *Cârleagă**, iar a doua săptămână se lăsa post de caş şi se numea *Căşleagă**. (lat. quadragesimae)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 40; Tîrcomnicu, 2007: 177; Papahagi, 1923: 60; Papahagi T., 1979: 134.

PĂREÁSIN'ILE N'IŢI (ar), Postul Mic din ajunul Crăciunului. Postul începea pe 14 noiembrie. A doua zi copiii alergau prin sat strigând: «Colinde, babo, colinde!» Apoi furau lemne din gospodăria oamenilor pe care le vindeau, iar cu banii cumpărau castane şi fructe. Seara petreceau, iar după orele 2, 3 noaptea plecau iar în colindat, din casă în casă, bătând cu toiegele în porţi şi strigând: «*Colinde, babo, colinde!*» Stăpânii caselor le ofereau colaci şi castane şi răspundeau: «*Tri mulţi ani!*»

Indic.bibl: Papahagi P., 1974: 959; Iliescu, 1903: 211.

PĂTIGIÚNE (ar), **BĂTIJÚNI, BÁTIZ** (mgl), botez, taină religioasă prin care este creştinat un om. Perioada care trebuia să treacă între naştere şi botez era variabilă: la unii autori, se specifică un timp de 7 zile (Burada), 7-10 zile de la naştere (Capidan, Neniţescu), sau 15-22 zile (Caraiani, Saramandu). Din informaţiile de teren, probabil sub influenţa modernităţii, avem semnalată şi o perioadă mai lungă: între două şi şase luni. La meglenoromâni, botezul *(bătijúni/ bátiz)* se realiza la o săptămână după naştere. Copilul înainte de botez nu avea nume, era numit *Ghifticiu** sau *Pijă**. Botezul avea loc la biserică, duminica sau în zi de sărbătoare. Părinţii rămâneau acasă. Numele copilului era ţinut secret de către naş (*nun*) şi era anunţat doar la biserică, copiii alergând să-l vestească părinţilor. Dacă era băiat, *nunlu* dădea numele socrului mare sau al său, dacă era fată lua numele soacrei mici sau al naşei.

Naşii dăruiau copilului hainele cu care-l îmbrăcau după botez. Pruncul era împărtăşit în ziua botezului, la două săptămâni şi la 40 de zile, în ziua purificării mamei (*Efhele**). Naşul, ca de altfel toate persoanele în vârstă, sunt deosebit de respectate de către copii. Părinţii ascultau de sfaturile naşilor şi îi vizitau la sărbătorile mari, dăruindu-le cadouri. În drumul spre casă se avea o deosebită grijă de lumânări, căci dacă se stingeau se credea că pruncul nu va avea noroc. Acasă se puneau lumânările într-o pâine pentru ca „inima copilului să fie curată şi să fie belşug la casa lui". Naşii, după botez, aduceau copilul acasă şi erau primiţi în prag de mama copilului căreia îi spuneau de trei ori: «*turcu ñ-dideşi, crişţinu ţ-aducu*» (turc (păgân) mi-ai dat, creştin ţi-aduc). D. Bolintineanu relata următoarele: „În Macedonia, la botezul unui prunc, femeile bătrâne plâng, având în vedere nenorocirile ce aşteaptă în viaţă pe un prunc, după ce se face om. Iar pe când la greci preotul şi naşul suflă, ca să gonească pe diavol, la români, toţi câţi sunt de faţă trebuie să sufle şi să scuipe. Mama nu poate să stea de faţă la botez. Copiii ce se află acolo se trimit să dea de ştire numai că botezul s-a săvârşit şi li se dau bani sau cofeturi." (lat. battizare)

Indic.bibl: Bolintineanu, 1863: 89; Caraiani, Saramandu, 1982: 392; Neniţescu, 1895: 305-306; Burada, 1892: 49.

PÂRŢ-MARŢU (ar), Pârţ-Martie, expresie însemnând «Nu-mi pasă de Martie!», sunt cuvintele nesocotite folosite de *Baba** cu iezii (sinonimă Dochici), pentru a-l înfrunta pe zeul lunii Martie, din care pricină Martie se răzbună şi o îngheaţă. (A se vedea *Şcurtul**)

Indic.bibl: Papahagi P., 1905: 131.

PIJĂ (mgl), nume dat pruncului nebotezat, în ţinutul Meglen. (bg. pize)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 10; Papahagi P., 1902a, 124.

PIRPIRUNA (ar), **DUDULETS, PAPARUDĂ** (mgl), paparuda, subsitut al divinităţi feminine de fertilizare a solului, de atragere a ploilor în vremea secetoasă. Ceată formată din copii, de obicei fetiţe, cu număr impar, acoperite cu verdeaţă (ştevie, ferigă, boj), care, în lunile călduroase de vară aleargă pe uliţele satului pentru a aduce ploaia. În deplasarea lor sunt udate cu apă dintr-un vas de aramă. Fetele primesc unt şi făină din care fac o plăcintă pe care o mănâncă la sfârşitul zilei, mergând la un izvor şi stând cu picioarele în apă. Fetiţele meglenoromânce, cu ceea ce strângeau, ajutau o fetiţă săracă. În alte cazuri, o femeie săracă, de obicei o ţigancă, se îmbraca cu flori, cu buruieni şi mai ales cu ferigă şi aşa împodobită mergea prin tot satul, din casă în casă, dansând şi cântând *Pirpiruna*. Oamenii din casele în care intră *Pirpiruna* vărsau cu apă peste ea şi îi dăruiau bani, făină, unt şi ouă. *Pirpirina* era însoţită şi de alte câteva femei. Se credea că făcându-se astfel se dezlegau ploile şi că seceta va înceta. Text de pirpirună la aromâni: «Pirpirună, Sarandună/ Dă ploaie, dă,/ să crească ogoarele/ ogoarele şi viile,/ ierburile şi livezile./ Picătura cât potcoava/ Şi grăuntele cât năutul». La meglenoromâni, numită şi *Duduleţ** şi *Paparudă**, paparuda era des invocată datorită ocupaţiilor agricole. Să vedem două texte de paparudă la meglenoromâni: «Paparudă, rudă,/ Să ne dea ploaie,/ Să ne crească grânele,/ Grânele, porumburile,/ Să nu le bată grindina,/ Să ne dea pâne (grâu, fruct) multă,/ Să o mâncăm cu sănătate». «Paparudă, rudă,/ Vino aci de te udă,/ Paparudă, rudă,/ Vino aci, dă ploaie multă,/ Ca să crească porumbul/ Cât grindinile». (duduleţ, bg. dodole; paparudă, bg. peperuda)

Indic.bibl: Macedoneanul, 1904d: 165; Papahagi P., 1900: 254, 725; Papahagi P., 1902a: 115; Neniţescu, 1895: 532-533; Iliescu, 1880: 102.

PLĂTARE (ar), spatele, omoplatul animalelor, de obicei al oilor: **1.** Era folosit pentru a ghici ceea ce îţi este ursit în viaţă, procedându-se astfel: mama trecea sânul printr-o gaură făcută în plătare şi îi dădea

prima oară pruncului să sugă, în acest fel copilul ajungând să cunoască secretele vieţii. **2.** Se putea citi în ea, după felul în care arăta, dacă un om urmează să moară. (lat. platalis)

Indic.bibl: Ţîrcomnicu, 2007: 149; Papahagi T., 1923: 115-116.

PLUG (ar, mgl), plug, obiect agricol care, în momentul în care se strica şi nu mai era folosit, nu trebuia să fie pus pe foc deoarece ţarina rămânca stearpă. (sl. plugu)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 52; Ciorănescu, 2001: 612.

POGĂZEAI (mgl), tineri care duc zestrea miresei pusă pe un cal, condus de un fărtat, la nuntă.

Indic.bibl: Capidan: 1934: 238.

PROTA ASCÁLDÁRE (ar), prima scaldă a pruncului. Acesta era spălat în *cupañi* (copaie), de către *Babă**, cu apă (uneori neîncepută) în care se punea sare, ulei, bani, busuioc, flori (o informatoare ne specifică faptul că se spărgea un ou în apă, pentru a curăţa pielea copilului, şi se punea o piatră pentru întărirea oaselor). Apa era vărsată la un loc curat, la rădăcina unui pom. La meglenoromâni, când se naşte copilul, baba (moaşa) îl ia şi-l scaldă într-o pungă de postav plină cu apă în care se pune sare şi o monedă ca să fie copilul sănătos şi bogat. (prot, gr. πρωτος; lat. excaladare)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 7.

PROTA MULDZEÁRE (ar), prima mulgere înainte de care mulgătorul împlântă un cuţit în pământ, peste care apoi treceau oile mulse, crezându-se că oile vor fi ferite de boli. (lat. mulgere)

Indic.bibl: Capidan, 1926: 110-111.

PRUXINIT (ar), **DÁR LÚCRU TRI MĂRITÁRI** (mgl), peţit, reprezenta la familiile tradiţionale de aromâni, o înţelegere între părinţii tinerilor în vederea căsătoririi acestora. Încă de la 1895 se întâlnea obiceiul, considerat recent pentru acele vremuri, de a se recurge la o persoană specializată (*pruxunit*), care avea rolul de intermediar între cele două familii. Intermediarii aveau informaţii despre fetele care urmau să se mărite, fotografii şi date privind zestrea. Puteau fi însă doar rude sau amici ai familiilor. Pentru realizarea înţelegerii acesta se simţea mândru şi consideră fapta sa ca o datorie religioasă. Cererea în căsătorie putea veni chiar din partea părinţilor fetei care, uneori, mergeau şi discutau cu părinţii băiatului. Copiilor, în cele mai multe cazuri, nici nu li se cerea părerea, hotărârea fiind luată între părinţi. Se avea în vedere renumele familiei, neamul (*soia*) şi mai puţin avuţia. Vedem astfel că voinţa individuală a tinerilor nu exista, ei trebuind să se supună celor hotărâte de părinţi. Acest comportament a supravieţuit chiar până astăzi, întâlnindu-se astfel de informaţii în satele cercetate în Dobrogea. Modernitatea însă şi-a pus amprenta asupra motivaţiilor privind selecţia maritală, tinerii având astăzi rolul hotărâtor în alegerea partenerului de viaţă. Există însă şi păreri împărţite, între generaţii, privind rolul pe care părinţii l-au pierdut în contractarea căsătoriei. Bătrânii, persoanele în vârstă de peste 50 de ani, regretă faptul că nu mai au acest rol, iar tinerii sunt revoltaţi de faptul că părinţii se implică în alegerea partenerului de viaţă. Iată ce spunea S.Fl. Marian cu privire la rolul pe care-l aveau părinţii în contractarea căsătoriilor, la români în general, obicei păstrat în special la aromâni: „În vechime, învoirea părinţilor era nu numai cu rigoare cerută, ci părinţii mergeau şi mai departe alegând singuri atât pe mire cât şi pe mireasă. Iar, dacă fiii lor erau încă tineri, atunci, ca şi la vechii romani nici vorbă nu era de propria lor voinţă, ci cum voiau părinţii şi cu deosebire tatăl, aşa trebuia să fie. Această datină veche s-a mai păstrat în timpul de faţă numai la românii din Macedonia." În ceea ce priveşte prilejul de întâlnire între fete şi băieţi, aflăm următoarele: „Fetele n-au voie să stea de vorbă cu flăcăii, afară doar cu rudele de aproape; nu ies din casă. Numai la numite

sărbători mari, cum este Paştele, se gătesc frumos, se îmbracă în rochiile cele mai noi şi merg la horă. Aici nu joacă laolaltă flăcăi cu fete, ci deosebit: unii într-o parte, alţii într-alta. Tinerii cu gândul la însurătoare nu scapă prilejul: stau de o parte şi se uită - să le soarbă din ochi. Şi din tot grupul de fecioare îmbujorate la faţă, aprinse de săltatul jocului, fiecare îşi alege una care-i place lui, şi nu numai lui, ci şi părinţilor. Apoi chiar de a doua zi încep să umble peţitorii. Auzi pocnituri de puşti, semn că o nouă logodnă s-a pus la cale şi nunţile se ţin lanţ, în fiecare Duminică. Cât ţine vara comunele noastre răsună de cântece: nunta având ceva solemn foarte grav, - e doar împreunarea a două suflete, cari îşi vor împărtăşi soarta până la sfârşitul vieţii, vor dura împreună o căsnicie şi vor da lumina unor fiinţe, spre a nu se stinge numele familiei, cum spunem noi: «*Ca s'nu se-astingă suma ş'jara.*»"

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 149-150; Marian, 1890: 71; Beza, 1909: 816-817; Atanasov, 2008: harta 517.

PSIRI, *Armeri**, *Ginţi**, duhuri necurate.

PUGÁCE DI AN (mgl), colac de un an. Cu două săptămâni înainte de a împlini copilul un an, într-o zi de luni sau joi dimineaţa, mama pregăteşte mai multe pâini, le unge cu miere, le rupe în mai multe bucăţi şi le pune pe o faţă de masă nouă şi invită la mâncarea lor spunând: «*Na-vă-ţi puţintică pugacie de an lu X.*» Lumea de faţă răspunde: «Să-ţi trăiască, să fie viu, să-ţi crească mare!» Copilul este îndemnat apoi să aleagă un obiect din mai multe unelte pe care le are omul în gospodărie, pentru a urma acea meserie când va fi mare.

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 103.

PUGUNIC (ar), **1.** Ospăţ dat în cinstea *Mirelor** (ursitoarelor) în a treia seară de la naşterea copilului. Cu această ocazie, un băiat cu tată şi mamă, frânge o turtă pe care oaspeţii o mănâncă pe toată, pentru că altfel copilul se va face hoţ. **2.** Cadoul dus de mamă fiicei ei *(Mul'eáre purtarică*)*, la naşterea primului copil.

Indic.bibl: Cosmulci, 1909: 9; Capidan, 1942: 62, Neniţescu, 1895: 306-307.

PUL'IU (ar, mgl), **1.** pui de animal. **2.** Denumire dată ramurii verzi care se pune în vatră în Ajunul Crăciunului, pui ai zeului incinerat Crăciun, *Bodnicul**, semnificând renaşterea şi rodul noului an. (lat. pulleus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 111-112.

PULIVNIC (mgl), urări care se fac mirilor la nuntă, din partea nuntaşilor, după ce s-a sfârşit masa, atunci când mirii fac mătănii. (bg. polivo)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 240.

PUMINÍE (ar), pomenire, comemorare. În locul din casă unde a stat mortul se punea trei seri o felie de pâine şi o strachină de mâncare, socotindu-se că sufletul mortului rămâne încă trei zile în casă şi trebuie să mănânce. La trei, cinci şi nouă zile de la înmormântare se împărţeau pomeni, de obicei pâine şi plăcintă. Familia

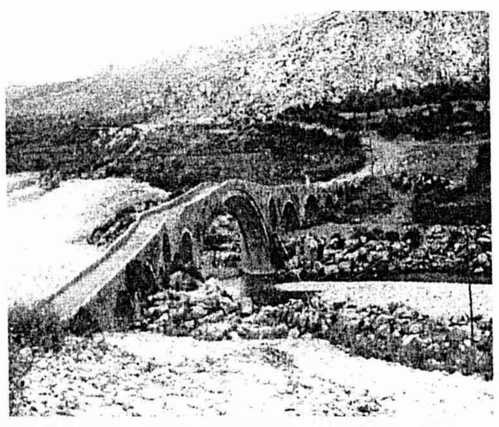

73. Bătrâne meglenoromânce

era cea care avea grijă de pomenirea mortului la 20 şi 40 de zile, trei, şase, nouă luni, un an şi trei ani. Pomeni se dădeau şi în timpul anului, la sărbători şi la zilele de pomenire a morților. Pomenile constau din *Colivă** şi colaci. Se realizau şi parastase pentru sufletul mortului. Se împărțeau la răspântii plăcinte, iar la biserică colivă (*Dare a mortului**). La Rusalii (*Rusale**) se făceau *pite* ce se împarțeau pentru iertarea mortului. La meglenoromâni erau următoarele obiceiuri de pomenire a morților: pomenile constau din pâine şi plăcintă, femeile se aşează la trei răspântii de drumuri şi împart trecătorilor. La Oşani, trei zile la rând după înmormântare se duc femeile de bocesc mortul la groapă şi îi fac pomană în ziua a treia (*ali da atreazi*). Apoi i se dă comând la a noua zi, la jumătatea anului şi la împlinirea unui an. Până în ziua a 40-a i se aduce la groapă, în toate serile, de către un membru al familiei decedatului, foc (lumină). Aceasta trebuie să se facă înainte de asfințitul soarelui. (bg. pomenu)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 133; Cosmulei, 1909: 35-36; Nenițescu, 1895: 142.

PÚNTEA DI NARTA (ar), Puntea din Arta, baladă din spațiul greco-macedonean asemănătoare ca motiv baladei Meşterului Manole. Motivul jertfei, a zidirii unei ființe în temelia construcției este comun pentru spațiul grecesc şi tracic, întâlnindu-se la greci, albanezi, aromâni, bulgari maghiari,

74. Punte (pod venețian) lângă Scodra (Albania)

sârbi, dacoromâni. În legenda aromână, trei meşteri renumiți (*masturi alăvdați*), frați, sunt chemați de rege, care le dă porunca să construiască, sub pedeapsa cu moartea, un pod peste râul Arta. Şapte ani aceştia au încercat să construiască podul, fără să reuşească însă. «*Tută dzâua çi lucra,/ Apa nóptea l-o 'neca*». (Toată ziua ce lucrau,/ Apa noaptea le înecau) O pasăre se înfățişează meşterului mare şi-i vesteşte: «*Măimare, s'nu te jilesci,/ Ma, s'vrei lucru s'bitisesci,/ A nicului frate 'nvésta s'luați,/ În thimélie s'o băgați./ Învhie, învhie s'o anveliți,/ Jéle ş'nilă s'nu muntriți!*» (Maimare, să te jeleşti,/ Însă dacă vrei să termini lucrarea/ pe nevasta fratelui ăl mic s-o luați,/ în temelie s-o băgați,/ iute, iute s-o înveliți/ la jale şi milă să nu luați în seamă). Femeia este păcălită spunându-i-se că meşterul a scăpat inelul de logodnă în bolta podului şi când ea intră în groapă să-l caute, meşterii o zidesc în temelie. Ea se roagă să fie lăsată cu sânul afară să-şi poată alăpta pruncul şi, înainte de moarte, rosteşte blestemul: «*Cum trémbur mine mărata,/ S'trémbură ş 'puntea de Narta!/ Căți călători va să-şi trécă,/ Cama multili să-şi se nécă!/ Cîți peri în cap mine ni am,/ Ahâți ómeni să s'nécă tr'an...!*» (Cum tremură sărmana de mine/ să tremure şi puntea din Arta!/ Câți călători ar trece,/ ai mei mulți să se înece!/ Câți peri în cap eu am,/ atâția oamenii să se înece pe an!) (lat. pons)

Indic.bibl: Şăineanu: 1896: 63; Papahagi P., 1900: 1040-1043.

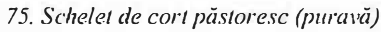
PURÁVĂ (ar), cort păstoresc, realizat pe schelet de lemn, la capete fixat pe țăruşi, cu pereții din nuiele împletite, peste care se puneau tesături de lână amestecată cu păr de capră. Erau folosit de păstorii ca locuințe temporare.

PUTOAREA (ar), *Soartea**, placenta, casa copilului care era îngropată, uneori pusă într-o oală cu tămâie. (lat. putorem)

Indic.bibl: Ciorănescu, 2001: 649.

75. Schelet de cort păstoresc (puravă)

76. Corturi în Albania

77. Călive fărşeroteşti lângă Corcea (Albania) în anul 1960

R

RĂMASNIC/Ă (mgl), logodnic/ă, la meglenoromâni, care era în aşteptarea căsătoriei, urmând să facă partenerului daruri la sărbători şi să-şi completeze zestrea. (bg. ramasnik)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 245; Papahagi P, 1902a: 129.

78. Fetiţă meglenoromâncă

RUSÁL'E, ARUSÁL'E (ar), Rusalii: **1.** Zeiţe sinonime ielelor, *Albelor**, *Muşatelor**, care populează spaţiul carpato-balcanic-pindean, reminiscenţe ale vechilor sărbători antice Rosalia. Referitor la popularea calendarului cu sfinţii moşi şi venerarea lor, odată ajunşi la vârsta senectuţii, Popa-Liseanu spunea: „În tradiţiunile noastre, adoraţiunea sufletelor răposaţilor, a manilor, se face sub numirea de moşi. În cursul unui întreg an se însemnează o mulţime de zile, consacrate spiritelor celor morţi. Astfel, ca să nu pomenim decât pe cele mai importante, în calendarul nostru bisericesc, întâlnim: moşii de Crăciun, de Păresimi, de Paşti, de Sf. Gheorghe, de Ispas, de Rusalii, de Rusitori, de Sf. Medru etc. Toiul moşilor însă este de Rusalii, atunci când, la Bucureşti, avem târgul Moşilor. Atunci se târguiesc doniţe şi în genere obiectele, care trebuiesc distribuite în Sâmbăta morţilor, înainte de Rusalii." În aceste sărbătorii spiritele morţilor ieşeau şi se ospătau din prinoasele aduse de rude. De la Joi-Mari la Rusitori, a şaptea zi după Rusalii, Raiul era deschis şi morţii petreceau printre oameni. În Macedonia, Rusaliile se sărbătoresc trei zile, de sâmbătă până luni, la 50 de zile de la Paşte. La meglenoromâni, în a 52-a zi, se sărbătorea Paştele Morţilor. Cum se ştie, la dacoromâni (Banat, Transilvania, Bucovina, Maramureş), Paştele Morţilor se sărbătoreşte în prima zi de luni după Duminica Tomii. Sărbătoarea este închinată spiritelor morţilor, în aceste zile făcându-se colivă, grâu fiert, plăcinte, mâncăruri din peşte, orez, fasole, precum şi oale şi ulcioare (*stamne*). Alimentele se duc la morminte care, cu acest prilej, sunt împodobite cu flori (în special trandafir) şi verdeaţă. Femeile bocesc morţii şi, după slujba preotului, împart asistenţei alimentele. **2.** Coborârea Sfântului Duh, la 50 de zile după Paşte, sărbătoarea Cincizecimii. (lat. Rosalia)

Indic.bibl: Popa-Liseanu, 1907: 679-680; Coman, 2002: 11.

RUSALII (mgl), asemănători cu *Arugu-ciarii**, cete de colindători îmbrăcaţi în costume populare, purtând paloşe, cântând din cimpoaie (*gaide*) alergau din casă în casă între Crăciun şi Bobotează. Unul avea clopoţei şi purta piele de urs. Dansau sprijinându-se pe paloşe, strigând la sfârşit: *O!* Erau conduşi de un căpitan care purta un paloş şi o eşarfă roşie legată la cap. Când intra în casă făcea cu paloşul semnul crucii la vatră. Primeau în schimb alimente ca făină, unt, cereale, precum şi bani, care erau daţi bisericii. (lat. Rosalia)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 114; Capidan, 1934: 253; Coman: 2002: 11.

S

S-BAGĂ NVEASTA'N COR (ar), moment al nunții când mireasa intră în horă, semn al trecerii în rândul femeilor măritate. Obiceiul are loc pe la miezul nopții. Nașa ia de mână mireasa, nașul îl ia pe ginere și împreună cu rudele alcătuiesc o horă. Cântecul ce se cântă, când se bagă mireasa în cor, este următorul: *„Alba să ñi te văd o sor/ Că ñi te alichiși în cor./ Ta s'nă façi nouă feciori/ Doi s'li băgăm prămătari,/ Ta s'n-dară fustañi și bedeñi;/ Doi s'li băgăm hrisiçi,/ Ta s'ne facă néle ș'minghiuși;/ Doi s'li băgăm picurari,/ Ta s'n'aducă unt și caș;/ Doi s'li băgăm gumisari,/ Ca s'alagă di ușa, ușa/ Ti să lae căldărușa*". (În transpunere): „Albă să mi te văd o sor/ Că te-ai prins în horă./ Să ne faci nouă feciori,/ Doi să-i facem negustori,/ Ca să ne facă rochii și blăni;/ Doi să-i facem giuvargii,/ Ca să ne facă inele și cercei;/ Doi să-i facem păcurari,/ Ca să ne aducă unt și caș;/ Doi să-i facem spoitori,/ Ca să alerge din ușă, în ușă/ Pentru o neagră căldărușă". După dans, se pun la masă și atunci se cântă mai multe cântece, din care dăm aici următoarele mai obișnuite: *„Iu ñi erai bre gion-le a ñeu?/ Iu te primnai gion-le a ñeu?/ Pit gardina mi primnam/ Și de mer ñi alăgam,/ Și mere roșe ñi adunam,/ Iu basmaoa li băgam/ Și la vruta li duçeam,/ Și zbore ascunse noi nă zburam.*" (În traspunere): „Unde erai voinicul meu?/ Unde te primblai voinicul meu?/ Prin grădină mă primblam/ Și din măr în măr alergam/ Și mere roșii îi adunam,/ În basma le punem/ Și la iubita le ducem/ Și vorbe ascunse noi ne spunem". Sau: *„Ieși lea Chie până tu obor/ Ca să 'ți zic un zbor/ ñi-u*

79. S-bagă nveasta'n cor (intrarea miresei în horă)

scuseşi mintea din cap;/ Că tu loclu di sor/ Mine, tine, va-s-ti liau./ - Taçi bre, gione, taçi bre frate./ Tine mine nu ni liai,/ Çi ai afendi di nu ti alasă/ - Çi are's facă tată ñeu,/ Când mire ñi te voiu?" (În traspunere): „Ieşi fă Chie până 'n ogradă/ Ca să-ţi spun o vorbă/ Mi-ai scos mintea din cap;/ Că în loc de soră/ Eu pe tine am să te iau./ - Taci bre voinice, taci bre frate,/ Tu pe mine nu mă iei,/ Ţi-ai tată şi nu te lasă./ - Ce are să facă tatăl meu,/ Când eu pe tine nu te vreu?" Sau: „*Luăi-ñi mi somnul şi ni chinărli,/ Şi nu putuiu si dormu./ ñi-am muşata di vicină/ Şi are mamă dzi ş-uă'ngace;/ Are tată şi nu ş'o alasă,/ Ma di Dumnezeu ş'o află./ Ea taxiţili brân de asime,/ Poate va se-ş viñă./ Brân di asime li-am taxită,/ Si năsa nu vrea s-yină/ Are mama nu şi-u alasă,/ Ma di Dumnezeu ş'o află./ Ea taxiţili flurii multe,/ Poate va se-ş vină./ Şi flurii multe li-am taxită/ Şi iară nu va s'vina/ Şi are tată nu ş'o alasă,/ Ma din Dumnezeu ş'o află./ Ea taxiţile gione muşatu,/ Poate va se-ş vină./ Gione muşatu li-am taxită,/ Ea-o gione iu îşi vine/ Şi alasă mama, şi vine.*" (În traspunere): „Mă luă somnul şi amijam/ Şi nu putui să dorm./ Am vecină frumoasă/ Şi are mamă şi-o ocărăşte;/ Are tată şi nu o lasă,/ Numai de la Dumnezeu s-o găsească răsplată./ Ia făgăduiţi-i un brâu de argint,/ Poate ca vrea să vie./ Brâu d'argint i-am făgăduit/ Şi ea nu vrea să vie./ Are mamă şi nu şi-o lasă,/ Numai de la Dumnezeu s'o găsească răsplata./ Ia făgăduiţi-i mulţi fluri,/ Poate că va veni./ Şi flurii mulţi i-am făgăduit/ Şi tot nu vrea să vie/ Şi are tată şi nu şi-o lasă,/ Numai de la Dumnezeu s-o găsească răsplată./ Ia făgăduiţi-i voinic frumos,/ Poate că va veni./ Voinic frumos i-am făgăduit,/ Uită-te voinice că vine/ Şi lasă pe maică-sa şi vine."

Indic.bibl: Burada, 1883a: 423, Neniţescu, 1895: 144.

S-CÁDĂ ÚNĂ STEÁO (ar), să cadă o stea, expresie care vesteşte: **1.** Moartea unui om însemnat. **2.** Război. **3.** Scăparea unui om de hoţi.

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 46; Papahagi T., 1974: 1114.

SĂMUVILĂ, SĂMOVILĂ (mgl), zână rea, locuind în pădure, asemănătoare ielelor, *Mire**, *Muşate**, *Albe**. Această zeiţă este de o rară frumuseţe şi ademeneşte tinerii, fete şi băieţi, pe care îi ţine închişi câteva zile şi îi stoarce de viaţă sorbindu-le sângele. (bg. samovila).

Indic.bibl: Capidan, 1934: 256; Şeineanu, 1887: 197.

SĂRBĂTOÁREA MULIERILOR (ar), sărbătoarea muierilor, în ziua de 2 februarie. În ziua aceasta toate femeile trimit la biserică câte o litic şi o colivă, dar mai ales cele însărcinate şi cele lăuze, însărcinatele spre a cere Maicii Domnului naştere uşoară, iar lăuzele spre a-i mulţumi de ajutorul ce le-a dat la naştere. (sărbătoare, lat. servatoria; mulieri, lat. mulier)

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 527.

SÂM-ANDREI (ar), Sf. Andrei, sărbătoare celebrată la 30 noiembrie. Armânii cred că în ajunul Sfântului Andrei, pe timpul nopţii, atât pomii cât şi arborii se apleacă de trei ori spre pământ şi de trei ori îl sărută şi îi mulţumesc pentru că le dă nu numai cele trebuitoare vieţuirii lor, ci şi rodnicie şi îmbelşugare. (sâm, lat. sanctus)

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 527.

SÂM-TRIFON (ar), Sf. Trifon, sărbătoare la 1 februarie. Lumea mergea şi stropea cu apă sfinţită holdele ca să fie ferite de insecte. Cu acelaşi scop se puneau în brazdă ouă roşii vopsite la Joi-Mari. Ziua era ţinută de femei, care aveau interdicţie la lucru. Fetele şi femeile trebuiau să-şi pieptene părul cu mare grijă, deoarece cine nu proceda aşa avea interdicţie de a se pieptăna tot anul.

SÂM-TUDOR (ar), **SĂM-TODRE** (mgl), Sf. Toader, este o sarbătoare cu dată mobilă, celebrată în prima sâmbătă a Postului Paştelui. În credinţa populară se credea că fetele, în ajun, purtând sau punând sub pernă grăunţe de grâu sau bucăţi din pâinea slujită la biserică (*prindeartu*), vor visa

80.Sâm-Trifon (Sf. Trifon)

fiecare pe ursitul ei. De obicei se fura puțină făină de la trei case unde se sărbătorea numele Teodor și din această făină se făcea colacul sau pâinea care se punea apoi, seara, sub pernă. Se spunea că de Sf. Teodor se deschid apele și norocul (*tihea*) fetelor. În această seară fetele se spălau pe cap.

Indic.bibl: Nenițescu, 1895: 527; Cosmulei, 1909: 40-41; Cosmu, 1904: 111-112; Papahagi P., 1900: 297; Papahagi P., 1902b: 114; Nicolau, 2001: 63.

SÂ´MBĂTA NUNȚII (ar), sâmbăta nunții, seara, atât la ginere acasă, cât și la mireasă, se organizau petreceri. Fiecare petrecea cu rudele separat. Noaptea, din partea fetei, mergeau tinerii să invite pe mire, însoțit de doi fârtați, să vină la petrecerea miresei. În timpul săptămânii băiatul era numit *gioni* (june, tânăr, flăcău), iar fata *featî* (fată, tânără de măritat) sau *isusitî* (logodnică). Din această seară cei doi erau numiți *grambó* (mire) și *nveastî* (mireasă). (lat. sambatum)

Indic.bibl: Caraiani, Saramandu, 1982: 436; Ciorănescu, 2001: 715.

SÂ´MBĂTA MORȚILOR (ar), sâmbăta morților, dinainte de *Pareásin´ile mări**, la Lăsata Secului de Paște, zi în care se împarte de pomană pentru sufletele morților covrigi și colivă.

SÂ´MTA-VESTIRE (ar), Sf. Vestire, sărbătoarea Floriilor din duminica dinaintea Paștelui. Era obiceiul ca ramuri verzi, aduse de la biserică, numite *vaie*, să fie puse la icoane, precum și la porțile gospodăriilor și grajdurilor. Oile erau stropite cu apă descântată, ramurile de salcie fiind folosite în tratarea animalelor. În această zi, băieții aleargă cu clopote și clopoței, împrejurul casei, strigând: «*s'fugiți șerchi și gusterițe, că va-i ghină Sânta Vestire și va ve lali*».

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 40.

SÂ´MTA-VIN´IRI (ar), **STĂ-VINERI** (mgl), Sfânta Vineri: **1.** Sărbătoarea de Sfânta Vineri, 25 iulie, când se petrecea și se făceau hore. **2.** Zeiță, Sf. Vineri, din basmele populare. (lat. sancta Venere)

SÂN-GIORΓI, SÂN-GIORGIU (ar.), **SĂM-DZQRZU, SFITI-GHIÓRGHI** (mgl), Sângiorzul, Sf. Gheorghe, sărbătoare cu dată fixă, celebrată la 23 aprilie, este una din cele mai însemnate sărbători pastorale. Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru împart anul în două anotimpuri, vara și iarna pastorală. Sf. Gheorghe reprezintă și începutul transhumanței, întreaga comunitate deplasându-se cu oile în căutarea de pășuni. Una dintre cele mai vechi însemnări despre transhumanța vlahilor (românilor) este dată de cronicarul Kekaumenos, sec. XI, în „Sfaturi și povestiri". Vlahii vrând să pornească răscoală l-au ales pe protospătarul Niculiță să-i conducă. Acesta i-a întrebat: „Unde vă sunt acum dobitoacele și nevestele? Ei au zis: În munții Bulgariei. Căci așa li-e obiceiul, ca dobitoacele și familiile lor să stea din luna aprilie până în luna septembrie în munții înalți și în locuri foarte reci." **1.** La porți, la case și la grajduri, se puneau ramuri verzi, flori și urzici, în scopul de a avea rod și prosperitate în gospodărie. **2.** La pragul ușii se punea o brazdă verde, lângă o căldare cu apă, din care se stropeau vitele. Se folosea o plantă întreagă, cu rădăcina în forma ugerului oii, numită

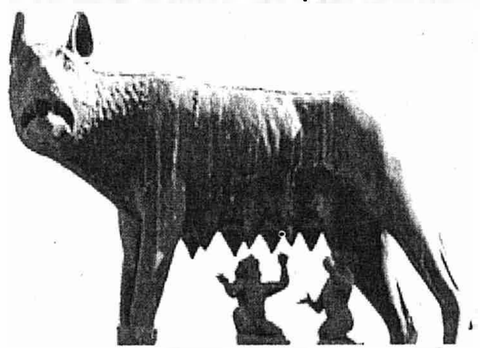
bărdenie sau *praslu a ursăli*. Se făcea foc cu bălegar uscat şi ierburi, cu care se afumau vitele, iar oamenii şi vitele săreau peste foc. **3.** Se mergea în vizită la cei care îşi sărbătoreau ziua numelui, pentru a le ura sănătate. **4.** În această zi era şi obiceiul de a se da tinerii în leagăn. După slujba de la biserică oamenii se duceau şi prindeau leagăne de crengile unor pomi mai mari. Cei care se dădeau în leagăn în special fete şi flăcăi, luau în mână flori, un ou roşu în buzunar, şi-şi puneau în cap o pietricică (florile reprezentau simbolul primăverii, oul veselia şi pietricica sănătatea). Se rosteau strofe satirice pe seama celor daţi în leagăn, urându-le sănătate şi viaţă lungă. La final erau date în leagăn şi femeile bătrâne, pe seama cărora se glumea, subiectul fiind relaţia dintre soacră şi noră. **5.** Erau însă şi păstori nefericiţi în această zi, crezând că dacă Sf. Gheorghe cade în zi de miercuri sau vineri, li se împuţina laptele la oi: «Sfinte, ce ne-ai făcut,/ Laptele ne-ai luat,/ Săraci ne-ai lăsat,/ Ca oile ne-ai strecurat.» **6.** În ajunul Sf. Gheorghe, vitele se păzeau şi erau încuiate în coşare pentru a nu li se fura laptele. **7.** Şi la meglenoromâni există multe obiceiuri asemănătoare de fertilitate şi înnoire a timpului. Băieţii se duceau în ajunul sărbătorii în pădure pentru a tăia ramuri verzi de brad şi fag, pe care le puneau la uşa casei. Ouăle roşii păstrate de la Paşti se îngropau în brazdă, deasupra punându-se o ramură verde, pentru ca ogorul să fie roditor. Tinerii, feciori şi fete, se legănau agăţaţi de ramurile unor arbori înverziţi, pentru a-şi alege perechea. Tot în această zi oamenii se cântăreau, ţinând în mână un ou roşu, ca să fie sănătoşi. Se făcea focul viu de către doi băieţi, unul fără tată şi altul fără mamă, din plante urât mirositoare, peste care trebuiau să treacă vitele.

Indic.bibl: Capidan, 1932: 331; Papahagi T., 1923: 78, 82; Capidan, 1926: 111; Papahagi P., 1902a: 114; Neniţescu, 1895: 526; Cosmulei, 1903: 220; Papahagi P., 1900: 739-741; Brezeanu, Zbuchea, 1997: 105.

SÂN-MÉDRU, SUMEDRU (ar), **SĂNĂ-MEDRU** (mgl), Sâmedru, Sf. Dumitru. Sărbătoare cu dată fixă, celebrată la 26 octombrie, Sf. Dumitru este una din cele mai însemnate sărbători pastorale. Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru împart anul în două anotimpuri, vara şi iarna pastorală. În ziua de Sf. Dumitru, păstorii coborau oile de la munte şi făceau împărţirea lor, primindu-şi simbria, ocazie cu care se organizau mari petreceri. Cei care-şi serbau numele, făceau masă în familie, care dura toată seara.

SÂNDZEÁNĂ (ar), sânziană, plantă investită cu calităţi binefăcătoare, era culeasă de fetiţe în dimineaţa de 23 iunie, pentru a împodobi găleţile şi a face cununile de Sânziene (*T'ag iániú lanismata**). Cununile erau purtate de fetiţe pe cap, logodnica trimitea aceste cununi la viitoarea soacră, iar femeile puneau pe crucile din cimitir câte o cunună de sânziene. (lat. sanctus Ioannus)

SÂNŢII SURGHINÁŢI (ar), Sfinţii Surghiuniţi, sinonimi Filipilor de toamnă, sunt în număr de 12, cu începere de la 11 noiembrie, ajunul Sf. Mina. De la 11 şi până la 23 noiembrie se procedează astfel: toate foarfecele se leagă cu o sfoară, crezând că prin modul acesta se leagă gura lupilor, ca să nu mai poată mânca vite. Femeile nu încep lucru cu nici un instrument, ca să nu sugrume lupii oile şi nu se piaptănă pe cap, că fiind părul încâlcit, lupii să se încurce prin păduri, să se rătăcească şi să nu poată da de urma locurilor unde pasc turmele. În

81. Lupoaica alăptând pe Remus şi Romulus, simbolul Romei şi siglă a Societăţii de Cultură Macedo-Române

fiecare zi femeile se ocupă cu torsul lânei cu furca, ca să se sporească turmele lor şi ca lupii să se prindă în curse. Aceste precauții durează până la sfârşitul celor 12 sfinți. (surγiunc, tc. surgun)

Indic.bibl: Capidan. 1926: 125; Papahagi T., 1979: 314; Papahagi P., 1900: 316.

SCRIATĂ (ar), soartă, ursită. (lat. scribere)

SEÁVIR (ar), denumire dată de păstorii aromâni gerului, fenomen meteorologic produs iarna sub puterea vântului din nord, întâlnit şi la altitudini joase, în regiunea Macedoniei. (bg. severu)

Indic.bibl: Capidan, 1926: 9.

SEMNU MÓRȚÂL'I (ar), semnul morții, aflarea momentului morții. Se credea că există în natură semne care ar putea prevesti oamenilor decesul unei persoane apropiate. Animalele aveau darul de a semnala venirea morții: găina cânta cocoşeşte, câinele urla, cucuvaia cânta, corbul croncănea. Când bufnița se aşeza noaptea pe acoperişul sau coşul casei sau zbura peste casă, prevestea moartea. Dacă câinele scormonea cu laba la temelia casei se credea că cineva va muri. Găina când oua un ou prea mic prevestea moartea. Semnul morții putea fi văzut şi în păltarca (spatele) oii tăiate. Persoanele în vârstă puteau să aibă vise premonitorii sau, prin diferite semne, să-şi afle ziua morții. În mare parte, moartea nu putea fi întârziată, astfel că familia aştepta cu înfrigurare deznodământul. (lat. signum)

Indic.bibl: Nenițescu. 1895: 533-534; Cosmulei, 1909: 49.

SEMU MARI (ar), *Isosmata mari**, logodna mare.

SEMU ÑIC (ar), **MINIRI, DARI BILEG** (mgl), semnul cel mic, înțelegere, legământ perfectat prin schimbul de daruri la *Isusire**, logodnă. La aromâni, schimbarea darurilor între tineri avea înțelesul de învoială a lor față de hotărârea luată de părinți. Din partea băiatului se ducea fetei o flurie (ban de aur) şi primea în schimb o pereche de ciorapi cusuți. Acest schimb de daruri purta numele de semnul cel mic şi era considerat ca o logodnă mică. Se desfăşura în casa părinților fetei, unde veneau părinții băiatului, rudele şi naşii. Exista un ceremonial special prin care fata era prezentată invitaților, cărora le săruta mâna, primind în schimb bani (*Meaştirea isusitei**).

SEU DI URSĂ (ar), seu de urs, folosit pentru ungerea pruncilor în speranța că vor deveni puternici. (seu, lat. sebun; ursă, lat. ursus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 253.

SFITI-IUVÁN (mgl), Sf. Ioan, 24 iulie. (sfiti, bg. sfeti)

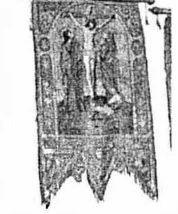
Indic.bibl: Candrea, 1937: 198.

SFITI-VRAC (mgl), Sfinții Cosma şi Damian, sărbătoriți la 1 iulie, erau numiți "medici fără arginți". (sl. vraci)

Indic.bibl: Candrea, 1937: 198; Ciorănescu, 2001: 844.

SIGNE (ar), prapurii de la biserică care se scot în procesiune în caz de secetă. A ieşi cu prapurii (*scot signile*). (lat. signum)

Indic.bibl: Macedoneanul. 1904d: 164-166.

82.Signe (prapuri)

SIHĂRICL'EA NĂŞTIRL'I (ar), vestea naşterii era anunțată din prag sau de la fereastră şi dusă în fugă (*s'da sihăriclie*) de către copii, tătălui şi rudelor, care-i răsplăteau cu bani. (gr. συγχαριχια)

SIMT-ILIE (ar), **SFITI ILIA** (mgl), Sf. Ilie, sărbătoare la 20 iulie închinată Sfântul prooroc Ilie, zeu al soarelui şi focului care se plimbă prin nori cu un car tras de patru cai de foc. Se credea că Sf. Ilie provoacă incendii, trăsnete şi fulgere, de aceea meglenoromânii, după ce scoteau grâu nou din țarină, făceau câte o pâine (*gărnață*) din grâu nou şi se duceau dimineața la localitatea numită Cusață, unde se credea că a fost o biserică cu patronul Sf. Ilie. Acolo se făcea *Curban**, tăiau berbeci şi boi, se petrecea toată ziua şi seara se

întorceau acasă. Obiceiul se păstra şi la nânteni (meglenoromânii musulmani). Când tuna se spunea că Sf. Ilie aleargă cu carul de foc după balaur.

Indic.bibl: Capidan, 1925: 18; Neniţescu, 1895: 533; Ghinoiu, 2008: 266; Candrea, 1923-1924b: 269; Candrea, 1937: 198.

SINDÚKE (ar), **SINDÚCHI** (mgl), **1.** Ladă, cufăr. **2.** Ladă de zestre (*Páie**). **3.** Coşciug, casa mortului. (tc. sendyk)

SOACRA ÎN COHIE (ar), soacra în colţ, obicei la nuntă când soacra, prefăcându-se supărată, probabil pentru că autoritatea în gospodărie urma să-i fie pusă la îndoială, datorită apariţiei norei, la sosirea miresei în casa mirelui, aceasta trebuia să facă trei mătănii în faţa soacrei, arătând supunerea. După a treia închinăciune soacra se însenina şi îi punea norei o şimie pe umeri. (lat. socrum)

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 144; Ciorănescu, 2001: 727.

SOARBE-AMARE (ar), Soarbe-mare, personaj de basm.

SOÁRE (ar), soare, steaua aflată în centrul sistemului nostru solar. Când se producea o eclipsă se spunea că sunt creştinii în primejdie. (lat. solem)

Indic.bibl: Ciorănescu, 2001: 726.

SOÁRTE (ar), **1.** Soartă, destin (*Miră**, *Ursită**). **2.** Placenta, *Putoarea**, reprezenta adăpostul, casa copilului, care se îndepărta printr-un ritual de separare a copilului de mamă prin tăierea cordonului ombilical, de despărţire a fătului de mediul anterior şi înhumarea ei, în curte, împreună cu câteva bucăţi de tămâie. Copilului căruia îi era furată placenta, murea. «*a cui il'i fúră soártea, n'iclu moáre*». **3.** Naştere, cum rezultă din expresia: «*di tu soárte pân' tu moárte*» (de la placentă (naştere) până la moarte). (lat. sortem)

Indic.bibl: Papahagi T., 1974: 1101; Ciorănescu, 2001:727.

SOLOMONII (ar), cărţi cuprinzând reţete de vindecare pe bază de plante, scrise în greacă şi turcă, care circulau în toată Peninsula Balcanică. Create de profetul Solomon în epoca antică, se credea că au fost păstrate de arabi.

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 223.

SÓMNU (ar), somnul copilului avea atributele unei zeităţi, fiind invocat de către mamă prin cântecele de leagăn, uneori alături de Maica Domnului (*Stî-Măria**). Sălaşul somnului era la uşă, la gutui sau în vie. Cântecul de leagăn îl putem privi ca un ritual prin care era invocat somnul dulce, căruia îi era încredinţat sufletul copilului, pentru a-l plimba prin grădinile cu flori, în special, trandafiri (*Trandafil**). Trezirea se făcea, de asemenea, prin cântec, dar cu ton alert. Principala virtute a somnului constă în creşterea sănătoasă şi armonioasă a copilului. Să luăm câteva exemple: „vino, somn, călare/ ca să-mi adormi micul"; „nani, nani, suflete,/ voiosule somn, vino,/ adoarme-mi micuţul pe perină"; „vino, somnule, de mi-l ia/ şi mi-l du la casa ta/ şi apoi iarăşi adă-l aici"; „vino, somnule, de la uşă,/ să-mi iei pruncul de gât/ şi du-mi-l sub trandafir,/ ca să-i dai pâne cu vin;/ vino, somnule de la gutui,/ să mi-l iei pruncul cu bine;/ vino, somnule de la vie,/ să mi-l iei pruncul cu tine". „Nani, nani, lulu-mă (fă),/ Vino tu somn de mi-l iea/ Şi mi-l du la casa ta,/ Ş-apoi iarăşi adă-mi-l aci." Exemple de secvenţe din cântece de sculare, care în mare parte sunt cântece de dragoste: „creşte-mi, voinicule, creşte-mi mare/ ca să ieşi la plimbare"; „când în leagăn îl culcai,/ pruncului încoace şi încolo îi cântai/ când în nani l-adormi/ de ochi răi îl păzii (ferii)/ când în leagăn (somn) îl sculai/ pe genunchi mi-l jucai". Femeile care veneau în vizită la copil, la plecare rupeau un fir de aţă din îmbrăcăminte şi îl puneau în scutecele copilului, ca să nu-i fure somnul (*s-nu-l'i furî somnulu),* adică să doarmă liniştit." (lat. somnus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 4-7, 12-14; Papahagi P., 1892: 350; Caraiani, Saramandu, 1982: 385.

SPIN DI PULIIRI (mgl), mărăcine bun pentru descântat, se prezintă ca o tufă cu frunze cenuşii-albicioase, cu flori albe, în formă de buchet şi care face nişte boabe

roşii. (lat. spinus)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902a: 100.

STEÁJER (ar), stejar, arbore sub care nu trebuia să te odihneşti noaptea pentru a nu te îmbolnăvi, «*a nu te călca Ginţii**». (bg. stezeru)

Indic.bibl: Cosmescu, 1909: 50.

STIVAN PUSTITU (mgl), tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, sărbătoare pe 29 august.

STÎ/STĂ-MĂRIE (ar), **STĂ-MĂRIA** (mgl), Sf. Maria: **1.** Maica Domnului, Fecioara Maria. **2.** Un fel de iarbă cu atribuţii benefice, folosită la naştere. (lat. sancta Maria)

STÎ-MĂRIA-AŢEÁ-MÁREA (ar), Sf. Maria cea Mare, Adormirea Maicii Domnului, fixată la 15 august, când în multe zone locuite de aromâni, se făceau nunţile. În această zi, întreaga comunitate participa la sărbătoarea prilejuită de căsătorirea tinerilor satului. Iată ce spunea Ioan Caranica, privitor la ziua nunţilor: „În comunele din ţinutul Veriei nunţile, de obicei, se fac în timpul verii. La Sclia (comună lângă Veria) se fac zeci de nunţi în ziua de 15 august. În această zi, spre seară, nuntaşii de la toate nunţile ies afară din comună, pe pajiştea verde *ca s-bagă' nveasta'ncoru* (să intre mireasa în horă)." Sărbătoarea dura şi cinci zile, putând fi văzuti 600-1000 de bărbaţi în port alb de sărbătoare, femei şi copii. În această zi se făcea tradiţională *Corlu di hoară** (horă comunală).

Indic.bibl: Zuca, 1904a: 269-270.

STÎ-MĂRIA-AŢEÁ-N'ICĂ (ar), Sf. Maria cea Mică, Naşterea Maicii Domnului, sărbătoare la 8 septembrie.

Indic.bibl: Caranica, 1937: 6-7; Zuca, 1904a: 269-270.

STRIGĂ (ar), **VRĂCULÁC** (mgl), strigoi, vârcolac, divinităţi negative, vii şi morţi, care aduceau prejudicii oamenilor şi animalelor. În vârcolaci se tranformau cei care au murit cu răni şi nu au fost spălaţi cu vin şi untdelemn.Când un animal (pisică, câine) intră în camera mortului acesta se face strigoi. Copiii care se năşteau cu chitie puteau deveni, de asemenea, strigoi. Sufletele celor care rămâneau neîngropaţi rătăceau şi nu-şi aflau odihna. (strigă, lat. striga; vrăculac, bg. vârkolak)

Indic.bibl: Capidan, 1925: 37; Cosmulei, 1909: 12; Papahagi P., 1902a: 94.

STROINIC (mgl), peţitor, persoană care merge pentru a face cererea în căsătorie (bg. strojnic).

SUM-KÉTRU (ar), Sf. Petru, sărbătoare la 29 iunie. Ciobanii aromâni vindeau cu toptanul laptele la negustorii fabricanţi de brânzeturi.

Indic.bibl: Capidan, 1942: 49.

SUM-VASILI (ar), Sf. Vasile cel Mare, sărbătoare în prima zi a anului. În noaptea de Sf. Vasile se credea că se deschide cerul iar celor care vegheau li se îndeplinea o dorinţă.

Indic.bibl: Neniţescu, 1895: 529.

SURATĂ (ar), **POSÉSTRIMĂ** (mgl), însoţitoare a miresei, domnişoară de onoare. (surată, lat. soror; posestrimă, bg. posestrima)

SURSIREA GRAMBÓLULUI (ar), bărbieritul mirelui înainte de cununie. La locuinţa ginerelui se strângeau rudele şi tinerii, prieteni ai mirelui, pentru a asista la bărbieritul acestuia. Femeile şi fetele cântau: *„Lañi mi si spélăñi mi,/ La şiopotlu di tru cheare,/ Lañi mi şi douale braţă,/ Ş-luai s'ñi arucai tru faţă,/ Si-ñi vezui un gione mavromat/ Cu nel de asime curat./ - Gione, a bre gione/ Multu-ñi te alăvdară,/ Prot hriscu eşii în hóră/ Va să 'ţi dau un pără de asime/ Să pórtă 'nvesta di guşe."* (În transpunere): „Lă-mă şi spală-mă/ La şiopotu de la apus,/ Spală-mi şi cele două braţe/ Şi luăi şi-mi aruncai pe faţă,/ Şi-mi văzui un voinic cu ochii negri,/ Cu inel de argint curat./ - Voinice, bre voinice,/ Mult mi te lăudară,/ Cel întâiu argintar ieşii în sat,/ Am să-ţi dau un ban de argint/ Să poarte nevasta la gât." În timp ce mirele era ras, femeile cântau *cântecul de sursire: „Ghine ne viñie birberlu/ Tra să ni sursască grambelu./ Tine birber, asi ñi bănezi/ S'ñil a dari muşat, muşat,/ Ti la nun şi ti la fartat,/ Şi tră la 'nvestă ma muşat./ Ia-ñi mutriţi'lu pe sufrundele/ S-pare ca çerlu*

cu stele./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe frunte,/ Calothie de-a lui părinte./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe nare,/ Calothie de care'l are./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe dinţi,/ Calothie de açeli părinţi./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe guşa/ S-pare bilbil cu mănuşa./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe chept,/ S-pare ca un bilbil alept./ Ia-ñi mutriţi'lu de pe brân,/ S-pare ca callu cu frân." (În transpunere): „Bine ne vine bărbierul/ Ca să ne radă ginerile (mirele)./ Tu bărbier aşa să-mi trăieşti/ Să mi-l faci frumos, frumos,/ Pentru nun şi pentru fârtat,/ Şi pentru nevastă (mireasă) mai frumos./ Ia privițimi-l la sprâncene,/ Se pare ca ceriu cu stele./ Ia privițimi-l la frunte,/ Ferice de-al lui părinte./ Ia privițimi-l la nas,/ Ferice de cine-l are./ Ia privițimi-l la dinţi,/ Ferice de acei părinţi./ Ia privițimi-l la gât,/ Se pare ulcior cu tortă./ Ia privițimi-l la pept,/ Se pare privighetoare aleasă./ Ia privițimi-l la brâu,/ Se pare ca un cal cu frâu." Apoi cântau lăutarii: „*Ţie muma, ţi-e muşată/ Ca luceferlu dimineţa,/ Si aşi lumbriseşte faţa,/ Tistimele chindisită/ La tine ñi-avem în chisită,/ Doile în cale ne-adunăm./ Façi stră cale s'nu crăpăm./ Scote punga di-ñi ţ'u mesce/ Un caragros cu manuşa,/ Şi'l porta 'nvesta di guşa/ - Niçi 'l voiu, niçi 'l lăesc/ Si bag vula şi'l vuluseseu.*" (În transpunere): „Ţie muma îţi este frumoasă/ Ca luceferul dimineaţa,/ Şi aşa străluceşte faţa/ Ca năframa împodobită./ La tine pornisem/ Amândoi în cale ne-am întâlnit./ Te abate din cale să nu murim./ Scoate punga şi fă un dar./ Un caragros cu veriguţă/ Să-l poarte mireasa la gât./ - Nici îl vreau nici îl dispreţuiesc/ Îi pun pecetea şi-l pecetluesc." Persoanele prezente dăruiau bani. După ceremonia aceasta mirele era îmbrăcat cu hainele special pregătite, apoi era binecuvântat de către părinţi şi rude. (sursire, gr. ξουριζω; grambo, gr. γαμβρός)

Indic.bibl: Burada, 1883a: 419.

83. Sursirea (bărbierirea) mirelui

SURVĂ (ar, mgl), sorcovă, era confecţionată dintr-o ramură de pom fructifer împodobită cu hârtii colorate şi lână. Copiii mergeau din casă în casă în prima zi a Anului Nou şi urau belşug şi sănătate gospodarilor. Cu surva se bătea ritual fiecare membru al familiei, gest care era investit ca aducător de bunăstare şi sănătate. (bg. surva)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 281.

SURUVARI (ar, mgl), copii care mergeau în colindat cu sorcova (*Survă**).

SUŢATA (ar), tovărăşie realizată printr-un legământ al copiilor. Aceasta se face astfel: se prind cu degetele arătătoare şi strigând în semn de strânsă legătură, spun: «*h'im soţi, n-acâţî'm soţi*» (suntem soţi, ne-am prins soţi). Când tovărăşia se face în obiecte, acestea sunt puse la un loc şi se dau în păstrare unuia dintre copii şi de câte ori vor să le folosească, trebuie să fie prezent şi celălalt tovarăş. Păzitorul jură că nu va folosi niciodată obiectele în lipsa celuilalt. Când se rupe tovărăşia, un al treilea copil îi desparte trecându-şi mâna prin mâinile celor doi. Sau, luând o sfoară, o aţă sau un fir de păr de la unul dintre ei, apucând fiecare de o parte, îl rup. De aici expresia: «*u tăl'ė cioára*» (au rupt sfoara, au stricat prietenia).

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 44; Papahagi T., 1974: 439.

Ș

ȘAITÁN (ar), diavol, satana, înger căzut. Puteau fi întâlniți în pomi (nuci, smochini), peșteri și la răspântii. (tc. cheïtan)

Indic.bibl: Nicolau: 13.

ȘÁRPE (ar), **ȘÁRPI** (mgl), șarpe, reptilă de care erau legate următoarele credințe: **1.** Când îți iese în drum însemnă că te vei întâlni cu un dușman, motiv pentru care ori îl ucizi, ori te întorci. **2.** În Veria, dacă îți ieșea înainte, reprezenta semn bun. **3.** Sărbătoare realizată împotriva șerpilor, năpârcilor și gângâniilor, la 9 martie la aromâni, 17 martie la nord de Dunăre. În această zi se aprindea, de către flăcăi, focul viu (*Focul γiu**). De asemenea, în Macedonia, la începutul primăverii, în seara dinainte de 9 martie, femeile și copiii aprind în curte, ori în alt loc, două trei grămezi de paie, iar cei din casă sar peste flăcări. Se credea astfel că vor fi scutiți toată vara de purici, de țânțari, de șerpi și de alte gângănii necurate și că prin flăcările focului de paie se vor curăța. (lat. serpes)

Inf.bibl: Cosmulei, 1903: 50, 219.

ȘÁRPILE CASEI (ar), șarpele casei, era venerat, existând interdicția de a-l omorî, pentru a nu muri cei din casă. Șarpele reprezenta protecția casei, a stânii și a animalelor.

Indic.bibl: Cosmulei. 1909: 50.

ȘCURTIȚĂ (ar), scurtiță, joc prin care se hotărăște cine trebuie să îndeplinească ceva, trăgându-se câte un pai din mâna unui copil. Cel care trage paiul cel mai scurt urmează să îndeplinească activitatea respectivă.

Indic.bibl: Papahagi. 1923: 17.

ȘCURTUL (ar), scurtul, denumire populară dată lunii februarie, datorită faptului că este mai scurtă, 28/29 zile, în funcție de anul bisect. Iată legenda macedoromână, care ne arată cum Februarie s-a preschimbat în Șcurtul: „Era pe la începutul lui Martie, cerul era albastru. Soarele părea că redă viața ființelor, cari au suferit mult de asprimea gerului și a viscolului. Zăpada se topise. Pământul umed lăsa din zi în zi ca iarba proaspătă să crească pentru a-l transforma într-un covor verde, de pluș. Se auzea fluieratul puternic al mierlelor. Ștrengarul pițigoi, sărind din cracă în cracă striga: «Primăvara a sosit!». Cetele de birbili (canari) cântau transportându-te în paradis. Natura era veselă. O babă (mósă cum zic Armânii) scoase iezii din bordei, unde-i iernase cu mult chin și... câși, câși... iezii mei... îi mâna către muntele *Codrughión*. Albania. Încet, încet mergea baba, căci frigul iernii și viscolul îi supsese toate puterile; nutrețul se isprăvise și de ținea încă timpul rău, iezii ar fi murit de foame. Cu cât mergea mai mult, cu atât căpăta puteri și curaj: «câși, câși... iezii mei!» - ... Mâna când la dreapta, când la stânga, iezii în spre Codrughion. Baba se înveselea: «N-aveți teamă dragii mei. Am scăpat de iarna grea. Am scăpat de furtuni și de zăpadă. N-aveți frică, Martie nu mai are putere, ori cât de rău ar fi!» Și continuă drumul înainte: «câși, câși... iezii mei!» Martie, auzind, cum îl vorbește baba se făcu foc de supărare. Cum s-o pedepsească pe baba! El putere nu avea. Trecuse 8, 9 zile din Martie. Iarba era verde, cântecele păsărilor răsunau plăcut prin aer; tot era vesel, c-un cuvânt sosise primăvara. Atunci Martie își aduse aminte de fratele său mai bătrân, Februarie. Se duse la dânsul și cu lacrimi în ochi îl rugă: «Auzi, iubite frate, baba cum mă blestema: Te jur, împrumută-mi două zile, să dau zăpadă cât casa, să înghețe baba cu iezi cu toți».

Aceasta nu-i prea venea la socoteală lui Moş Februarie. A împrumuta două zile era a nu le mai avea. Martie plângea şi se văieta, să-l ajute în această grea primejdie. Februarie, văzând atâta rugăminte îi dădu 2 zilc. Martie, vesel, ca şi cum ar fi câştigat lozul cel mare de la loteria Otomană, se duse în muntele Codrughionului, porunci norilor să se-ntunece, vântul să bată, brazii din rădăcină, să scoată. Un viscol puternic se ivi. Nimic nu-i mai stătea în cale. Baba şi cu iezii îngheţă pc muntele Codrughionului. Şi până astăzi sc văd stâncile reprczentând baba şi cu iezii. Dc atunci Februarie a rămas «Şcurtul»". (lat. excurtare)

Indic.bibl: Stroescu, 1903: 47-48.

84. Miri aromâni, sec. al XIX-lea

T

T'AΓIÁNIÚ IANISMATA (ar), **1.** Denumire dată florii de sânziană, substitut al zeiței agrare. **2.** Obicei în noaptea de 23/24 iunie, ajunul Sf. Ioan Botezătorul, când cete feminine, în număr impar, numite *T'agiániú Ianismata*, străbăteau zonele locuite de aromâni, aducând belşug şi sănătate oamenilor şi naturii. În unele situații, dacă erau nesocotite, puteau produce distrugeri în gospodăriile celor în cauză. Fetele şi femeile tinere, în grup de 11-21-31 persoane, se strângeau în ajun, dimineața, şi culegeau flori pentru împodobitul gălcților. Apoi mergeau cu un *ghium* (cană de aramă) la mai multe *şipote* (izvoare) şi fântâni, unde împodobeau cu flori ghiumul cântând mai multe cântece. O fată purta găleata în timp ce alaiul colinda satul cântând. Cununile împletite cu flori aveau rol terapeutic şi fertilizator. La despărțire, ghiumul era ascuns în pământ sau în pivnițe, ca să nu-l fure băieții. A doua zi se strângeau din nou la casa unde au lăsat ghiumul şi fiecare îşi lua obiectul cu buchetul de flori pe care, în ajun, l-a pus în *ghium*, observând cu atenție florile care împodobeau ghiumul. Dacă acestea se păstrau proaspete, viitorul le era favorabil,

85. În 23 iunie de dimineață, fetele culeg flori de sânziene

87. Pe câmp, la cules de flori

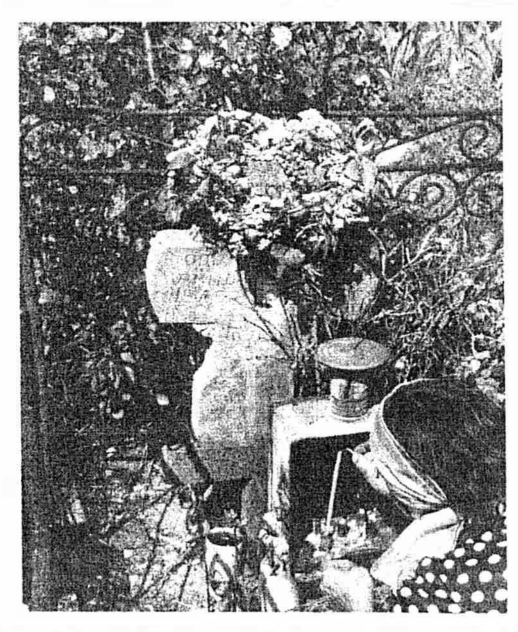
86. Horă de sânziene

88. Femeile se spală pe față din ghiumul împodobit cu flori de sânziene

89.Isusita pregătind cununi pentru viitoarele rude

90.O femeie aranjând la cimitir pe cruce cununa de sânziene

dacă erau pălite, trebuiau să se aştepte la necazuri. Spre seară se făcea din nou horă. Când se făcea împărţirea găleţii (*ghiumului*), se punea jos cea mai mare cunună, făcută anume din flori de sânziene şi prin această cunună treceau femeile sterpe, fără copii, ca să dobândească moştenitori. Logodnicele (*Isusitele**) trimiteau cununi din flori de sânziene soacrei şi viitoarelor rude. Femeile se spălau pe faţă cu apă adusă în ghiumul împodobit cu flori. În ziua de 24 iunie femeile mergeau la cimitir şi puneau cununi din flori pe cruci. Obiceiul este întâlnit în tot spaţiul românesc carpato-dunărean, având denumirea de Sânziene (Oltenia, Banat, Bucovina Transilvania, Maramureş, nordul Moldovei) şi Drăgaică (Dobrogea, sudul şi centrul Moldovei, Muntenia). Obiceiul este încă păstrat la aromânii din Dobrogea. Denumirea de *T'ag iánii* vine de la sărbătoarea Sf. Ion (*Agiu Iani*). **3.** În Pind, în seara de 23 iunie, bărbaţii se adunau în piaţă şi realizau un simulacru de nuntă, aşezând un bărbat travestit în mireasă pe un măgar şi străbătând satul cântând, strigând şi împuşcând în vânt. Treceau astfel pe la trei fântâni unde puneau mireasa să se închine. Apoi se întorceau în piaţă unde petreceau până la ziuă. **4.** *Fâţearea Arachilor*, arapilor, negrilor, ceată de flăcăi între 10-20 de ani care, îmbrăcând hainele pe dos, înarmaţi cu bice şi săbii de lemn, vopsiţi cu cenuşă pe faţă, străbăteau uliţele satelor şicanând fetele şi femeile.

Indic.bibl: Macedoneanul, 1904c: 197-198; Cosmulei, 1909: 42; Papahagi T., 1979: 424-425; Papahagi T., 1923: 95; Papahagi P., 1900: 747.

TAIFĂ (ar, mgl), **1.** Ceată, adunare. **2.** Familie la meglenoromâni. **3.** Alai, format din rude şi prieteni, care însoţeşte mirele la nuntă. (tc. tâyfé)

Indic.bibl: Atanasov, 2008: harta 422.

91.Taifă, alai de nuntă

TAL'IU FRICA (ar), taie frica, obicei magic de a tăia frica copilului, de a-l face netemător. Când copilul nu vroia să meargă, i se lega de degetele mari de la picioare un fir de lână roșie, se punea copilul pe pragul ușii, cu un picior de o parte și celălalt de cealaltă parte, iar cu o secure se tăia firul exact la jumătate. O altă femeie întreba: «Da ce faci acolo?» «Tai frica copilului» se răspundea. În Magarova exista alt obicei: două femei, luând copilul de mâini, îl duceau în mijlocul ogrăzii de unde adunau niște surcele pe care, legate cu o sfoară, le puneau în spatele copilului. Copilului dus în pragul ușii, cu un picior într-o parte iar celălalt de cealaltă parte, i se tăiau sub picioare surcelele pe prag cu un topor. O femeie întreba: «Da ce faci acolo?» «Tai frica copilului». Aceste obiceiuri se făceau dimineața în trei sâmbete la rând, iar surcelele tăiate se aruncau în drum. (taliu, lat. taliare; frică, gr. φριχη)

Indic.bibl: Burada, 1892: 49.

TANITS (mgl), horă, șir, cercul format de cei care s-au prins în horă. (bg. tabec)

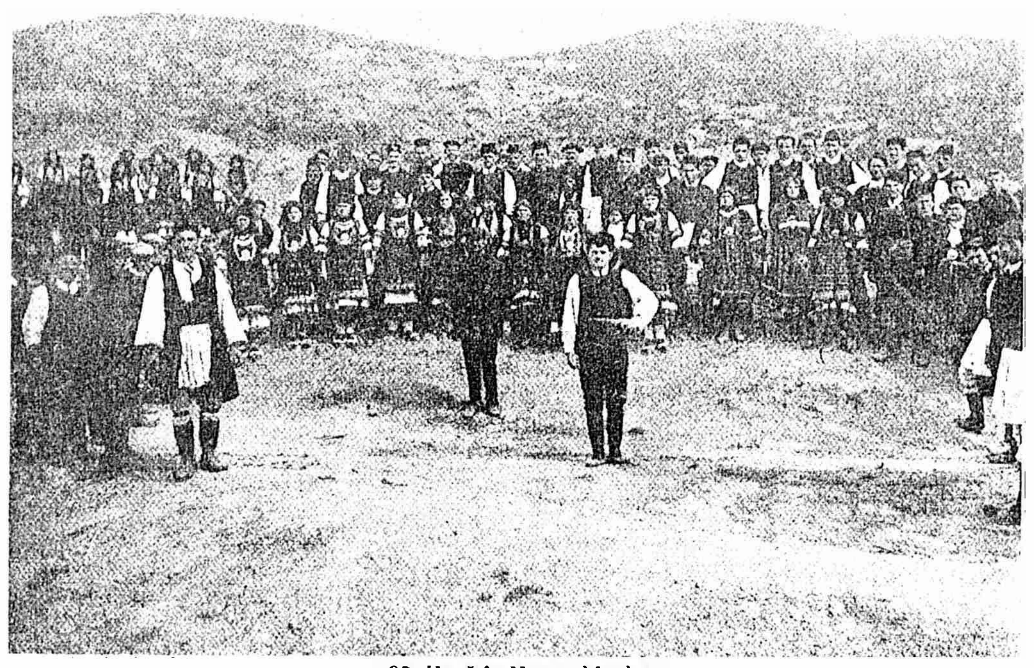
Indic.bibl: Capidan, 1934: 290.

TATULÁT (ar), băutură de vrajă, iarba lui tatin. (bg. tatulu)

Indic.bibl: Papahagi T., 1974: 1167.

TRANDAFIL (ar), trandafir, floare investită cu mai multe atribuții: **1.** Simbol al dragostei. **2.** Floare a morții. **3.** Apără casa de lucrurile necurate. **4.** Nu se punea pe foc pentru a nu muri vitele. Referitor la virtuțile acestei flori, S.Fl. Marian scria: „Trandafirul, nu numai după credința românilor din Bucovina, Moldova, Țara Românească și Transilvania, ci chiar și a celor din Banat, fiind binecuvântat de Dumnezeu, are putere să depărteze de locul unde se află plantat precum și de casa la care se pun rămurele verzi de ale sale, nu numai toate relele, ci totodată și toate spiritele cele necurate." (gr. τριαντάφυλλον)

Indic.bibl: Marian, 1892: 283.

92. Horă în Huma, Meglen

TRIMÉRE (ar), a treia zi după naşterea copilului, moment când veneau ursitoarele, *Mirele**.

TRIMIR (ar), nume dat primelor trei zile din postul Paştelui când se ţinea post negru. Vasele erau frecate de femei cu cenuşă pentru a se înlătura urmele de untură. *Trimir* nu era obligatoriu, persoanele care reuşeau să-l ţină fiind însă foarte respectate de familie. Dacă se întâmpla ca cineva să moară în aceste zile din cauza postului, exista obiceiul să fie îngropat în bălegar, considerându-se a fi un mare păcat, decurgând din neobligativitatea ţinerii acestuia. Acest post strict de trei zile reprezenta o practică de purificare a trupului şi a sufletului, fiind ţinut doar de cei care se considerau pregătiţi. (gr. τριημερος)

Indic.bibl: Ţîrcomnicu, 2004b: 144-145.

TUCMIRE, DÁR LÚCRU TRI MĂRITÁRI (mr.), peţit sau logodnă la meglenoromâni, se făcea în orice perioadă a anului (cu condiţia să nu fie în zile de post). Zilele favorabile pentru peţit erau luni şi miercuri. Participanţi (numiţi *stroinici*) erau: tatăl, mama, fraţi sau surori (în număr fără soţ 1-3-5), câteodată şi naşul (*mămuşul*). Înainte se căuta o persoană (stroinicul), rudă cu ambele familii, pentru a merge în peţit. Astăzi, dacă tinerii nu stabilesc nimic, se duc în peţit cei din familie. Stroinicul, sosind la familia fetei, nu intra direct în subiect, ci încearca, mai pe ocolite, să se ofere să găsească un băiat potrivit fetei. Apoi începea să arate calităţile băiatului şi să prezinte favorabil familia acestuia. În cazul în care părinţii îşi dădeau acordul era chemată şi fata pentru a fi întrebată dacă acceptă sau nu. De obicei fata nu se opunea hotărârii părinţilor. La plecare fata oferea, pentru băiat, o pereche de *beti,* iar peţitorului o basma, primind în schimb un ban. Din informaţiile pe care le avem de la Candrea, tucmirea se desfăşura astfel: mama băiatului afla care fete sunt de măritat şi discuta cu rudele acesteia despre intenţia de a logodi băiatul. Astfel afla dacă şi mama fetei are intenţia de a logodi fata. Băiatul trimitea un stroinic (de obicei o femeie) la casa fetei care discuta cu părinţii acesteia. În cazul în care se înţelegeau, stroinicul aducea din partea băiatului un dar (o furlină (ban) şi lucruri de îmbrăcăminte) primind, din partea fetei, de asemenea, un dar. Schimbul reprezenta semnul logodnei *(Bileg*)*. „«Hai să ne ducem la fată să-i ducem un bileag!» Să-i duc un semn la fată că o vreau." Se obişnuia să se cheme şi preotul pentru a citi tinerilor o jumătate de cununie, prilej cu care aceştia schimbau inele. La meglenoromâni era obiceiul ca băieţii să se căsătorească după de împlineau vârsta de 14 ani (după această vârstă, sau după tucmire, băiatul era numit *Cupilaş**). Fetele puteau fi cu doi, trei ani mai mari, căsătorindu-se până la vârsta de 20 de ani. De multe ori părinţii aleageau mireasa fără a-l consulta pe băiat. Acest obicei s-a păstrat şi după venirea în Cadrilater. Exemplu: Suca Atanase este căsătorit de părinţi, în Durostor, anul 1934. „Să vă explic cum s-a întâmplat cu mine. Mama şi cumnatul meu au plecat la o soră de-a mea. S-au dus în vizită. Eu am rămas singur. Tata a murit în 1932, aveam o soră mai mică, s-a măritat şi, când a plecat mama, eu singur acasă am rămas. Eram mărişor de acum. Şi s-au dus mama cu cumnatul lu' sora mai mare la sora mai mică în vizită, acolo. După două zile vine, zice: «Te-am logodit.» «Cum, mă, m-ai logodit?!» «Uite, fata cutare, ţi-am luat-o.» «Cum, mă, mi-ai luat-o?!» Eu, fata aia, n-am văzut-o, că era din altă comună. Când eram în Cadrilater. Eu cu fata asta am fost la grădiniţă, eram amândoi acolo, şi de atunci nu am mai văzut-o. Că aici în Cadrilater ea era într-o comună şi eu în alta. «Păi cum mă, mamă?!» Nu, nimic. Peste două săptămâni ne ducem. Am văzut şi eu fata. Mi-a plăcut şi-am trăit până acum când ne-am despărţit la decedare. Când spuneau părinţii că trebuie să iei fata asta, gata era." După peţit trebuia ca băiatul să se întâlnească cu fata: „Şi se duce la un neam al băiatului, vine şi fata cu încă o domnişoară

și băiatul îi dă un ban de aur." Sau „Se duceau pe urmă și luau legătura, își dădeau daruri. Fata dădea la băiat un cadou, mai mult ciorapi dădeau, altceva nu dădeau, iar băiatul lanțuri de aur, se spun florie, le dădeau. Și atunci se întâlneau. Pe urmă venea nunta." (tc. täkmja)

Indic.bibl: Coman, 2004: 80; Capidan, 1925: 40; Papahagi P., 1902a: 126.

TUNĂ (ar, mgl), tunet, fenomen acustic al trăsnetului, de care se legau credințele: **1.** Dacă ploua și tuna peste măsură se credea că s-a săvârșit o crimă. **2.** Nu era bine să se mănânce pâine în timpul ploii, pentru a fi ferit de trăsnet. **3.** La primul tunet trebuia să te lovești cu un fier pentru a fi tare toată vara. **4.** Când fulgeră și tună se spunea că Dumnezeu e în luptă cu zmeii. **5.** Se credea că Sf. Ilie (*Simt-Ilie**) provoca tunetele și fulgerele alergând cu carul de foc după balaurul care ar fi mâncat norocul. (lat. tonare)

Indic.bibl: Candrea, 1923-1924b: 269.

TUNDEÁREA OILOR (ar), tunderea oilor era prilej de mare sărbătoare. Tunderea se făcea în perioada de la sfârșitul lunii martie, începutul lunii aprilie. Se frigeau mai mulți miei, se făcea masă la iarbă verde și se petrecea până noaptea. (tundere, lat. tondere; oaie, lat. ovis)

Indic.bibl: Capidan, 1926: 125.

TUNUSIRE (ar), pocăință, stare sufletească de reculegere, perioadă de purificare a sufletului. (gr. μετανοιόνω)

Indic.bibl: Papahagi T., 1974: 1204.

TURNAREA A LI NVEASTI (ar), întoarcere a nevestei, revenire a tinerei mirese în casa părintească, la câteva săptămâni după nuntă. Cu acest prilej ea sărută mâna părinților, bunicilor și rudelor apropiate, în semn de iertare.

TURTĂ (ar), **PUGACE** (mgl), **1.** turtă. **2.** Obicei, la împlinirea vârstei de un an, de a se tăia copiilor moțul. Această tăiere de moț se făcea cu oarecare ceremonie, rupându-se ritual turta pe capul copiilor. La megleno-români, în ziua împlinirii unui an de la naștere, se făceau obiceiuri care țineau de aflarea ursitei, a abilităților pentru meseria către care urma să se îndrepte copilul. Se realiza o mică serbare pentru care se făceau plăcinte (*pugace*), peste care se puneau diferite obiecte, pentru băiat unelte și obiecte ca foarfecă, oglindă, teslă, condei, călimară, carte, arme ș.a., iar pentru fată obiecte mai mult ținând de industria textilă casnică: fus, furcă, ac, cârlige de împletit. Copilul trebuia să aleagă un obiect pentru a afla ce meserie va îmbrățișa când va crește mare. Apoi, din pugace, mâncau toți cei de față. (turtă, lat. turta; pugace, bg. pogaca)

Indic.bibl: Papahagi P., 1902: 102-103; Bolintineanu, 1863: 94.

93. Turnarea a li nveasti, tânără măritată, făcând iertăciune la părinți

94.Ciuprake, Podoabă pentru femei, obiect de prins părul. Ornamentație: vultur bicefal, coarne de berbec, fitomorfă.

Ţ

ŢÁRĂ DI MÓRTU (ar), ţărână de mort, era folosită pentru a adormi pe cineva atât timp cât doreai, presărând-o peste el. *Ţáră di mórtu* se obţinea astfel: se lua de pe un mormânt recent, de cel mult 3 zile făcut, o traistă de pământ. Se credea că în acel moment mortul se ridica şi se lua după cel care i-a luat pământul. Persoana respectivă trebuia să rămână cu faţa la mormânt şi să meargă cu spatele 40 de paşi, după care mortul nu-l mai putea ajunge, altfel mortul îl prindea şi-l sugruma. De această credinţă se leagă expresiile: «*arucă ţáră di mórtu pri tuţ*» (a aruncat peste toţi ţărână de mort); «*cánda l'i-arcáră ţára di mórtu*» (parcă i-a aruncat ţărână de mort); «*durn'eá ca di ţára di mórtu*» (dormea ca atins de ţărână de mort). (ţară, lat. terra)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 309; Papahagi T., 1974: 1214

95. Cimitir în Molovişte

U

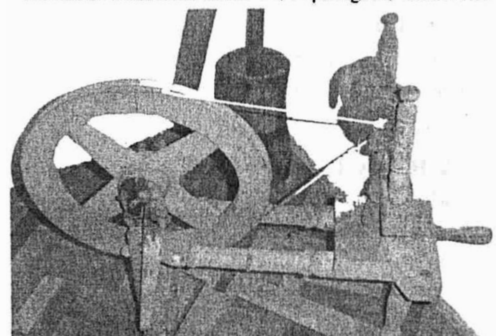
URDISES (mgl), mă îmbolnăvesc din senin, termen întrebuinţat când dormind cineva sub un arbore (nuc) şi îmbolnăvindu-se, se crede că zânele rele (*Sămuvile**) l-au lovit (bg. urdisvam)

Indic.bibl: Capidan, 1934: 318.

URSITĂ (ar), soartă, destin, viaţă hotărâtă la naştere de către ursitoare *(Miră*)*. (gr. oriso)

URSU, URSĂ (ar, mgl), urs, ursoaică. La 1 august se ţinea post, se mânca doar usturoi pentru a fi sănătos tot anul. La nordul Dunării sărbătoarea poartă numele de Ziua Ursului. (lat. ursus)

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 44; Papahagi P., 1900: 226.

96. Cicriche, pentru tors lâna

V

VAIÚ (ar), **1.** Duminica Floriilor, *Să'mta-Vestire**. **2.** Vaie, denumire dată ramurilor verzi care se pun la casele oamenilor în Duminica Floriilor. **3.** Sâmbăta, în ajun, se făcea obiceiul *Lazăr**. (gr. βαιοῦ)

VAMPIR (ar), **VĂMPIR** (mgl), vampir, ieșea noaptea din mormântul unui om păcătos sau peste care a trecut un animal și apărea în chip de lup sau câine, omorând oamenii și animalele. Buricul copilului trebuia îngropat în pământ pentru că în cazul în care îl mâncau animalele copilul se putea transforma în vampir. (fr. vampire, nu sunt atestate până în sec. XIX, așa cum dovedește etimologia)

Indic.bibl: Capidan, 1925: 37; Ciorănescu, 2001: 826.

97. Vampir

VANGILIZMÓ (ar), Bunavestire, 25 martie, sărbătoarea nașterii Domnului.

(gr. ε'υαγγελισμός)

VAZMÓ (ar), durere ce se ivește la ochi și la dinți, se crede că provine de la boala numită *lovire Dinafoara**. (et.nec.)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 240.

VÂ'RSTA DI ISUSIRE (ar), vârsta de logodnă. La aromâni, fetele se căsătoreau începând cu vârsta de 12 ani, iar băieții după 18 ani. Aromânii pindeni aveau obiceiul de a se căsători după împlinirea vârstei de 20 ani. În trecut vârsta la căsătorie la megleno-români era între 15-18 ani. La 15 ani băiatul era numit „cupilaș", iar după 18 ani „bichiar" sau chiar „moș". (sl. vrusta)

Indic.bibl: Burada, 1883a: 417.

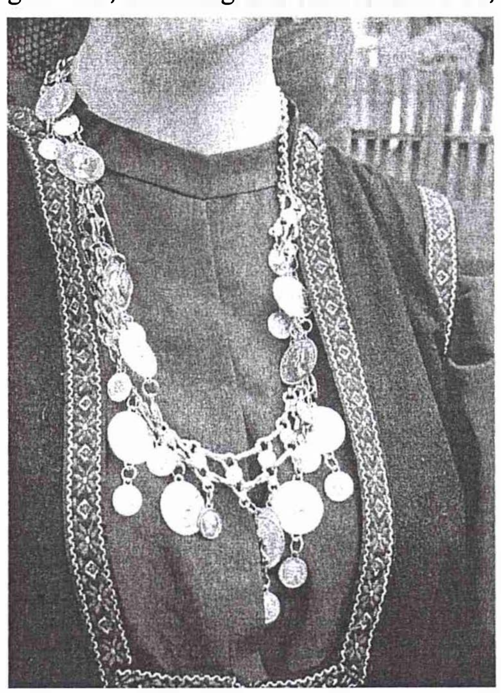
VIARVIR (ar), argint viu, substanța chimică mercur care, aruncat într-o livadă sau semănătură, produce pagubă, uscând plantele. *Viarvirul* roade rădăcinile plantelor, de unde expresia: fugi ca *viarvir*. (et.nec.)

Indic.bibl: Papahagi P., 1900: 337.

VIMTU-FUDZE (ar), Vântu-fuge, personaj de basm.

Indic.bibl: Capidan, 1932: 522.

VINIREA LA NVEASTĂ (ar), venirea la mireasă, sosirea alaiului mirelui la gospodăria miresei. La grămostenii din jud. Tulcea, se forma un alai (*Taifă**) compus din rudele ginerelui, care mergea în seara de sâmbătă,

98. Salbă cu monede

la casa miresei, cu scopul de a duce acesteia salba de mireasă (*Arivoana**). Alaiul era întâmpinat şi oamenii erau poftiţi în casă. Se organiza o masă, în fruntea căreia stăteau naşii, alături de socrii mari şi socrul mic. Soacra mică servea invitaţii. Deasupra colacului (*culaclu di alâxeari*), pregătit din partea ginerelui, se dădeau daruri pentru fraţii miresei, precum şi diferite bucate: „Peste colac se întinde un prosop, pe care socrul mare pune: mai multe perechi (număr impar) de pantofi pentru fraţii şi surorile miresei, un spate de berbec sau o oaie întreagă (*nîmal'iu*), o ceaşcă albă de cafea, fără coadă (*fîlgeanî* sau *sfîlgeanî*) şi o sticlă de rachiu. La rândul său, socrul mic are pe masă, în dreptul lui, *culaclu di alâxeari* din partea miresei, acoperit cu prosop, pe care pune un spate de berbec, o ceaşcă albă de cafea (fără coadă) şi o sticlă cu rachiu." După ce se închina în cinstea viitorilor miri, socrul mare înmâna socrului mic salba de mireasă (compusă dintr-un număr impar de monede de aur), învelită într-o basma roşie. Alături de salbă se punea în basma şi verigheta miresei. Socrul mic o primeşte atingând-o de păr şi rostind *Să fie cu noroc!*, o întinde soacrei mici. De la aceasta, salba trece din mână în mână pe la toate rudele miresei care, procedând asemănător, urează noroc mirilor. În acest timp socrii fac schimb de colaci. După terminarea acestei ceremonii, salba era dăruită de către soacra mică miresei, care era adusă de două tinere căsătorite şi prezentată oaspeţilor. Mireasa săruta mâinile acestora şi primea, de la fiecare, bani. La aromânii grămosteni veniţi din satul Livezi (Meglenia) în Cadrilater, în localitatea Tatar-Atmagea, schimbul de daruri se făcea în ziua de duminică. „Aceasta era o ceremonie cu mult teatralism: tatăl miresei poartă la subsuoară o pâine şi un picior (de dinainte) fript, de oaie (*păltare*); în mână ţine două sticle cu ţuică, din care toarnă în ceştile (ceaşca = *filigea*) celor doi socri. Aceştia îşi încrucişează braţele aşa cum fac nemţii la petrecere şi după ce fiecare urează: „*S'nă băneadză, cuscre, păreaclea* (ori *tinerli*), adică să ne trăiască cuscre, perechea (ori tinerii), sorb ceştile." (lat. venire)

Indic.bibl: Cernea, 1938: 186; Caraiani, Saramandu, 1982: 433-434.

99. Obicei de nuntă, cuscrii bând împreună în semn de înţelegere şi întemeiere a noii familii

VIN'IRI (ar), **VINIR** (mgl), vineri, a cincea zi din săptămână, era considerată nefastă (*tersă*). Femeile nu croiau, iar bărbaţii nu înjugau boii, în ţinutul Meglen. Dacă femeile se spălau pe cap în această zi se credea că le va cădea părul. Se ţinea post (lat. Veneris).

Indic.bibl: Cosmulei, 1909: 44-45.

VIN'IRI LA NUNTĂ (ar), vinerea nunţii, aromânii trimiteau flăcăii la pădure pentru a aduce lemne necesare pregătirii mâncărurilor de nuntă. La meglenoromâni, între activităţile tradiţionale din această zi era şi aceea ca tinerii să plece în pădure pentru a aduna iederă şi ramuri de cireş. Femeile îi întâmpinau la întoarcere cu flori, după care se împletea cununa miresei (*veanitsul*).

Indic.bibl: Coman, 2004: 82; Burada, 1883a: 418.

VIN'IRI MARI (ar), Vinerea Mare, ziua Răstignirii Mântuitorului Iisus Hristos, este o zi de post şi smerenie sufletească.

VIRÉSCU (ar), văratic, perioadă cuprinsă între Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru, când păstorii stăteau cu oile pe munte. *Arniu** şi *Virésc*u sunt cele două anotimpuri pastorale.

Z

ZÂN, ZÂ'NĂ (ar), **ZQNĂ** (mgl), zân, zână, fiinţe supranaturale, de ambe sexe, aeriene şi invizibile, care au capacitatea de a se metamorfoza în corp omenesc. Oamenii îşi imaginau zânele îmbrăcate în cămăşi lungi albe, încinse la mijloc cu cingătoare de mătase. Fetele/ flăcăii care se măritau/ însurau cu bărbaţi/ femei văduvi/ văduve puteau să se transforme în zâne/ zâni. Rolul lor era negativ, putând face rău oamenilor, animalelor, plantelor şi obiectelor. Afecţiunea unei părţi a corpului era pusă pe seama zânelor/ zânilor. În locurile unde se formau vârtejuri de vânt se credea că fac horă zânele, astfel că, o lungă perioadă de timp locurile acestea erau ocolite. Pentru a le îmbuna, oamenii le dădeau nume ca *Albele**, *Muşatele**. Etimologia denumirii vine din lat. Diana, păstrat şi în alte limbi romanice. O. Densusianu spunea: „Pe când însă în italiană, sardă, vechea franceză, provensală, spaniolă şi portugheză înţelesul formelor corespunzătoare e restrâns la acela de „vrăjitoare, strigoaică" sau de „zână a izvoarelor", „zână care toarce noaptea", la noi cuvântul apare cu un înţeles larg, ca denumire pentru fiinţe supranaturale cu însuşiri variate. Zânele noastre concretizează ceea ce în mitologia latină era atribuit diferitelor divinităţi, aşa că numele zeiţei Diana a fost generalizat pentru un şir întreg de fiinţe supranaturale. Prin *zână*, cu reminiscenţe de păgânism, se înţelege întrucâtva ceea ce latinii exprimau prin *dea*." În aromână există şi masc. dzân, cu înţeles de zeu. (lat. Diana)

Indic.bibl: Iliescu, 1903: 210-211; Densusianu, 1925-1926b: 312-313.

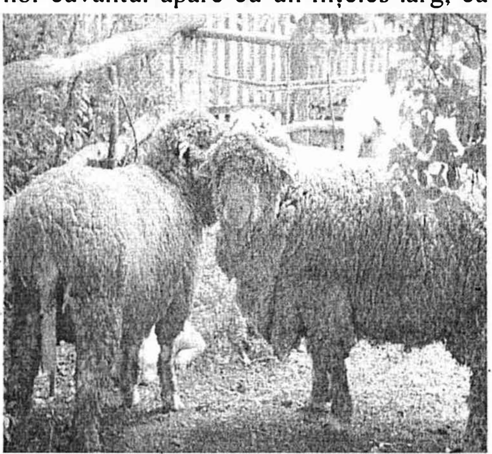
ZMEU (ar, mgl), zmeu, balaur, personaj de basm. (bg. smij)

ZQLILI̯ LUPULUI (mgl), ziua lupului este sărbătorită în ziua Filipilor de toamnă, 27 noiembrie. Pentru ca lupii să nu mănânce animalele, femeile legau pieptenii de scărmănat lâna, astfel ca, simbolic, să se lege şi gura lupilor. (lat. dies; lat. lupus)

Indic.bibl: Candrea, 1925-1926: 102.

ZVOAME-APĂ (ar), Soarbe-apă, personaj de basm, care avea capacitatea de a îngurgita o cantitate uriaşă de apă.

Inf.bibl: Capidan, 1932: 522.

100. Oaia şi berbecul

101. Cloput şi kipre pentru berbecul care mergea în fruntea turmei

INDEX

A

B

C

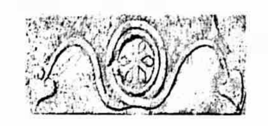
D

E

F

G

Gaia (ar, mgl): 44
Gălbádză, Gălbcáță (ar), Gălbinári (mgl) gălbează: 44
Găl'ină (ar, mgl), găina: 44
Gălică (ar), cadou de logodnă: 44
Ghifticiu (ar), țigănuș, nume dat pruncului nebotezat: 44
Ghiuzelduna (ar), frumoasa pământului: 44
Ginde (ar), duh necurat, demon: 44
Gioi (ar), joi: 44
Gioi-Mari (ar), Joi-Mari: 45
Gioia di nuntă (ar), joia nunții: 45
Gióne (ar), Irgen (mgl), flăcău, tânăr: 45
Gióne-aleptu (ar), flăcău frumos: 45
Górțu cóptu (ar), pară coaptă, substitut al femeii: 45
Grailu-Mare (ar), cuvântul mare: 45
Grănúțlu ațél búnlu (ar), bubă, furuncul: 45
Grindina (ar), grindină: 45

H

Hagilâc (ar), hagialâc: 46
Hamaili (ar), icoană: 46
Hărisită (ar), zână: 46
Hristó (ar, mgl), Hristos: 46

I

Iárba di agărșire (ar), iarba de uitare: 47
Iárba di nipâ'rtică, Iárba di șeárpe (ar), iarba năpârcci, iarba șarpelui: 47
Iárba di țâneáre (ar), iarba de ținere, de curaj: 47
Ignat (mgl), Sf. Ignat: 47
Ipsuma a cál'ilor (ar), agnețul cailor: 47
Irimiia (mgl), sărbătoarea de 1 Mai dedicată șerpilor: 48
Iskinar (ar), călușar: 48
Isósmată (ar), Tucmiri, Miniri bileag, Dari bileag, Zăcăciori (mgl), logodnă: 48
Isusit/ă (ar), logodnic/ă: 51
Izvur a li Mușate (ar), izvorul ielelor: 51

L

M

N

O

P

R

S

Ş

T

Ț

U

V

Z

La Index s-au folosit detalii din fotografii realizate de Radu Baltasiu și Emil Țîrcomnicu.

LISTA FOTOGRAFIILOR

34. *Dubéc și stumbul (piuă și pisălog)*, Papahagi T., 1928-1934.
35. Miri aromâni, sex. al XIX-lea.
36. *Simnător (pristornic)*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
37. *Biserică din Ohrid (R. Macedonia)*, fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
38. *Familie de grămosteni*, fotografie de ?.
39. *Familie de meglenoromâni*, fotografie de ?, obținută de la Biblioteca Comunală Cerna, jud. Tulcea.
40. *La stână, în Albania*, loc. Gabrova (Albania), fotografie de Ionuț Pițurescu, 2006.
41. *Împodobirea flamburii*, com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
42. *Nașa și femeile împletesc firul cu lână albă și roșie, pentru a-l pune în brad*, Țîrcomnicu, Wisoșenschi, 2003, fotografie de Iulia Wisoșenschi.
43. *Joc cu flambura, imagine de nuntă*, Muzeul Satului, București, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
44. *Joc cu flambura, imagine de nuntă*.com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
45. *Flambură*, Muzeul Satului, București, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
46. *Aranjarea flamburii pe casă*, com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
47. *Flambura prinsă la stâlpul casei*, com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
48. *Aromâncă ținând în mână o furcă cu coarne*, fotografie de Manakia, colecția personală Hristu Cândroveanu.
49. *Aromâni*, Capidan, 1937.
50. *Cu oile, în Albania, astăzi*, loc. Gabrova (Albania), fotografie de Ionuț Pițurescu, 2006.
51. *Pâine coaptă la cuptor*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
52. *Iisus Hristos, Mântuitorul lumii*, frescă de biserică în Muloviște (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
53. *Copil hrănind calul*, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2008.
54. *Șarpe înghițind o șopârlă*, prin munții Albaniei, fotografie de Ionuț Pițurescu, 2006.
55. *Bășarea (sărutarea) cuscrilor*, Muzeul Satului, București, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
56. *Iertăciunea isusitei (logodnicei)*, com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
57. *Isusită (logodnică), la grămostenii din Bulgaria*, loc. Bakitsa (Bulgaria), Weigand, 1907.
58. *Nat (prunc) în leagân (leagăn)*, Papahagi T., 1974.
59. *Lupoiaca alăptând pe Remus și Romulus, simbolul Romei*, metopă romană la Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2006.
60. *Mărțu (mărțișor) agățat pe o creangă*, satul Gânzova (Bulgaria), fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
61. *Rândunele și șarpe*, detaliu pe o casă din Crușevo (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
62. *Scoaterea miresei din casa părintească*. Muzeul satului, București, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
63. *Obicei de nuntă, mireasa primește un măr*; Muzeul satului, București, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
64. *Scamnu (keaptân'il'i) pentru alcătuirea caierelor de lână*, expoziția "Românii balcanici. Aromânii. Meglenoromânii", octombrie-noiembrie 2004, Palatul Parlamentului, București, fotografie de Emil Țîrcomnicu.
65. *Fântână*, Muloviște (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
66. *Aromâncă grămosteancă*, Muzeul satului, București, Catalogul Științific
67. *Aromâncă grămosteancă*, Muzeul satului, București, Catalogul Științific
68. *Ghium (vas) din aramă*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
69. *Fărșeroți în costume tradiționale*, sfârșitul sec. al XIX-lea, începutul sec. al XX-lea.
70. *Păie (zestre)*, AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.

71. *Păie (zestre)*. AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
72. *Meglenoromânii tăind miei și berbeci la sărbătoarea de 6 septembrie*, Oșini (Grecia), 1929, Papahagi T., 1928-1934.
73. *Bătrâne meglenoromânce*, fotografie de ?, obținută de la Biblioteca Comunală Cerna, jud. Tulcea.
74. *Punte (pod venețian) lângă Scodra (Albania)*, autor Radu Octavian Maier, 1960.
75. *Schelet de cort păstoresc (puravă)*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
76. *Corturi păstorești în Albania*, Darba (Albania), Bernassik, 1939.
77. *Călive fărșerotești lângă Corcea (Albania) în anul 1960*, autor Radu Octavian Maier, 1960.
78. *Fetiță meglenoromâncă*, 2002, fotografie de ?, obținută de la Biblioteca Comunală Cerna, jud. Tulcea.
79. *S-bagă nveasta'n cor (intrarea miresei în horă)*. AIEF, fotografie de Titi Popescu, 1974.
80. *Sâm-Trifon (Sf. Trifon)*, frescă din biserica Sf. Nicolae din Moscopole (Albania), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
81. *Lupoaica alăptând pe Remus și Romulus, simbolul Romei și siglă a Societății de Cultură Macedo-Română*, monument în Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2006.
82. *Signe (prapuri)*, în biserica din Crușeva (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
83. *Sursirea (bărbierirea) mirelui*, Dunovschi, 1999: 54.
84. *Miri aromâni, sec. al XIX-lea*, din loc. Zmixi-Samarina (Grecia), Papahagi T., 1928-1934.
85. *Pe câmp, la cules de flori*, satul Camena, com. Baia, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna, 24 iunie 1980, ora 6^{40}.
86. *Horă de sânziene*, com. Stejaru, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna, 24 iunie 1980, ora 6^{45}.
87. *23 iunie dimineața fetele culeg flori de sânziene*, sat Camena, com. Baia, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna, 23 iunie 1979, ora 13.
88. *Femeile se spală pe față din ghiumul împodobit cu flori de sânziene*, com. Stejaru, jud. Tulcea, fotografie de C. Breazna, 24 iunie 1980.
89. *Isusita pregătind cununi pentru viitoarele rude*, com. Stejaru, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna, 24 iunie 1980, AIEF, p. 81.
90. *O femeie la cimitir aranjând pe cruce cununa de sânziene*, sat Ceamurlia de Sus, com Baia, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna, 24 iunie 1983, ora 9^{30}.
91. *Taifă (alai) de nuntă*, com. Beidaud, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de Titi Popescu.
92. *Horă în Huma, Meglen*, Capidan, 1937.
93. *Turnarea a li nveasti, tânără măritată, făcând iertăciune în fața părinților, la o săptămână după nuntă*, sat Camena, jud. Tulcea, AIEF, fotografie de C. Breazna.
94. *Ciuprake, podoabă pentru femei, obiect de prins părul. Ornamentație: vultur bicefal, coarne de berbec, fitomorfă*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
95. *Cimitir în Mulovişte*, loc. Mulovişte (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
96. *Cicriche, pentru tors lâna*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
97. *Vampir*; animal fantastic, detaliu pe o casă din Crușeva (R. Macedonia), fotografie de Radu Baltasiu, 2004.
98. *Salbă cu monede*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
99. *Obicei de nuntă, cuscrii bând împreună în semn de înțelegere și întemeiere a noii familii*, AIEF, fotografie de M. Ivanciu.
100. *Oaia și berbecul*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
101. *Cloput și kipre pentru berbecul care mergea în fruntea turmei*, Muzeul Gheorghe Celea, com. M. Kogălniceanu, jud. Constanța, fotografie de Emil Țîrcomnicu, 2007.
101. *Aromâni în costume tradiționale (sec. al XIX-lea)*, AMR, 1880.

BIBLIOGRAFIE

Apostolescu, 1899	Apostolescu, Gussy, *Datini de a-le Românilor Macedoneni,* în Alb., anul II, nr. 52, 26 septembrie 1899, pp. 1639-1640.
Atanasov, 2008	Atanasov, Petar, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân (ADLM),* Academia Română, 2008.
Baravache, 1904	Baravache, Petre, *Datini de la naştere şi botez. Clisura,* în Lum., an II, nr. 12, 1904, pp. 340-344.
Belimace, 1906	Belimace, Constantin, *Credinţe populare din luna lui Decembrie (Mulovişte),* în Lum., an IV, nr. 11-12, 1906, pp. 343-345.
Berciu-Drăghicescu, Trofin, Ţîrcomnicu, 2005	Berciu-Drăghicescu, Adina, Trofin, Liliana, Ţîrcomnicu, Emil, *Ipostaze spirituale ale romanităţii orientale,* Editura Universităţii din Bucureşti, 2005, pp. 59-182.
Bernassik, 1939	Bernassik, U. Hugo, *Die Grosse Volker Kunde, Band I, Europa, Africa,* Bibliogrephisches Institut AG, Leipzig, Germany, 1939, pp. 195, 199, 200
Beza, 1909	Beza, Marcu, *Observaţiuni asupra poeziei populare la aromâni,* în CL, an XLIII, nr. 8, august 1909, pp. 811-823.
Bianu, 1888	Bianu, Ion, *Notiţe bibliografice,* în RN, anul I, 15 noiembrie 1888, p. 439.
Bolintineanu, 1863	Bolintineanu, Dimitrie, *Călătorii la Românii din Macedonia şi Muntele Atos,* Bucureşti, 1863.
Bolintineanu, 1898	Bolintineanu, Dumitru, *Din obiceiurile Românilor din Macedonia,* în Alb., anul II, nr. 12-13, 20-27 decembrie 1898, pp. 389-390.
Brezeanu, Zbuchea, 1997	Brezeanu, Stelian, Gheorghe Zbuchea, *Românii de la sud de Dunăre. Documente,* Arhivele naţionale ale României, Bucureşti, 1997.
Burada, 1883a	Burada, Theodor, *Datinile la nunţi ale poporului român din Macedonia,* în RIAF, an. V, vol. II, 1883, pp. 417-425.
Burada, 1883b	Burada, Theodor, *Cântece de Miriologhi,* în CL, an XVI, nr. 12, 1 martie 1883, p. 487-492.
Burada, 1892	Burada, Theodor, *Obiceiurile la naşterea copiilor poporului român din Macedonia,* în CL, an XXVI, nr. 2, 1 mai 1892, pp. 39-50.
Candrea, 1923-1924a	Candrea I. A., *Vieaţa păstorească la megleniţi,* în GS., vol. I, fasc. I, 1923-1924, pp. 23-38.
Candrea, 1923-1924b	Candrea I. A., *Texte meglenite,* în GS., vol. I, fasc. 2, 1923-1924, pp. 261-285
Candrea, 1925-1926	Candrea I. A., *Texte meglenite,* în GS., vol. II, fasc. 1, 1925-1926, pp. 100-128.
Candrea, 1928	Candrea, I. A., *Iarba fiarelor, Studii de folklor,* Cultura Naţională, 1928.
Candrea, 1937	Candrea, I. A., *Glosar magleno-român,* în GS, vol. VII, 1937, pp. 194-230.
Canianu, 1894	Canianu, N., *Din psicologia poporană. Descântece, farmece şi vrăji,* în RIAF, vol. II, fasc. I, 1894, pp. 116-191.
Capidan, 1925	Capidan, Theodor, *Meglenoromânii, Istoria şi graiul lor,* vol. I, Cultura Naţională, Bucureşti, 1925.

Capidan, 1926 Capidan, Theodor, *Românii nomazi. Studiu din viaţa românilor din sudul Peninsulei Balcanice,* Institutul de Arte Grafice Ardealul, Cluj, 1926.

Capidan, 1928 Capidan, Theodor, *Meglenoromânii, Literatura populară la megleno-români,* vol. II, Cultura Naţională, Bucureşti, 1928.

Capidan, 1932 Capidan, Theodor, *Aromânii. Dialectul aromân,* Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1932.

Capidan, 1934 Capidan, Theodor, *Meglenoromânii, Literatura populară la megleno-români,* vol. III, Cultura Naţională, Bucureşti, 1934.

Capidan, 1937 Capidan, Theodor, *Les Macedo-Roumains,* Bucharest, 1937.

Capidan, 1942 Capidan, Theodor, *Macedoromânii. Etnografie, Istorie, Limbă,* Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1942.

Caragiani, 1869 Caragiani, Ioan, *Românii din Macedonia şi poesia lor populară,* în CL, nr. 23, an II, 1869, pp. 368-388.

Caraiani, Saramandu, 1982 Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu, *Folclor aromân grămostean,* Editura Minerva, Bucureşti, 1982.

Caraman, 1927 Caraman, Petru, *Descolindatul în orientul şi sud-estul Europei,* Editura Universităţii Al. Ioan Cuza, Iaşi, 1927, reeditare în 1997.

Cernea, 1938 Cernea, M., *Atmageaua-Tătărească. O colonie de megleniţi din Cadrilater,* în SR, aprilie-iunie 1938, pp. 181-189.

Ciorănescu, 2001 Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionar Etimologic al Limbii Române,* Editura Saeculum I.O., 2001.

Ciotti, 1973 Ciotti, Dumitru, *Di la fraţilii din Meglen,* Bucureşti, 1973.

Coman, 2002 Coman, Virgil, *Obiceiuri la meglenoromâni,* în Dim., nr 4, 2002, pp. 11-13.

Coman, 2004 Coman, Virgil, *Meglenoromânii. Consideraţii istorico-geografice,* în „Românii balcanici. Aromânii. Meglenoromânii", Editura Mega, Bucureşti, 2004, pp. 71-95.

Constantinescu-Mirceşti, 1934 Constantinescu-Mirceşti, C.D., *Un sat dobrogean: Ezibei,* în BG, anul V, nr. 9, 1934, pp. 591-608

Cosmescu, 1904 Cosmescu C., *Joia,* în Lum., an II, nr. 9, 1904, pp. 236-238.

Cosmu, 1904 Cosmu, C.I., *Tri Sâm Tudor (Tudoriţa),* în Lum., nr. 4, 1904, pp. 111-112.

Cosmulei, 1903 Cosmulei, Dumitru, *Din credinţele şi obiceiurile Romanilor în legătură cu ale Românilor,* în Lum., an I, nr. 9, septembrie 1903, pp. 219-220.

Cosmulei, 1909 Cosmulei, Dumitru, *Datini, credinţe şi superstiţii aromâneşti,* Bucureşti, 1909.

Densusianu, 1922-1923 Densusianu Ovid, *Viaţa păstorească în poezia noastră populară,* Bucureşti, 1922-1923.

Densusianu, 1925-1926a Densusianu, Ovid, *Semantism anterior despărţirii dialectelor romîne,* în GS, vol. II, fasc. 1, 1925-1926, pp. 1-21.

Densusianu, 1925-1926b Densusianu, Ovid, *Semantism anterior despărţirii dialectelor romîne,* în GS, vol. II, fasc. 2, 1925-1926, pp. 310-327.

Dunovschi, 1999 Dunovschi, Vanghel, *Foto Monografia ti Reghionlu di Struga "Drimcol",* Struga, 1999.

Gennep, 1996 Gennep, Arnold Van, *Rituri de trecere,* Editura Polirom, Iaşi, 1996.

Ghinoiu, 1997 Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an. Dicţionar,* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1997.

Ghinoiu, 1999 Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo,* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999.

Ghinoiu, 2001 Ghinoiu, Ion, *Panteonul românesc,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001.

Ghinoiu, 2008 Ghinoiu, Ion, *Mică enciclopedie de tradiţii româneşti,* Editura Agora, Bucureşti, 2008.

Grandea, 1868 Grandea, Grigore H., *Despre Români de la Emu,* în AP, nr. 5, 15 august 1868, pp. 105-108.

Haşdeu, 1894 Haşdeu, B.P., *Palmă-om-şi-barbă-cot,* în RN, nr. 8-9, 1894, anul II, pp. 301-305.

Hâciu, 1936 Hâciu, Anastase, *Aromânii. Comerţ, industrie, arte, expansiune, civilizaţie,* Tipografia Cartea Putnei, Focşani, 1936.

Iliescu, 1880 Iliescu, Taşcu, *Pirpirunele sau paparudele în Macedonia,* în AMR, 1880, p. 102.

Iliescu, 1903 Iliescu, Taşcu, *Credinţe şi superstiţii din Cruşova,* în Lum., an I, nr. 9, septembrie 1903, pp. 210-211.

Macedoneanul, 1904a Macedoneanul, Nicolae, *Datine şi obiceiuri din ajunul şi din ziua Anului-Nou,* în L, an II, nr. 1, 1904, pp. 17-19.

Macedoneanul, 1904b Macedoneanul, Nicolae, *Credinţe şi superstiţiuni din Februarie,* în L, an II, nr. 2, 1904, pp. 68-70.

Macedoneanul, 1904c Macedoneanul, Nicolae, *Datine şi credinţe din martie,* în Lum., an II, nr. 3, 1904, pp. 35-38.

Macedoneanul, 1904d Macedoneanul, Nicolae, *Datine şi obiceiuri de la noi,* în Lum., an II, nr. 6, 1904, pp. 164-166.

Macedoneanul, 1904e Macedoneanul, Nicolae, *Din viaţa noastră, Taghianilu,* în Lum., an II, nr. 7-8, 1904, pp. 197-198.

Macedoneanul, 1904f Macedoneanul, Nicolae, *Paştele în Macedonia,* L, an II, 1904, pp. 100-102.

Marian, 1890 Marian, Simion Florea, *Nunta la români, Studiu istorico-etnografic comparativ,* Editura Lito-Tipografia Carol Gobl, 1890.

Marian, 1892 Marian, Simion Florea, *Înmormântarea la români, Studiu etnografic,* Editura Lito-Tipografia Carol Gobl, 1892.

Neniţescu, 1895 Neniţescu, Ioan, *De la Românii din Turcia Europeană, Studiu etnic şi statistic asupra armânilor,* Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, 1895.

Nicolau, 2001 Nicolau, Irina, *Aromânii. Credinţe şi obiceiuri,* Editată de Societatea Culturală Aromână, Bucureşti, 2001.

Obedenaru, 1891 Obedenaru, M.G., *Texte macedo-romåne, Basme şi poesii poporale de la Cruşova,* Publicate după manuscrisele originale, cu un glosar complet, de Ion Bianu, Academia Română, Bucureşti, 1891.

Olah, 1904 Olah, *Legenda Luguniţei,* în L, an II, nr. 11, 1904, pp. 305-306.

Papahagi P., 1892 Papahagi, Pericle, *Cântece de légen,* în RN, anul V, nr. 8-9, 15 noiembrie - 15 decembrie, 1892, pp. 350-352.

Papahagi P., 1892 Papahagi, Pericle, *Câte-va deceuri macedo-române,* în RN, anul V, nr. 11-12, 1893, pp. 161-164.

Papahagi P., 1900 Papahagi, Pericle, *Din literatura poporană a aromânilor,* Bucureşti, 1900.

Papahagi P., 1902a Papahagi, Pericle, *Meglenoromânii, Studiu etnografico-istoric,* Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, vol. I 1902.

Papahagi P., 1902b Papahagi, Pericle, *Meglenoromânii, Studiu etnografico-istoric,* Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, vol. II, 1902.

Papahagi P., 1903 Papahagi, Pericle, *Aruguciarii şi liguciarii la aromâni,* 1903.

Papahagi P., 1905 Papahagi, Pericle, *Graie aromâne,* Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, 1905.

Papahagi P., 1909 Papahagi, Pericle, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavallioti, Ucuta, Daniil)*, Editura Institutului de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, 1909.

Papahagi T., 1923 Papahagi, Tache, *Din Folklorul Romanic şi cel Latin, Studiu comparat*, Bucureşti, 1923.

Papahagi T., 1923-1924 Papahagi, Tache, *Din epoca de formaţiune a limbei romîne*, în GS, vol. I, fasc. 2, 1923-1924, pp. 201-234.

Papahagi T., 1928-1934 Papahagi, Tache, *Images d'ethnographie roumaine*, 3 vol, 1928-1934.

Papahagi T., 1974 Papahagi, Tache, *Dicţionarul dialectului aromân*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1974.

Papahagi T., 1979 Papahagi, Tache, *Mic dicţionar folkloric*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979.

Popa-Liseanu, 1907 Popa-Liseanu, C., *Urme de sărbători păgâneşti*, în CL, nr. 6-7, 1907, pp. 597-606, 673-686.

Puşcariu, 1904 Puşcariu, Sextil, *Studii şi notiţe filologice*, în CL, an XXXVIII, nr. 3, 1 martie 1904, pp. 250-261.

Récatas, 1934 Récatas, C., *L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo-Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage*, Paris, 1934.

Said, 1869 Said, Mehmed, *Cântecele românilor din Turcia*, în AP, nr.1, 1869, pp. 6-7.

Stroescu, 1903 Stroescu, V., *Legenda Scurtului (Februarie)*, în Lum., an. I, nr. 2, februarie 1903, pp. 47-48.

Şăineanu, 1887 Şăineanu, Lazăr, *Ielele. Dînsele.-Vîntoasele.-Şoimanele.-Frumoasele.-Mîiestrele.-Milostivele.-Zînele, Studiu de mitologie comparată*, în RIAF, vol. VI, fasc. II, 1887, pp. 159-210.

Şăineanu, 1896 Şăineanu, Lazăr, *Studii folklorice, Cercetări în domeniul literaturei populare*, Bucureşti, 1896.

Tega, 2000 Tega, Vasile, *Sculptura pastorală în lemn*, în CA, 2000, p. 397-410.

Tomescu, 1903 Tomescu, Ioan Şomu, *Proverbe*, în Lum., anul I, nr. 5, 1903, p. 129.

Ţîrcomnicu, Wisoşenschi, 2003 Ţîrcomnicu, Emil, Iulia Wisoşenschi, *Românii de la sud de Dunăre, Macedoromânii, Obiceiuri tradiţionale de nuntă*, Editura Ziua, Bucureşti, 2003.

Ţîrcomnicu, 2004a Ţîrcomnicu, Emil, *Meglenoromânii. Destin istoric şi cultural*, Editura Etnologică, Bucureşti, 2004.

Ţîrcomnicu, 2004b Ţîrcomnicu, Emil, *Identitate românească sud-dunăreană. Sărbători, obiceiuri, credinţe, cultură şi viaţă comunitară*, Editura Etnologică, Bucureşti, 2004.

Ţîrcomnicu, 2007 Ţîrcomnicu, Emil, *Minorităţi româneşti sud-dunărene. Studiul etnologic al aromânilor*, Editura Etnologică, Bucureşti, 2007.

Wace, Thompson, 1913 Wace, A.I.B. and Thompson, M.S., *The nomads of the Balkans*, London, 1913.

Weigand, 1907 Weigand, Gustav, Rumänen und aromunen in Bulgarien, Leipzig, 1907.

Zuca, 1903 Zuca, G., *Adeţi di facire*, în Lum., an I, nr. 1, 1903, pp. 4-7.

Zuca, 1904a Zuca, G., *Sărbătorile mari la românii din Pind*, în Lum., an II, nr. 10, 1904, pp. 269-270.

Zuca, 1904b Zuca, *G., Barometrul Popular – Murminile*, în Lum., an II, nr. 11, 1904, pp. 302-303.

Zuca, 1904c Zuca, *G., Superstiţii şi credinţe populare*, în Lum., an II, nr. 12, pp. 334-336.

Abrevieri:

AIEF	Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”.
Alb.	Revista *Albina*, București, 1898-1900.
ALR	*Atlasul Lingvistic Român*, Editura RPR, 1965, vol IV
AMR	*Albumul Macedo-Român*, Editura Soccu, Sander&Teclu, București, 1880.
alb.	limba albaneză
ar.	dialect aromân
AP	Revista *Albina Pindului*, București, 1868-1869.
bg.	limba bulgară
BG	Revista *Boabe de grâu*, București, 1934.
CA	*Caleidoscop aromân*, Ediție îngrijită de Hristu Cândroveanu, Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimândarea Părintească”, București, 2000.
CL	Revista *Convorbiri Literare*, Iași, București, 1883-1942.
DEX	Dicționar explicativ al limbii române, Editura Univers Enciclopedic, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Ed. a II-a, conducători lucrare: Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche, București, 1996.
Dim.	Revista *Dimândarea*, București, 2002
dr.	dialect dacoromân
DR	Revista *Dacoromania*, București, 1920-1948.
et.nec.	etimologie necunoscută
Fr.	Almanahul aromânesc Frăția, București, 1928.
gr.	limba greacă
GS	Revista *Grai și Suflet*, Atelierele Socec S.A., București, 1923-1937.
GB	Revista *Graiu Bun*, București, 1903.
lat.	limba latină
Lum.	Revista *Lumina*, Bitolia, 1903, 1904, 1906, 1908.
mgl.	dialect meglenoromân
RIAF	*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, București, Tipografia Academiei Române, Bucuresci, 1883, 1885, 1887, 1894.
RM	*Revista Macedoromână*, București, 1930.
RN	*Revista Nouă*, Bucuresci, 1888-1894.
sl.	limbă slavă
SR	Revista *Sociologie Românească*, Institutul Social Român, București, 1938.
tc.	limba turcă

102. Aromâni în costume tradiționale (sec. al XIX-lea)

ISBN 978-973-8369-32-0